This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

878
C45
K27

B 857,230

Cato, Marcus Porcius, Censorius

878
C45
K27

M. PORCI CATONIS

DE AGRI CVLTVRA

LIBER

M. TERENTI VARRONIS

RERVM RVSTICARVM

LIBRI TRES

EX RECENSIONE

HENRICI KEILII.

VOL. I. FASC. I.

LIPSIAE
IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI.
MDCCCLXXXII.

LIPSIAE, TYPIS B. G. TEVBNERI.

M. PORCI CATONIS

DE AGRI CVLTVRA LIBER

recat. © July 1, 1925 LN

P lectiones codicis Marciani ab Angelo Politiano in principe editione adnotatae

V editio princeps Venetiis apud Nicolaum Iensonum a. 1471 a Politiano non correcta

v eiusdem editionis lectiones a Politiano correctae

A codex Parisinus 6842 A

R recentiora codicis Marciani apographa:

b codex Laurentianus 51,2

c codex Caesenas bibliothecae Malatestianae

f codex Laurentianus 51,1

Vict. editio Victorii Lugduni a. 1541

CAPITVLA

I Quo modo agrum emi pararique oporteat
II Patris familiae officia
III Auctionem uti faciat
IIII Prima adulescentia agrum conserere oportere
V Villam rusticam uti aedificatam habeat
VI Bubilia uti bene aedificata habeas
VII Vilici officia
VIII Agrum quibus locis conseras
VIIII De fundo suburbano
X Ficos quo loco seras
XI Salicta locis aquosis
XII Quo modo oletum agri iug. CCXL instruere oporteat
XIII Quo modo *vineae* iug. C instruere oporteat
XIIII Quo modo vasa torcula quinque iuga instruere oporteat

---

1 MARCI CATONIS PRISCI DE RE RVSTICA LIBRI CAPITA *V* INCIPIT LIBER M. CATONIS DE RE RVSTICA *c, sine inscriptione A . numeri capitulorum praescripti sunt in A, omissi in c et in editione Victorii . numeros in principe editione additos non correxit Politianus*

3 familiae *A c Vict.,* familias *V* offitia *A* 4 Auctionem uti faciat *Pc* Accionem (*corr.* Aucionem) uti fatiat *A, om. v* 5 Prima adolescentia agrum conserere oportere *P* Quomodo agrum in adulescentia conserere patrem familias oporteat *v* adulenscentia *A* aduliscentia *c* adolescentia *Vict.* 6 Villam rusticam uti aedificatam habeat *P Vict.*, Villam rusticam uti edificatam habeas *A c*, *om. v* 7 Bubilia *V* Bubilla *c* Bobilia *A* bene *om. c* 8 Vilici *A* Villici *Vc* officii *corr.* -ia *A* 9 conseras] constituas *c* 12 Sali[c]ta *A* 13 Quõ (Quomodo *A*) oleum agri iug. CC.XL instruere oporteat *PA* Quõ oletum agri iugera CC.XL instruere oporteat *c*, *om. v* 14 Quomodo uineae iug. C instituere oporteat *Vict.,* Quõ iug. CC instituere oporteat *P* Quomodo iuḡ. CC instruere oporteat *A*, *om. cv* 15 Quomodo uasa torcularia (*corr.* torcula) quinque iuga instruere oporteat *A* Quomodo uasa torcula V iuga instruere oporteat *Vict.*, *om. Vc*

XV Quo modo torcularium et cellam oleariam parare oporteat
XVI In cella olearia quae opus sint
XVII Villam aedificandam si locabis
XVIII De maceriis aedificandis
XVIIII Calcem partiario locandam
XX Materies quid anni tempestiva sit
XXI Torcularium si aedificare voles
XXII In vasa vinaria stipites
XXIII Trapetum quo modo concinnare oporteat
XXIIII Cupam quo modo aedifices
XXV Trapetum quo modo aedifices
XXVI Ad vindemiam quae opus sunt ut parentur
XXVII Vinum graecum quo modo fiat
XXVIII Vva cocta ut servetur
XXVIIII Vindemia facta ut vasa torcula subligentur
XXX Sementim ut facias
XXXI Oleas et reliqua semina cum seres, quo modo seras
XXXII Stercus ut dividas
XXXIII Bubus frondem
XXXIIII Ad oleam cogendam quae pares

---

1 parare *Vc Vict.*, parari *A* 2 In cella olearia quae opus sint *A Vict.*, In cella olearia quae opus sunt *Pc*, *om. v* 3 Villam aedificandam si locabis *Vict.*, Villam aedificandam sicut locabis *ut videtur P* Villam edificandam si atlocabis *A* Villam ędificandam (*reliquis omissis*) *c* Villam aedificandam quomodo fabro locabis *v* 5 parciario *A* 6 Materies (Macerias *c*) quid anni tempestiua est *PAc* Materies qui tempore anni tempestiua sit *v* 9 Trapetum quō concinnari oporteat *P* Trapeti columnella quo sit concinnanda modo *v* concinnare *Vict.*, concinnari *A* concinari *c* 10 Cupam quomodo aedifices *Ac Vict.*, Cupam trapeti quō aedifices *P* Cuppa trapeti quo fabrefiat modo *v* 11 Trapetum quomodo aedifices *c Vict.*, *cum numero* XXV *in marg. add. A*, Quomodo faber trapetum accommodet *v*, *ubi* 'vacat' *adscripsit P* 12 Ad uindemiam (Aduindemia *c*) quae opus sunt ut parentur *c Vict.*, ad uindemiam quae opus sint ut parentur *P* Ad uindemiam quae opus ut parentur *A* Quae ad uindemiam opus sunt in tempore parentur *v* 14 Vua cocta ut seruetur *Pc Vict.*, Vu (a *supra*) cocta ut seruētur *A* Vinum coctum quo fiat modo *v* 15 Vindemia facta ut uasa torcula subligentur *Pc Vict.*, Vindemia facta ut ua torcula subligentur *A* Quod uindemia facta uasa reponantur *v* 17 cum seres] conseres *A*

XXXV Vineae arboresque ut mature putentur
XXXVI Vinea ut curętur
XXXVII Salictum ut suo tempore caedatur
XXXVIII De sementi facienda
XXXVIIII De agro rubricoso
XL De faba et vicia siligine hordeo, ubi serantur
XLI Quae segetem stercorent
XLII Quae mala in segete sint
XLIII De vinea et arboribus putatis
XLIIII De fornace calcaria
XLV Si ligna et virgas non poteris vendere
XLVI Vbi tempestates malae erunt, quid fieri possit
XLVII Per ver quae fiant
XLVIII Insitio vitis et aliarum rerum
XLVIIII Ficos et oleas alio modo
L Sulcos quo modo facias
LI Vitibus sulcos propaginesque
LII Olea quo tempore putetur
LIII De taleis oleagineis
LIIII Seminarium quo modo fiat
LV Harundo quo modo seratur
LVI Pomarium seminarium
LVII De vinea vetere
LVIII Prata quo modo stercorentur
LVIIII Vbi daps profanata erit, quid fiat

---

1 Vineae arboresque (Vinee arboresque *A* Vinee arbores *c*) ut mature putentur *Ac Vict.*, Vineę arboresque ut maturae putentur *P* Uti maturae arbores putentur *v* 3 Salictum ut suo tempore seratur *P*, *om. v* caedatur *Vict.*, cedatur *Ac* 6 De faba et uicia seligine hordeo ubi serantur *P* Quis locis faba siligo et hordeum seri debeat *v* seligine *c* seligine *corr.* siligine, *sed* se *in rasura A* ordeo *Ac* 8 in segete sint *VA* in segetem sint *c* 10 calcaria *Ac Vict.*, calcarea *V* 16 Sulcos quomodo (quo nõ *c*) facias *Ac Vict.*, Sulcos quō Fodias *P* Vites et oleae quomodo infodiantur *v* 18 $\overset{a}{\mathrm{q}}$ tempore *corr.* $\overset{o}{\mathrm{q}}$ tempore *A* 19 De taleis oleagineis *P c Vict.*, De taliis olegaginis, *sed deleto priore* g *A*, Quantam taleam oleaginam decidas *v* 21 Harundo quomodo seratur *P* Arundo quomodo seratur *c* aarundo quomodo seratur *A* Arundinetum et uitiarium uti seratur *v* 25 Ibi *A*

LX Propagatio oleae pomorumque
LXI Quae diligentius propagari voles
LXII De faenisicia
LXIII Bubus pabulum
LXIIII De lignis domini
LXV Familiae cibaria quanta dentur
LXVI Vinum familiae quantum detur
LXVII Pulmentarium familiae
LXVIII Vestimenta familiae
LXVIIII Bubus cibaria
LXX Quo modo ager colatur
LXXI Quot plostra habere oporteat
LXXII Funem quam longam esse oporteat
LXXIII De olea colligenda
LXXIIII Oleum viride quo modo fiat
LXXV Custodis et capulatoris officia
LXXVI Item custodis qui in torculario erit officia
LXXVII Vasa vinaria et olearia extollere
LXXVIII Dolia quo modo inbuantur
LXXVIIII Bubus medicamentum
LXXX Bos si aegrotare coeperit
LXXXI Boves ne pedes subterant
LXXXII Quo modo bubus medicamentum detur
LXXXIII Panem depsticium sic facito
LXXXIIII Libum hoc modo facito

---

1 Propagatio oleae pomorumque *Pc* Propagatio olee pomorūq: *A*, *sed* q: *in rasura* A^2, Propagatio pomorum caeterarumque arborum *v* 3 De fenisicia *A* de fenisitia *c* de foenisicia *P* de foenisicio *v* 8 Pulmentarium familiae *PA* Pulmentarium familiae quantum detur *cv* 12 Quot plostra *cv* Q, t plostra *A* Quod plostra *P* 13 Funem quam longam esse oporteat *Ac Vict.*, Funem quam longum esse oporteat *v*, *ubi* F *litteram inducta lineola notavit P*, *quo signo in delendis capitulis uti consuevit* 14 colligenda *P* coligenda *Ac* legenda *v* 16 offitia *A* 17 Item custodis qui in torculario erit officia (offitia *A*) *Ac Vict.*, Item custodis qui in torculari erunt officia *addita, ut videtur*, *corruptelae nota ad* erunt *P* Item custodis in torcularia erunt officia *v* 19 inbuantur *A* imbuantur *Vc* 21 coeperit *V* ceperit *Ac* 22 subterant *Vc Vict.*, subtergant *A* 23 detur *om. V, add. Ac Vict.,* 24 depsticium *PA* depasticium *c* depsiticum *v* 25 Libum] Cibum *A*

LXXXV Placentam sic facito
LXXXVI Spiram sic facito
LXXXVII Scriblitam sic facito
LXXXVIII Globulos sic facito
LXXXVIIII Encytum sic facito
LXXXX Erneum sic facito
LXXXXI Spaeritam sic facito
LXXXXII Votum pro bubus
LXXXXIII Savillum sic facito
LXXXXIIII Pultem punicam sic facito
LXXXXV Graneam triticeam sic facito
LXXXXVI Amulum sic facito
LXXXXVII Salem candidum sic facito
LXXXXVIII Gallinas et anseres sic farcito
LXXXXVIIII Palumbum recentem sic farcito
C Aream sic facito
CI Frumento ne curculio noceat
CII Olea si fructum non fert
CIII Fici uti grossos teneant
CIIII Inuoluolus in vinea ne sit
CV Oves ne scabrae fiant
CVI Amurca axem unguito
CVII Vestimenta ne tiniae tangant
CVIII Fici aridae ut integrae sint
CVIIII Oleum si in metretam addes
CX Virgas murteas uti serves, item aliud genus
CXI Si bovem aut aliam quadrupedem serpens momorderit

3 Scriblitam *v* Scriplitam *PAc* 5 Encytum *A Vict.*, Encytrim *c* Encitum *V* 6 Erneum sic facito *A Vict.*, Herneum sic facito *V*, *om. c* 7 LXXXXI Speritam — LXXXXIII Sauillum sic facito *in marg. A* Speritam *A Vict.*, Spaericam *V* Spericam *c* 8 Votum pro bubus *Vc* Votum pro bobus *Vict.*, Votum pro bobus sic facito *A* 15 recentem sic facito *A* 18 fructus *A* 20 Inuoluolus *Ac Vict.*, Conuoluolus *P* Conuoluulus *v* ne sit *P* nesçit *A* nescit *c* ne fiat *v* 21 scabrae fiant *v* scabiae fiant *P* scabie fiant *Ac* 23 tiniae *PA* tineae *cv* 26 murteas *Pc* murteas *corr.* mirteas *A* myrteas *v* uti serues Item aliud genus *Vc Vict.*, uti serues CXI. LXXXIII Item aliud genus quoduis, *sed numero* LXXXIII *deleto et verbis* Item — quoduis *ante numerum* CXI *transpositis A*

CXII Boves uti valeant.

CXIII Vinum familiae per hiemem qui utatur

CXIIII Qui ager a mari aberit, ibi vinum graecum sic facito

CXV Aquae marinae concinnatio

CXVI Quo labra doliorum circumlinas, ut bene odorata sint

CXVII Vinum si voles experiri duraturum sit necne

CXVIII Vinum asperum quod erit lene et suave si voles facere, quid facias

CXVIIII Vt odorem malum eximas de vino, quid facere debeas

CXX Si voles scire vinum aquam habeat necne, quid facere debeas

CXXI Vinum coum si voles facere, q. a. m. facias

CXXII Vinum concinnare ut alvum bonam facias

CXXIII In vinum mustum veratri atri manipulum coicias, ut bonam alvom facias

CXXIIII Vinum ad alvum movendam quo modo facias

CXXV Si lentim servare vis, quid facere debeas

CXXVI Oleae albae quo modo condiantur

CXXVII Oleam albam quam secundum vindemiam [si] uti vis, q. a. m. condias

CXXVIII Epityrum album nigrum variumque q. a. m. ex olivis facias

---

2 hiemem *A* hyemem *Vc* 4 concinnatio *Vc* continatio *A* 5 circulinas *A* 7 Vinum asperum quod erit lene et suaue si uoles facere (siç uoles faceres *c*) quid facias *Ac Vict.*, *ubi* et suaue *bis scriptum et priore loco deletum est in A*, Vinum asperum quod erit lene et suaue si uoles facere quam [c. quō] facias *P* Vinum asperum lene fieri *v* 12 q. a. m. facias *Vict.*, q; am [q. a. m.] facias *A* quam facias *P* quemadmodum facias *c*, *om. v* 13 Vinum concinnare ut aluum (alium *A*) bonam facias *PAc* Vinum si uoles concinnare ad aluum *v* 14 In uinum mustum ueratri acri manipulum coicias ut bonam aluom facias *P*, *om. v* ueratri atri *Vict.*, ueratri acri *A* uera acri *spatio paucarum litterarum post* uera *relicto c* manipalum *A* 15 bonam aluom *A* bonam aluon *c* 18 Oleam albam quam secundum uindemiam si uti uis q. a. m. (quemadmodum *c*) condias *PAc* Oleam albam secundum uindemiam qua utaris *v* 21 Epityrum (Epytyrum *Ac*) album nigrum uarium q. a. m. (quemadmodum *c*) ex oliuis facias *Ac Vict.*, Epityrum album nigrum uarium (*reliquis omissis*) *P* Epityrum album nigrum et uarium *v*

CXXVIIII Mustum si voles totum annum habere, quid facias
CXXX Mustaceos quem ad modum facias
CXXXI Vinum concinnare ad lotium, si difficile emittit vessica
CXXXII Vinum ad isciacos concinnare
CXXXIII Vt canes interdiu conclusos habeas, ita ut noctu acriores sint
CXXXIIII Vinum murteum q. a. m. facere debeas
CXXXV Ad tormina et si alvos non consistet, si taeniae et lumbrici molesti erunt, quid facere debeas
CXXXVI Ad dyspepsiam et stranguriam
CXXXVII Si habitationem delutare vis
CXXXVIII Aream quo modo facias
CXXXVIIII Vt ligna amurca spargantur
CXXXX Piro florente ut dapem pro bubus facias
CXLI Dapem quo modo facias
CXLII Propagatio pomorum
CXLIII Antequam messem incipias, ut porcam praecidaneam facias
CXLIIII Quem ad modum tunicas ceterasque res et ubi emas
CXLV Politionem quo pacto redemptori dare debeas

---

1 habere *in rasura A* quid facias *om. Av*, *add. Pc* 2 Mustacios (Mustatios *c*) quemadmodum facias *Pc* Mustaceos quemadmodum facias *Vict.*, Mustaceos sic facito *Av*, *sed* sic facito *in rasura A* 3 Vinum concinnare ad lotium *in rasura A* si difficile emittit uessica *P Vict.*, *sed* uissica *corr.* uessica *vel* uessica *corr.* uissica *P*, si difficile emittet uisica *c*, *om. Av* 4 Vinum ad ischiacos concinnare *Vc* Vinum ad dissit̄ hiacos cocīnare *in rasura A* 7 Vinum (Vinum ṇū *A*) murteum q. a. m. facere debeas *PA* Vinum murtetum quemadmodum facere debeas *c* Vinum myrteum sic facito *v* 8 aluos *Pc* alu^{v}os *A* aluus *v* consistet si *PA* consistat si *c* consistat et si *v* teniae *P* tęnię *c* tenie *corr.* tinee *A* tineae *v* 9 lumbrici *Vc* lubrici *A* 10 Ad dispepsiam et stranguriam *V* addyspepsian et strangoriam *c* Ad dyspesiam et stragoriam *A* 11 habitatione *A* 13 Ut ligna amurca sparcantur *in rasura A* 14 Piro florenti ut dapem pro bubus facias *P* Piro florente ut dapem bubus facias *Vict.*, Pilo florente dapem^{pro} bobus *in rasura A* Piro florem ut dapem bubum facias *c* Dapem pro bubus *v* 15 CXLI Dapem quomodo facias *in marg. add. A* 17 porca praecidaneam *Pc* porcam praecidaneam *A Vict.*, porcū praecidaneū *v* 20 Politionem *PA* pollitionem *c* Pollintionem *v*

3 conlucare *PA* cōllucare *c* collucare *v* 5 lustrare uis *Vict.*, lustraueris *VAc* 7 CLII Villice officia *postea eadem manu, ut videtur, additum est in A,* Vilicae officia *Vict.*, Villicae officia *v*, *inducta* V *littera delevisse videtur P, om. c* 8 legundae *PAc* legendae *v* 9 faciundae *VA* fecunde *c* 14 De fructibus ouium uendundis *Ac Vict.*, De fructibus ouium qua lege uenierit *P* Fructus ouium qua lege uenierit *v* 18 quomodo metiaris *P* quomodo admetiaris *v* quō meciaris *c* quomodo admetiaris Quo mō metiaris XU, *sed* quomodo admetiaris *in rasura scriptis et* Quomō metiaris XU *deletis A* 19 hiemem *A* hyemem *Vc* 20 Brassica quod (q? *corr.* q̄t *ut videtur A*) medicamenta in se habeat *PA* Brassica quod medicamentum in se habeat *super lineam add. c*, Medicamenta brassicae *v. sequitur novi tituli loco* Quot brassicae genera et quae natura *V*, *om. Ac Vict.* 21 Aluum si uoles delicere quid facere debeas *PAc* Aluum deiicere hoc modo oportet *v*

M. PORCI CATONIS
DE AGRI CVLTVRA
LIBER

Est interdum praestare mercaturis rem quaerere, nisi tam pe-
riculosum siet, et item fenerari, si tam honestum siet. maiores
nostri sic habuerunt et ita in legibus posiverunt, furem dupli
condemnari, feneratorem quadrupli. quanto peiorem civem existi-
marint feneratorem quam furem, hinc licet existimare. et virum 2
bonum quom laudabant, ita laudabant, bonum agricolam bonum-
que colonum. amplissime laudari existimabatur qui ita laudabatur. 3
mercatorem autem strenuum studiosumque rei quaerendae exi-
stimo, verum, ut supra dixi, periculosum et calamitosum. at ex 4
agricolis et viri fortissimi et milites strenuissimi gignuntur, maxi-
meque pius quaestus stabilissimusque consequitur minimeque in-
vidiosus, minimeque male cogitantes sunt qui in eo studio oc-
cupati sunt. nunc ut ad rem redeam, quod promisi institutum
principium hoc erit.

---

8 et virum bonum quom laudabant *Plin. 18, 11* 12 at ex agricolis *Plin. 18, 26*

---

1 MARCI CATONIS PRISCI DE RE RVSTICA LIBER *V, sine inscriptione Ac* EXPLICIVNT RVBRICAE INCIPIT LIBER *b* 4 EST INTERDVM PRESTARE MECATVRIS REM qeRERE *A* 5 siet *utroque loco b,* sit *utroque loco VAcf* fenerari *AR* foenerari *V*

6 sic habuerunt *Pb* si^{c} habuerunt *A* sic hoc habuerunt *cf* hoc sic habuere *v* posiuerunt *PAb et codices Victorii,* posuerunt *cf* posuere *v* 7 condempnari *A* feneratorem *utroque loco AR,* foeneratorem *utroque loco V* existimarint *VR* existimarunt *A*

8 quam furem *superscriptum est in A* 9 quom laudabant *V* quō laudabant *f* quomodo laudabant *c* cum laudabant *A* quum laudabant *b*

11 Mercaturem *A* 13 maximeque pius *VAbc* maximeque plus (*superscr. al. m.* pius) *f* l' alias plus *in marg. A* 15 cogitantes *Vbc* cogitationes *corr. al. m.* -antes *f* agitantes *A* 17 principium *superscr. A*

I Praedium quom parare cogitabis, sic in animo habeto, uti ne
cupide emas neve opera tua parcas visere et ne satis habeas
semel circumire. quotiens ibis, totiens magis placebit quod bo-
2 num erit. vicini quo pacto niteant, id animum advertito: in bona
regione bene nitere oportebit. et uti eo introeas et circumspicias,
uti inde exire possis. uti bonum caelum habeat, ne calamitosum
siet. solo bono, sua virtute valeat. si poteris, sub radice montis
3 siet, in meridiem spectet, loco salubri, operariorum copia siet,
bonumque aquarium, oppidum validum prope siet aut mare aut
4 amnis, qua naves ambulant, aut via bona celebrisque. siet in iis
agris, qui non saepe dominos mutant: qui in his agris praedia
vendiderint, eos pigeat vendidisse. uti bene aedificatum siet. ca-
veto alienam disciplinam temere contemnas. de domino bono co-
lono bonoque aedificatore melius emetur. ad villam cum venies,
5 videto, vasa torcula et dolia multane sient: ubi non erunt, scito
pro ratione fructum esse. instrumenti ne magni siet, loco bono
siet. videto, quam minimi instrumenti sumptuosusque ager ne
6 siet. scito idem agrum quod hominem, quamvis quaestuosus siet,

---

1 praedium quom parare *Plin. 18, 26—29 Colum. I 4, 1* 7 si poteris, sub radice *Varr. I 7 Plin. 17, 36* 9 oppidum validum *Gell. X 26, 8*

---

1 R. I Quomodo agrum emi pararique oporteat *A Vb* quom parare *P* conparare *A*, *ubi* q̅n̅ *ante* con *superscripsit* *A*², quum parare *b* cum parare *c* cum cumparare *f* cum comparare *v* 5 et uti eo introeas *R* et uiti eo introeas *PA*, *sed* eo *in rasura A*, et uti eo cum introeas *v* circumspitias *A* 6 inde *om. A*, *add. VR* ne calamitosum *VR* nec calamitosum *A* 7 montis siet *A* 9 aquarum *corr.* -rium *A* oppidum prope amplum sit et mare aut amnis qua naues ambulant *Gellius X 26, 8* prope siet aut mare *b* (?) *et Iucundus,* prope siet Si aut mare *PA* prope sçiet si aut mare *c* prope fiet si aut mare *f* prope siet . Si autem mare *v* 10 qua *PR* que *A corr.* q̊ *A*² quo *v* celebris quae siet. In his agris *V* celebrisque siet inis agris *A* celebrisque siet in his agris *R* : N. primum predium quod sit *rubro colore in margine adscriptum est in A* 11 qui in his agris *VR* qui iniis agris *A* 12 eos pigeat *Gronovius apud Schneiderum,* hos pigeat *Gesnerus,* quos pigeat *VAR*. 14 comueniens *A* 15 sient] sçient *A* 16 pro ratione] RATIO *in margine adscripsit P* instrumenti ne magni siet, loco bono siet *delevit Pontedera antiquit . latin. p. 27* 17 ne siet] nesçiet *A*

si sumptuosus erit, relinqui non multum. praedium quod primum siet, si me rogabis, sic dicam: de omnibus agris optimoque loco iugera agri centum: vinea est prima, *si vino bono* vel si vino multo est, secundo loco hortus inriguus, tertio salictum, quarto oletum, quinto pratum, sexto campus frumentarius, septimo silva caedua, octavo arbustum, nono glandaria silva.

Pater familias ubi ad villam venit, ubi larem familiarem II
salutavit, fundum eodem die, si potest, circumeat; si non eodem die, at postridie. ubi cognovit, quo modo fundus cultus siet operaque quae facta infectaque sient, postridie eius diei vilicum vocet, roget, quid operis siet factum, quid restet, satisne temperi opera sient confecta, possitne quae reliqua sient conficere, et quid factum vini, frumenti aliarumque rerum omnium. ubi ea cog- 2
novit, rationem inire oportet operarum, dierum. si ei opus non apparet, dicit vilicus sedulo se fecisse, servos non valuisse, tempestates malas fuisse, servos aufugisse, opus publicum effecisse, ubi eas aliasque causas multas dixit, ad rationem operum operarumque vilicum revoca. cum tempestates pluviae fuerint, quae 3
opera per imbrem fieri potuerint, dolia lavari, picari, villam pur-

---

2 de omnibus agris *Varr. I 7* 4 tertio salictum *Plin. 16, 176*
7 Pater familias *Colum. I 8, 20*

---

1 si sumptuosus — primum siet *in margine A* relinqui *PR* relinquid *A* relinquere *v* 3 iugera *VR* iug̃ *superscr. A* uinea est prima uel si uino multo est *PR* uinea est prima si uino multo est *Av* uinea est prima, si uino multo siet *Iucundus*, uinea est prima, si uino bono uel si uino multo siet *Ursinus coll. Varr. r. r. I 7* 4 inriguus *Ac* irriguus *Vb* tercium *A* quartũ *A* 5 quinta *corr.* -to *A* sexta *corr.* -to *A* capus *A* septimum *corr.* -mo *A*

7 R. II Patris familie offitia *A* Patris familias officia *Vb* Patris familiae officia *Vict.* 8 si non eodem die *Vbf* si non eo die *Ac Vict.*

9 at postridie *cv* ad postridie *PA* ad post tridie *b* 10 operaque quae *Iucundus,* opera quaeq; *VR* operaqueq; *A* scient posttridie *A*

11 temperi *P* tempori *ARv* 12 opera siet confecta: possitne quae reliqua sient conficere *P* opera fiant confectaque durare possint aut quae reliqua sient conficere *v* sient cônfecta *Iucundus*, siet confectã *A* siñt confecta *b* sciet confecta *c* fiet confecta *f* 14 ei opus *VR* eius opus *A* 15 uilicus *Ac* uillicus *Vb* sedulo se fecisse *Vb* sedolosa fecisse *Acf* 16 effecisse] fecisse *c*

gari, frumentum transferri, stercus foras efferri, stercilinium fieri,
semen purgari, funes sarciri, novos fieri; centones, cuculiones fa-
4 miliam oportuisse sibi sarcire. per ferias potuisse fossas veteres
tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri, pra-
tum purgari, virgas vinciri, spinas runcari, expinsi far, munditias
5 fieri. cum servi aegrotarint, cibaria tanta dari non oportuisse. ubi
ea cognita aequo animo sunt, quae reliqua opera sint curare uti
perficiantur. rationes putare argentariam, frumentariam, pabuli
causa quae parata sunt; rationem vinariam, oleariam, quid venierit,
quid exactum siet, quid reliquum siet, quid siet quod veneat:
6 quae satis accipiunda sint, satis accipiantur: reliqua quae sint
uti conpareant. siquid desit in annum, uti paretur: quae super-
sint, uti veneant: quae opus sint locato, locentur: quae opera fieri
velit et quae locari velit, uti imperet et ea scripta relinquat. pecus
7 consideret. auctionem uti faciat: vendat oleum, si pretium habeat,
vinum, frumentum quod supersit vendat: boves vetulos, armenta
delicula, oves deliculas, lanam, pelles, plostrum vetus, ferramenta

3 per ferias *Colum. II 21, 3*

1 stercilinium *PAbf* stercilinum *c* sterquilinium *v*. 'Sterquilinium fieri. *In antiquissimo codice, Catonis, ac Varronis semper* Stercilinum *scriptum est: quam scripturam quamuis non receperim, tamen semel notam facere uolui*' *Victorius* 2 familiā *vA* familia *PR* 5 runcari *VR* eruncari *A* expinsi far *Victorius et coni. Politianus,* expinsi lar *Pc et codices Victorii*, expinsi iar *Abf* cremarique *v* munditias *Ac* mundicias *Vb* 6 dari nonpōtuisse, *h. e.* dari non potuisse *corr.* dari non oportuisse *A* ubi cognita aequo animo sint *VAR* ubi haec cognita aequo animo sient *Iucundus* 7 quaue reliqua opera sint *A* que reliqua opera sint *b* quaeue reliqua opera sint *c* quae opera sint *V* queue opera sint *f* 8 rationem uinariam oliariam *PAR* ratione uinaria oleariaque *v* 10 exactum *VR* actum *A* 11 accipiunda sint *Pcf* accipienda sint *Av* accipiẹnda sint *b* 12 uti conpareant *A* uti compareant *Pf* ut compareant *b* uti compareat *c*, *om. v* desit in annum *VR* desit . . annum *duabus vel tribus litteris post* desit *deletis A* quae supersint ut ueneant *PAR* quae supersint ueneant *v*

14 et quae locari uelit *in marg. A* uti imperet *AbfVict.*, ut imperet *P* ubi imperet *c* imperet *v* 15 cosideret *A*

15 auctionem] R. III Actionem uti fatiat. Aucionem *A* Auctionem uti faciat. Auctionem *Pb interposita rubrica cum initio capituli,* tonsionem *sine rubrica v* pretium *AR* precium *V* 16 frūmentatum *A*

17 plostrum *PAbc* plaustrum *fv* feramenta *A*

vetera, servum senem, servum morbosum, et siquid aliut supersit,
vendat. patrem familias vendacem, non emacem esse oportet.

Prima adulescentia patrem familiae agrum conserere [studere] III
oportet, aedificare diu cogitare oportet; conserere cogitare non
oportet, sed facere oportet. ubi aetas accessit ad annos XXXVI,
tum aedificare oportet, si agrum consitum habeas. ita aedifices,
ne villa fundum quaerat *neve fundus villam.* patrem familiae vil- 2
lam rusticam bene aedificatam habere expedit, cellam oleariam,
vinariam, dolia multa, uti lubeat caritatem expectare: et rei et
virtuti et gloriae erit. torcularia bona habere oportet, ut opus
bene effici possit. olea ubi lecta siet, oleum fiat continuo, ne
corrumpatur. cogitato quotannis tempestates magnas venire et
oleam deicere solere. si cito sustuleris et vasa parata erunt, 3
damni nihil erit ex tempestate et oleum viridius et melius fiet.
si in terra et tabulato olea nimium diu erit, putescet, oleum fe- 4
tidum fiet. ex quavis olea oleum viridius et bonum fieri potest,
si temperi facies. in iugera oleti CXX vasa bina esse oportet, si 5
oletum bonum beneque frequens cultumque erit. trapetos bonos
privos inpares esse oportet, si orbes contriti sient, ut conmutare
possis, funes loreos privos, vectes senos, fibulas duodenas, medi-

---

1 servum senem *Plutarch. Cat. c. 4* 2 patrem familias *Plin. 18, 30 Diom. p. 368, 26* 3 prima adulescentia *Plin. 18, 31 Colum. I 4, 8*

---

1 seruum senem seruum morbosum *AR* seruum senem morbosum *V* aliut *PA* aliud *Rv*

3 R. IIII Prima adulescentia agrum conserere oportet *A* Prima adolescentia agrum conserẽ (serere *b*) oportet *Pb Vict.*, Quomodo agrum in adulescentia conserere patrem familias oporteat *v* 4 aedificare diu cogitare oportet conserere cogitare non oportet *ARv.* diu *post* conserere *transponendum additis notis, ut videtur, significavit P* 7 neve fundus villam *om. VAR, addidit Iucundus: cf. Colum. I 4, 8 Plin. 18, 32*

7 R. V Villam rusticam uti aedificatam habeat *AP Vict.*, Villam rusticam ut edificatam habeas *b*, *om. v* 9 lubeat *Pb* iubeat *Ac* iubeant *fv* 12 corumpatur *Af* quot annis *Vbc* quod annis *Af* uenire *VAc* euenire *b* uenire *et in marg.* e *f* 13 oleam] oleum *A*

14 nichil *A* 15 si in terra — fiet *in marg. A* putescet *PA* putrescet *Rv* fetidum *Ab* foetidum *Vc* 16 et quauis *corr.* ex quauis *A* et quauis *Pbc* e quauis *f* ne qua uis *v* 19 inpares *A* impares *VR* contriti sient *VR* contriti sint *A* cõmutare *VA*

pontos privos loreos. trochileas graecanicas binis funibus sparteis
6 ducunt: orbiculis superioribus octonis, inferioribus senis citius
duces: si rotas voles facere, tardius ducentur, sed minore labore.
IIII bubilia bona, bonas praesepis faliscas clatratas, clatros interesse
oportet pede. si ita feceris, pabulum boves non eicient. villam
urbanam pro copia aedificato. in bono praedio si bene aedificaveris, bene posiveris, ruri si recte habitaveris, libentius et saepius
venies: fundus melior erit, minus peccabitur, fructi plus capies.
frons occipitio prior est: vicinis bonus esto: familiam ne siveris
peccare. si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas
facilius locabis, operarios facilius conduces: si aedificabis, operis,
iumentis, materie adiuvabunt: siquid bona salute usus venerit,
benigne defendent.
V Haec erunt vilici officia. disciplina bona utatur. feriae serventur. alieno manum abstineat, sua servet diligenter. litibus familia supersedeat: siquis quid deliquerit, pro noxa bono modo
2 vindicet. familiae male ne sit, ne algeat, ne esuriat: opere bene

---

6 in bono praedio *Plin. 18, 31. 44* 14 Haec erunt vilici officia *Plin. 18, 36 Colum. I 8* 17 familiae male ne sit *Plin. 18, 44*

---

1 trochleas graecanicas binas, quae funibus sparteis ducantur *Iucundus* trochileas *PR* tronchileas *et in marg.* trocule · · *A*, trochleas *v* binis funibus sparteis ducant urbiculis *PAR* binis funibus sparteis ducantur orbiculis *v* 3 ducentur *v* ducetur *PRA*

4 R. VI Bobilia uti bene edificata habeas *A* Bubilia (Bubila *b*) utī bene aedificata habeas *Pb* Bubilia uti bene aedificata habeant et uicinia bona *v* 5 eicient *AR* eiicient *V* uillam suburbanam *Iucundus.* 'Villam urbanam. *Ita scriptum repperi in optimo exemplari, quemadmodum non multo post, Fundum urbanum: cum formis excusi libri praepositionem huic verbo addidissent' Victorius* 6 in bono *AR* ī bono *v, ubi* ī *delevit P, errore ut videtur, cum vellet* eicient *pro* eiicient *scribere* si bene aedificaueris bene posiueris *Pc* si bene edificaueris bene posueris *Af* si bene posiueris bene aedificaueris *b* si bene aedificaueris beneque posueris *v* 8 melior erit *VA* melius erit *R Vict.*
fructi plus capies *VR* fructu^{s} plus capiet *A* 10 tua uendes — operarios facilius *in marg. A* 12 materie adiuuabunt *A* materię adiuuabunt *Pf* materiae adiuuabunt *c* materię abundabunt *b* materia iuuabunt *v* usu uenerit *Iucundus*

14 R. VII Vilici offitia *A* Villici officia *Pb* Villici officia qualia oportet fiant *v* uilici *PA* uillici *Rv* offitia *A* 15 familia supersedeat *PA* familiae supersedeat *Rv* 17 ne sit *VAbf* nescit *c*

exerceat, facilius malo et alieno prohibebit. vilicus si nolet male facere, non faciet. si passus erit, dominus inpune ne sinat esse. pro beneficio gratiam referat, ut aliis recte facere libeat. vilicus ne sit ambulator, sobrius siet semper, ad cenam nequo eat. familiam exerceat, consideret, quae dominus imperaverit fiant. ne plus censeat sapere se quam dominum. amicos domini, eos habeat 3
sibi amicos. cui iussus siet, auscultet. rem divinam nisi Conpitalibus in conpito aut in foco ne faciat. iniussu domini credat nemini: quod dominus crediderit, exigat. satui semen, cibaria, far, vinum, oleum mutuum dederit nemini. duas aut tres familias habeat, unde utenda roget et quibus det, praeterea nemini. rationem cum domino crebro putet. operarium, mercennarium, poli- 4
torem diutius eundem ne habeat die. nequid emisse velit insciente domino, neuquid dominum celavisse velit. parasitum nequem habeat. haruspicem, augurem, hariolum, Chaldaeum nequem consuluisse velit. segetem ne defrudet: nam id infelix est. opus rusticum omne curet uti sciat facere, et id faciat saepe, dum ne lassus fiat: si fecerit, scibit in mente familiae quid sit, et illi 5
animo aequiore facient. si hoc faciet, minus libebit ambulare et valebit rectius et dormibit libentius. primus cubitu surgat, postremus cubitum eat. prius villam videat clausa uti siet, et uti suo quisque loco cubet et uti iumenta pabulum habeant.

Boves maxima diligentia curatos habeto. bubulcis opsequito 6
partim, quo libentius boves curent. aratra vomeresque facito uti

16 segetem ne defrudet *Plin. 18, 200*

1 uilicus *PA* uillicus *Rv* 2 inpune *A* impune *VR* 3 benfitio *A* uilicus *PA* uillicus *Rv* 4 ne sit *VR* nesçit *A* cenam *Ac* cęnam *b* coenam *V* 7 iussu siet *A* cōpitalibus in cōpito *VR* compi^{t}alibus hic compito *A* 8 iniusu domino *corr.* -ni *A* 9 exigant *A* 11 praeterea *AR Vict.*, praeter. eas *V* 12 putet *R* patet *corr.* putet *A* paret *V* mercenarium *VAR* politorem *PAR* pollītorem *v* 15 haruspicem *PAc* aruspicem *bv* hariolum *PA* ariolum *bcv* chaldaeum *VA* caldeum *bc* 17 omne] omnem *A* sciat] siat *A* 18 lassus *Vb* lapsus *Acf* 20 cubitu] cubitum *A* cubitū *f*

23 opsequito$^{l'tor}$ partim', *sed* l'tor *ex coniectura, ut videtur, superscripto P*, obsequitor partim *Abc Vict.*, obsequituro partum *f* obsequito prompte *v* obsequitor statim *Iucundus* 24 quo libentius *VR* quod libentius *A* curarent *corr.* curent *A*

bonos habeas. terram cariosam cave ne ares, neve plostrum neve
pecus inpellas. si ita non caveris, quo inpuleris, trienni fructum
7 amittes. pecori et bubus diligenter substernatur, ungulae curentur.
scabiem pecori et iumentis caveto: id ex fame et si inpluit fieri
solet. opera omnia mature conficias face. nam res rustica sic
est, si unam rem sero feceris, omnia opera sero facies. stra-
menta si deerunt, frondem iligneam legito, eam substernito ovi-
8 bus bubusque. stercilinum magnum stude ut habeas. stercus
sedulo conserva: cum exportabis, purgato et conminuito: per au-
tumnum evehito. circum oleas autumnitate ablaqueato et stercus
addito. frondem populneam, ulmeam, querneam caedito per tem-
pus: eam condito non peraridam, pabulum ovibus. item faenum
cordum, sicilimenta de prato, ea arida condito. post imbrem au-
tumnum rapinam, pabulum lupinumque serito.

VI Agrum quibus locis conseras, sic observari oportet. ubi ager
crassus et laetus est sine arboribus, eum agrum frumentarium
esse oportet. idem ager si nebulosus est, rapa, raphanos, milium,
panicum, id maxime seri oportet. in agro crasso et caldo oleam
conditivam, radium maiorem, sallentinam, orcitem, poseam, sergia-
nam, colminianam, albicerem, quam earum in iis locis optimam

---

1 terram cariosam *c. 34. 37 Plin. 17, 34* 5 opera omnia *Plin. 18, 44* 10 circum oleas *c. 29 Plin. 17, 127* 11 frondem populneam *Plin. 16, 92* 15 Agrum quibus locis conseras *Varr. I 23 sqq.* ubi ager crassus *Plin. 18, 163* 18 in agro crasso *Plin. 15, 20*

---

1 curiosam *corr.* cariosam *A* plaustrum *VAR* 2 inpellas *A* impellas *VR* inpuleris *A* impuleris *Vb* impulleris *c* 'triennii *PAR* triennio *v* 4 pecori et iumentis *VR* peccori iumentis *A corr.* peccori iumentisque *A*[2] impluit *VR* implut *A* 5 confitias *A* res si rustica sic *A* 8 stercilinum *A* stercilinium *PR* sterquilinium *v* 9 cum exportaueris spargito *Iucundus* conminuito *f* cōminuito *Ab* cōmunito *V* quinuito *c* per autumnum *bc* per autunum *f* per antūnum *A* per auctunnum *V* 10 ehito *A corr.* euehito *A*[2] 12 pabulum — arida *in marg. A* fęnum *b* fenum *A* foenum *Vc* 13 autumnū *Abc* autunū *f* auctunnū *P* auctunni *v*

15 R. VIII Agrum quibus locis conseras *APb* Quibus locis conseri agrum oportet *v* 18 panicum *VR* pānitium *A* crasso] carsso *A* caldo *PAR* calido *v* oleam conditaneam *Varro I 24* 19 sallentinam *PAf* salentinam *bcv* orcitem *PAR* orchitem *v* 20 colminiam *Varro*

dicent esse, eam maxime serito. hoc genus oleae in XXV aut in
XXX pedes conserito. ager oleto conserundo, qui in ventum fa- 2
vonium spectabit et soli ostentus erit, alius bonus nullus erit. qui
ager frigidior et macrior erit, ibi oleam licinianam seri oportet. si
in loco crasso aut caldo severis, hostus nequam erit et ferundo
arbor peribit et muscus ruber molestus erit. circum coronas et 3
circum vias ulmos serito et partim populos, uti frondem ovibus
et bubus habeas, et materies, siquo opus sit, parata erit. sicubi
in iis locis ripae aut locus umectus erit, ibi cacumina populorum
serito et harundinetum. id hoc modo serito: *prius* bipalio vortito,
ibi oculos harundinis pedes ternos alium ab alio serito. ibi corru-
dam serito, unde asparagi fiant. nam convenit harundinetum cum 4
corruda, eo quia foditur et incenditur et umbram per tempus
habet. salicem graecam circum harundinetum serito, uti siet qui
vineam alliges.

Vineam quo in agro conseri oportet, sic observato. qui locus
vino optimus dicetur esse et ostentus soli, aminnium minusculum

---

1 hoc genus oleae *Plin. 17, 93* 2 ager oleto conserundo *Plin. 18, 337* 6 muscus ruber *Plin. 17, 223* 8 sicubi in iis locis *Plin. 16, 173. 19, 145* 10 id hoc modo serito *c. 47* 16 vineam quo in agro *Plin. 14, 46*

---

1 in XXV aut in XXX *A R Vict.*, in XXV aut XXX *P* in uiginti quinque aut triginta *v* 2 agrum oliveto conserendo, nisi qui in ventum favonium spectet et ostentus soli sit, alium bonum nullum esse *Varro* 4 si in loco crasso aut calido posueris *Varro* si in loco *A c* sin in loco *V b f* 5 calido *V A R* 8 materies *Varro,* materia *V A R* siquo *P b c* siqua *f* siqui^s *A* si quae *Vict.*, siquid *v* opus sit parata erit *P A R* opus erit parata sit *v* 9 in iis *P A* in his *R v* 10 harundinetum *P R* arundinetum *A v* prius *om. V A R*: id prius bipalio verti *Varro,* bipalio subacto prius solo *Plinius XVI 173* bipalio uortito *V R* pallio uortitu *A*, *in quo* pallio — alio serito *in margine scripta sunt* 11 harundinis *R* arundinis *V A* 12 asparagi *v* aspargi *P A R* harundinetum *P A R* arundinetum *v* 14 circum harundinetum *P R* circum arundineto *A* circum arundinetum *v* qui (*corr.* quo A^2) uineam aliges *A* 16 sic] si *A corr.* sic A^2 17 soli aminnium *P R* soli aminium *A* soli ubi amineum *v* soli ibi amineum *Iucundus,* soli aminneum *Varro,* solibus amineum *codices Plinii XIV 46*

et geminum eugeneum, helvolum minusculum conserito. qui locus crassior erit aut nebulosior, ibi aminnium maius aut murgentinum, apicium, lucanum serito. ceterae vites, miscellae maxime, in quemvis agrum conveniunt.

VII Fundum suburbanum arbustum maxime convenit habere. et
ligna et virgae venire possunt, et domino erit qui utatur. in eodem
fundo suum quidquid conseri oportet: vitem † conpularia, amin-
2 nium minusculum vino et maius et apicium. uvae in olla in vina-
ceis conduntur: eadem in sapa, in musto, in lora recte condun-
tur. quas suspendas duracinas aminnias maiores, vel ad fabrum
3 ferrarium pro passis eae recte servantur. poma, mala strutea,
cotonea scantiana, quiriniana, item alia conditiva, mala mustea et
punica (eo lotium suillum aut stercus ad radicem addere oportet,

---

7 vitem *Varro I 58, 39* 11 poma *c. 143 Plin. 15, 50*

---

1 eugenęum *P* eugeneum *Abv* eugenaeum *c* heluolum *PAR* helueolum *v* helvium *Plinius XIV 46*, helutum *codices Varronis* munusculum *A* qui locus crassus erit aut nebulosior *VAR* qui locus crassior sit aut nebulosus *Varro,* qui locus crassior aut nebulosior *Plinius XIV 46* 2 aminnium *PR* aminium *A* amineum *v* aminneum *Varro*

3 caeterae *V*: ceterae — conveniunt *in marg. A* miselle *A*

5 R. VIIII In fundo suburbano *A* De fundo suburbano *Pb* Quo in loco arbusta et uirgae serantur *v* 6 lingna *A* utantur *A* 7 quidquid *PA* quicquid *Rv* oportet uitem cōpularia aminnium minusculum uino et malus et apicium Eae in olla in uinaces conduntur *P* oportet uitem cōpularia aminneum minusculum uino et maius et apicium Eae (*corr.* hae *A*[2]) in olla innuinaces (*corr.* in uinaces) conduntur *A* oportet uitem compularia aminneum (amineum *c*) minusculum uino et malus et apicium Eae in olla in uinaces conduntur *bc* oportet copulari uineam amineum minusculum et malum et apicium. Ea in olla uinaceis conduntur *v*. Cato ait uvam aminneam minusculam et maiorem et apiciam in ollis commodissime condi *Varro I 58. fortasse* oportet, vitem genera conpluria vini, aminnium minusculum et maius

9 in lora *P* in lorā *A* in orrea *b* in orra *c* in olla *v*. '*in marginibus uetusti codicis erat hoc verbum* densa, *at intus* lora' *adscripsit P.* 'In sapa, in musto, in lora. *Hanc lectionem a manu scriptis libris accepi*, *nam excusi* In lora, *non habebant' Victorius* 10 quas sususpendas *A* aminneas *PAb* amineas *c* aminea *v* 11 eae recte *Victorius,* ea recte *VAR*, hae recte *Plinius XIV 47* strutea *Pb* structea *Acfv*

12 quiriana *Plinius XV 50* 13 stercū *A*

uti pabulum malorum fiat), pira volaema, aniciana [et] sementiva 4
(haec conditiva in sapa bona erunt), tarentina, mustea cucurbitiva,
item alia genera quam plurima serito aut inserito. oleas orcites,
posias: eae optime conduntur vel virides in muria vel in lentisco
contusae, vel orcites ubi nigrae erunt et siccae, sale confriato dies
V: postea salem excutito, in sole ponito biduum, vel sine sale in
defrutum condito. sorba in sapa condere vel siccare: arida facias.
item pira facias. ficos mariscas in loco cretoso et aperto serito: VIII
africanas et herculaneas, sacontinas, hibernas, tellanas atras pe-
diculo longo, eas in loco crassiore aut stercorato serito. pratum
si inrigivum habebis, si non erit siccum, ne faenum desiet, sum-
mittito. sub urbe hortum omne genus, coronamenta omne genus, 2
bulbos megaricos, murtum coniugulum et album et nigrum, loream

---

1 pira *Plin. 15, 56* 3 oleas *Varr. I 60 Plin. 15, 21* 7 sorba *Plin. 15, 85* 8 ficos *Plin. 15, 72* 12 sub urbe *Plin. 21, 1* 13 bulbos *Plin. 19, 93* murtum *c. 133 Plin. 15, 122* loream *c. 133 Plin. 15, 127*

---

1 uti pabulum malorum fiat *Gesnerus coll. Colum. V 9, 13,* uti fabulim malorum fiant *PAR* uti pabulum malorum fiant *cod. Laur. 30, 10,* uti stabilia mala fiant *v.* 'Vti stabilia mala fiant. *Hic mendum esse suspicor, nam ueteres libri ab excusis dissentiunt: optimus ille, et antiquissimus deprauatus est, sic enim in illo est,* Vti fabulim malorum. *habet alter non tam bonus, neque tam antiquus,* Pabulum malorum' *Victorius* piramo *corr.* pira *A* uolęma *P* uolaema *c* uolema *Abv* aniciana sementiua *Varro I 59,* aniciana et sementiua *Abf Vict.*, aniciana et sementina *V* amiciana et sementina *c* 3 quam plurima *Iucundus,* quam pluris *VAR*: *fortasse* conpluria oleas esui optime condi scribit Cato orcites et puseas aridas vel virides in muria vel lentisco contusas *Varro I 60* orchites *priore loco VAR* 4 eae optimae *V* ee (*corr.* hee A^2) optime *A* eę optime *bc* 5 uel orcites *Abf* uel orchites *Pc* orchites *v* confriato *PAf* confricato *bcv* dies · u · *A* dies II *Pbf* die · II · *c* dies duos *v.* 'Dies V. *Ita legitur in ueteribus libris' Victorius.* dies quinque *Varro* 6 punito *A corr.* ponito A^2 7 sorua *PAR* serua *v* sicare *A* 8 R. X Ficos quo loco seras *APb* Ficos plurium generum quo loco serere oporteat *v* 9 herculaneas *PR* herculianas *A* herculanas *v* sacontinas *PR* sacōtinas *A* saguntinas *v* tellanas *PAR* telanas *v* 10 Parto pratum, *sed deleto* Parto *A* 11 irrigiuum *P* inriguum *Acf* irriguum *bv* si non erit siccum ne fęnum (fenum *Ac*) desiet summittito *PAbc* foenum non deficiet. si non et erit siccum summittito *v* 13 megaricos *v et Plinius XIX 93*, magaricos *PAc* margaricos *b* magarricos *f* loream *PAR* laurum *v*

delphicam et cypriam et silvaticam, nuces calvas, abellanas, praenestinas, graecas, haec facito uti serantur. fundum urbanum, et qui eum fundum solum habebit, ita paret itaque conserat, uti quam sollertissimum habeat.

VIIII Salicta locis aquosis, umectis, umbrosis, propter amnes ibi seri oportet; et id videto uti aut domino opus siet aut ut vendere possit. prata inrigiva, si aquam habebis, id potissimum facito: si aquam non habebis, sicca quam plurima facito. hoc est praedium quod ubi vis expedit facere.

X Quo modo oletum agri iugera CCXL instruere oporteat. vilicum, vilicam, operarios quinque, bubulcos III, asinarium I, subulcum I, opilionem I, summa homines XIII: boves trinos, asinos ornatos clitellarios qui stercus vectent tris, asinum *molarium* I,
2 oves C: vasa olearia instructa iuga V, ahenum quod capiat Q. XXX, operculum aheni, uncos ferreos III, urceos aquarios III, infidibula

---

1 nuces *c. 143 Plin. 15, 90* 10 Quo modo oletum *Varr. I 18. 19. 22*

---

1 delphicam *Vb* delphiam *A* delficam *c* cypream *R* cipream *A* cypram *P* cypricam *v* 2 uti serantur *VR* inserantur *A* fundum suburbanum *Iucundus* 4 abeat *A*

5 R. XI Salicta locis aquosis *APb*, *hoc loco om. v. inscriptio capitis* uti salicta locis aquosis serantur *ante* 2 fundum *addita erat in v, deleta a Politiano* umectis *PAc* humectis *b* uiretis *v*. 'Vmectis, *sine aspiratione in antiquis libris scriptum hic est, quemadmodum nonnullis aliis in locis, ita autem fere scriptum* Vmorem, et Vmidum, *in priscis exemplaribus inueniri docti, et diligentes uiri admonuerunt: quod ipse quoque in optimo, ac uetustissimo diligenter seruatum, animaduerti*' *Victorius* 6 et *om. A, add. VR* domino] domum *PR* domū *corr.* domi *A* domui *v* 7 irrigiua *P* inrigua *A* irrigua *Rv*

10 R. XII Quomodo oletum agri iugera CCXL instruere (instruere *om. b*) oporteat *APb* Quot uillicus conseruos, quot boues et asinos et ministros et utensilia habere oporteat *v* Quo modo — oporteat *post rubricam om. VAR* uilicum uilicam *Pc* Vllicum uilicam *A* Villicum uillicam *b* uillicus uillicos *v* 12 summa h. XIII *PAbc* summa horum XIII *f*, *om. v.* honestrinos *corr.* boues trinos *A* 13 clitellarios *VR* clitelarios *A* molarium *om. VAR*, *add. Varro I 19* 14 uasa olearia instructa iuga quinque *P* uasa ollariaque instrumenta habeat *v* olearia *b* oliaria *Acf* 15 infidibula *PR* infundibula *Av*. 'Infidibula II. *Ita in manu scriptis libris uno consensu scriptum inueni quemadmodum sequenti capite iterum, ac tertio, ubi exponit in cella olearia quae opus sunt*' *Victorius*

II, ahenum quod capiat Q. V, *operculum aheni*, uncos III, la-
bellum pollulum I, amphoras olearias II, urnam quinquagenariam
unam, trullas tris, situlum aquarium I, pelvim I, matellionem I,
trullium I, scutriscum I, matellam I, nassiternam I, trullam I, can-
delabrum I, sextarium I: plostra maiora III, aratra cum vomeri-
bus VI, iuga cum loris ornata III, ornamenta bubus VI: irpicem I,
crates stercorarias IIII, sirpeas stercorarias III, semuncias III, in- 3
strata asinis III: ferramenta, ferreas VIII, sarcula VIII, palas IIII,
rutra V, rastros quadridentes II, falces faenarias VIII, stramenta-
rias V, arborarias V, securis III, cuneos III, fistulam farrariam I,
forpicis II, rutabulum I, foculos II: dolia olearia C, labra XII, 4
dolia quo vinaceos condat X, amurcaria X, vinaria X, frumenta-
ria XX, lupinarium I, serias X, labrum eluacrum I, solium I, labra
aquaria II, opercula doliis seriis priva: molas asinarias unas et
trusatilis unas, hispaniensis unas, molilia III, abacum I, orbes
aheneos II, mensas II, scamna magna III, scamnum in cubi-

---

1 ahenum quod capiat q. u. Ah uncos III labellum pollulum amphoras oliareas II, *sed deletis litteris* Ah *P*, haenum quod capiat q. V uncos III labellum pollulum I amphoras oliarias II *A* aenum quod capiat q. V uncos tres labellum pollulum unum amphoras olearias II *b* ahenum quod capiat q. II uncos III labellum pollulum I amphoras oliareas II *c* ahenum unum quod capiat urceos tres aheni operculum unum amphoras ollarias duas *v* 2 urnam *om. V*, *add. AR* 3 trullas tris *P* trullas III *Ac* trullas tres *b* trulas tres *v* aaquarium *A* matelionem trullium scutriscum unum matellam nassiternam truliam candelabrum sestarium plostra maiora III *P* matellionem (matelionem *c*) trullium scutriscum matellam nassiternam (nassiterna *A*) trullam candelabrum sextarium plostra maiora III *Abc* matelionem trulium scuriscum . unum matellam nassiternam truliam unam candelabrum unum sestarium unum plaustra maiora tria *v* 5 cum vomeribus] cōuomeribus *A* 6 irpicem *Beroaldus*, urpicem *VAR* 7 grates stergerarias IIII sirpeas stercerarias (stergerarias *b* sterterarias *c*) III *PAbc* crates duas stergerarias quattuor sirpeas sestercenarias tres *v* semuncias III *bc* semuncias tres *V* semuntias tres *A* intrata *A* 8 feramenta *A* 9 falces fenarias VIII *cod. Laurent. 30, 10*, falces fenarias · N · III *AR* falces foenarias · N · III *P* falces foenarias tres *v* 10 fistulam farrariam I *PA* fistulam ferrariam I *b* fistulas forrariam I *c* fiscellam farinariam unam *v* 11 olearia *bcv* oliaria *PAf* 12 uinaceos *bc* uinacios *VAf* 13 lupinarium] labrum lupinarium *Iucundus* labrum eluacrum unum *PAb* labrum eluacrum I *c* labrum uinaticum unum *v* 14 seriis *Vbc* seris *Af*

5 culo I, scabilla III, sellas IIII, solia II, lectum in cubiculo I, lectos loris subtentos IIII et lectos III: pilam ligneam I, fullonicam I, telam togalem I, pilas II, pilum fabarium I, farrarium I, seminarium I, qui nucleos succernat I, modium I, semodium I: culcitas VIII, instragula VIII, pulvinos XVI, operimenta X, mappas III, centones pueris VI.

XI Quo modo vineae iugera C instruere oporteat. vilicum, vilicam, operarios X, bubulcum I, asinarium I, salictarium I, subulcum I, summa homines XVI: boves II, asinos plostrarios II, asinum molarium I: vasa torcula instructa III, dolia ubi quinque vindemiae esse possint culleum DCCC, dolia ubi vinaceos condat XX,
2 frumentaria XX, opercula doliorum et tectaria priva, urnas sparteas VI, amphoras sparteas IIII, infidibula II, cola vitilia III, cola qui florem demant III, urceos mustarios X: plostra II, aratra II,

---

7 Quo modo vineae *Varr. I 18. 19. 22* 8 operarios X *Plin. 17, 125*

---

1 sellas IIII *AR* sellas $\overset{\text{I}}{\text{II}}$ *P* sellas quattuor *v* solia duo *v* solla II *Ab* solla duo *P* sella II $\overset{\text{I}}{c}$ sola II *f* 2 pillam *A corr.* pilam *A*[2] 3 telam togalem I *cod. Laur. 30, 10,* telam iogalem I *PAR* taelum regale unum *v.* 'Telam togalem unam. *Sic in cunctis manu scriptis, cum in excusis* Tedam: *quemadmodum in capite de villa aedificanda, nam iidem* Telas iogales, *habent' Victorius* farrarium] farrearium *VAf* ferrarium *b* forrearium *c* 4 succernat *AR Vict.*, secernat *V* modium I semodium I *Abc* modium unum semodium unum *V* 5 instracula VIII *AR* instracula octo *P* instragula octo *v* puluinos XV *A* operrimenta *A*

7 R. XIII Quomodo uinee iug̃. C. instruerc oporteat *A* Quomodo $\overset{\text{neam}}{\text{uinię}}$ iug. C. instituere oporteat *P* Quō uineę iugera C instituere oporteat *b* Quomodo uineam iugera C instituere oporteat *Vict.*, Alia institutio quot et quibus conseruis et operibus institui uillicum oporteat *v* Quo modo — oporteat *post rubricam om. VAR* uilicum uilicam *PAc* uillicum uillicam *b* uillicum uillicos *v* 9 summa homines XVI *PAR*, *om. v.* alteram formulam scribit de vinearum iugeribus C, ut dicat haberi oportere haec XV mancipia, vilicum, vilicam, operarios X, bubulcum, asinarium, subulcum *Varro I 18* 10 vasa torcularia instructa trina *Varro 1 22* dolia ubi quinque uindemiae esse possint *PAcf* dolia V ubi uindemiae esse possint *b Vict.,* dolia quattuor ubi uindemiae esse possint *v* 12 urnas sparteas VI *b Vict.,* urnas sparteas sex *VAc* 13 anphoras *A* infidibula *PAR* infundibula *v*

iugum plostrarium I, iugum vinarium I, iugum asinarium I, orbem
aheneum I, molile I: ahenum quod capiat culleum I, operculum
aheni I, uncos ferreos III, ahenum coculum quod capiat culleum I,
urceos aquarios II, nassiternam I, pelvim I, matellionem I, trul- 3
lium I, situlum aquarium I, scutriscum I, trullam I, candelabrum I,
matellam I, lectos IIII, scamnum I, mensas II, abacum I, arcam
vestiariam I, armarium promptarium I, scamna longa VI, rotam
aquariam I, modium praeferratum I, semodium I, labrum elua-
crum I, solium I, labrum lupinarium I, serias X: ornamenta bu- 4
bus II, ornamenta asinis instrata III, semuncias III, sportas fae-
carias III, molas asinarias III, molas trusatilis unas: ferramenta,
falces sirpiculas V, falces silvaticas V, arborarias III, securis V,
cuneos IIII, vomeres *, ferreas X, palas VI, rutra IIII, rastros qua-
dridentes II, crates stercorarias IIII, sirpeam stercorariam I,

---

1 iugum uinarium I *PAR*, *om.* *v*, iugum molarium I *Gesnerus*, iugum bovinarium I *Schneiderus* orbem aheneum I molile I aheneum quod capit culleum I *Ac Vict.*, orbem aeneum molileus I aeneum (*corr.* -ium) quod capit culleum unum *b* orbem aheneum I molile I aheneum quod capiat culleos I *P* ahenum unum mobile quod capiat culeos triginta *v* 2 operculum aheni *Vc* operculum aeni *Ab* 3 ahenum *VAc* aeneum *b* capiat *bv* capeat *vel* capet *P* capeat *Ac* culleum I] culleum *PAR* culeos decem *v* 4 urceum *corr.* -os *A* nassiternam *AR* nasiternam *V* peluim *VR* pelluim *A* matellionem *PAbc* matelionem *fv* trullium *Victorius*, trulleum *PAbc* truleum *f* trulum *v*

5 scutriscum (scrutiscum *A*) trullam candelabrum matellam lectos IIII scamnum I *PAR* trulum scutriscum unum candelabrum unum scamnum unum *v* 7 promptarium *PR* proptarium *A* promptuarium *v* scanna *A* scāna *V* 8 praeferatum *A* semodium I labrum eluacrum I (eluactum I *f*) solium (solum *b*) labrum lupinarium (lipinarium *A*) I *AR Vict.*, semodium I solium unum labrum eluacrum I solium labrum lupinarium I *P* semodium unum solium unum labrum uinarium unum labrum lupinarium unum *v* 10 II *post* bubus *om.* *VAR*, *add.* *Pontedera p. 38* semucinas *A* 11 molas trusatilis unas] molas unas trusatilis *PAR* trusatilis unas *v* feramenta *Ac* 12 falces siluaticas VI *PAR* falces siluaticas quattuor *v*. *cf. Varr. I 22* sic alia, quorum non nulla genera species habent plures, ut falces: nam dicuntur ab eodem scriptore vineaticae opus esse XL, sirpiculae V, siluaticae V, arborariae III et rustariae X arborias *A* secures *VAR* 13 uomeres (uomeras *c*) ferreas *PAR* uomeres ferreos *v* 14 sirpiam stercorariam I *PAR* scyrpeas *v*

faculas vineaticas XL, faculas rustarias X, foculos II, forpices II, rutabulum I: corbulas amerinas XX, quala sataria vel alveos XL, palas ligneas XL, luntris II, culcitas IIII, instragula IIII, pulvinos VI, operimenta VI, mappas III, centones pueris VI.

XII In torcularium quae opus sunt. vasis quinis prela temperata V, supervacanea III, suculas V, supervacaneam I, funes loreos V, subductarios V, melipontos V, trocleas X, capistra V, assercula ubi prela sita sient V, serias III, vectes XL, fibulas XL, † constibilis ligneas, qui arbores conprimat, si dishiascent, et cuneos VI, trapetos V, cupas minusculas X, alveos X, palas ligneas X, rutra ferrea quinque.

XIII In torcularium in usu quod opus est. urceum I, ahenum quod capiat Q. V, uncos ferreos III, orbem aheneum I, molas *, cribrum I, incerniculum I, securim I, scamnum I, seriam vinariam I, clavem

1 faculas uiniaticas (uinatatica *c*) XL*PAR* faculas uinaticas uiginti *v*, falculas uineaticas *Turnebus adv. 7, 23* faculas rustarias X *PAbc* faculas rusticarias X *f* et rusticarias decem *v*. 'Faculas rustarias X. *Hanc lectionem e manuscriptis libris eruimus' Victorius.* falculas ruscarias *Turnebus* faculos II . . *A* forpices *AR Victorius*, forcipes *V*

2 I *post* rutabulum *om. VAR* corbulas *v* corcubulas *PR* cor$\overset{cu}{bu}$las *A*. '*In ueteribus libris Catonis Corbulas: in Varronis autem, qui hanc partem recitat,* Corbubulae' *Victorius* quala sataria VII alueos quadraginta *Iucundus* 3 luntris *PAbc* lintris *f* lintres *v* instragula IIII *R* instrăgula IIII *A* instragula $\overset{\mathrm{I}}{\mathrm{III}}$ *P* instragula III *cod. Laur. 30, 10*, instragula quattuor *v* 4 operimenta *Abv* opermenta *Pc*

5 R. XIIII Quomodo uasa torcula (torcola *P*) V iugerum instruere oporteat *APb* Quot et quae in torculari parari uasa oporteat *v* In torcularium *ARv* In torcolarium *P* prela *AR* praela *V* 6 suculas *Pb* succulas *cv* sulculos*A* 7 melipontis *PAR* meliponthis *v* mediponthos *Beroaldus* troclias *R* tro . . ias *corr.* troclias *A* trochlias *P* trochleas *v* assercula V biprela (.V. Biprela *P*) sita sient .V. *PAR* assercula quinque bimplasica sient quinque *v* assercula quinque ubi praela sita sient quinque *Iucundus* 8 serias *V* senas *AR* fibulas] fabulas *A* 9 constibilis *PAR* confibulas *v* qui arbores *AR Vict.*, quis arbores *V* cōprimat *VR* comprimant *A* 10 cupas *AR Vict.*, cuppas *V* almos *corr.* alueos *A*

12 R. XV Quomodo torcularium et cellam oleariam parare oporteat *APb* Quomodo — oportet *v* urceum ahenum I quod *A* urceum Aheum (Ahenum *videtur voluisse*) I quod *P* urceum aenum I quod *b* uictum alienum id esquod *c* urceum unum aenum quod *v* 13 molas cribrum I *PAR* molas unas cribrum unum *v*

torculari I, lectum stratum ubi duo custodes liberi cubent (tertius servus una cum factoribus uti cubet), fiscinas novas, veteres, epidromum I, pulvinum I, lucernas *, corium I, craticulas duas, carnarium I, scalas unas.

In cellam oleariam haec opus sunt. dolia olearia, opercula, 2
labra olearia XIIII, concas maioris II et minoris II, trullas aheneas tris, amphoras olearias II, urceum aquarium I, urnam quinquagenariam I, sextarium olearium I, labellum I, infidibula II, spongias II, urceos fictiles II, urnales II, trullas ligneas II, claves cum clostris in cellas II, trutinam I, centumpondium incertum I et pondera cetera.

Villam aedificandam si locabis novam ab solo, faber haec faciat XIIII
oportet. parietes omnes, uti iussitur, calce et caementis, pilas ex lapide angulari, tigna omnia, quae opus sunt, limina, postes, iugumenta, asseres, fulmentas, praesepis bubus hibernas aestivas faliscas, equile, cellas familiae, carnaria III, orbem, ahena II, haras X, 2
focum, ianuam maximam et alteram quam volet dominus, fenestras, clatros in fenestras maioris bipedalis X, luminaria VI, scamna

---

1 tercius *A* 3 epidromum puluinum lucernas corium I craticulas duas *PAR* epidromum puluinum corium unum lucernas craticulas duas *v*

5 R. XVI In cella olearia quae opus sint *PAb*, *sine rubrica et novi capitis indicio v* In cellam oleariam *Pbc* In cellam oleaream *A* In cella olearia *f* Item in cella olearia *v* dolia oliaria operculo labia olearia *A* 6 concas *PAR* conchas *v* aheneas tris *P* aheneas III *Ac* aeneas III *b* aeneas tres *v* 8 sextarium *AR* sestarium *V* spongias *v* spongeas *PAR* 9 fictilea *corr.* -les *A* 10 pondera cetera *PAR* pondera certa *v*

12 R. XVII Villam aedificandam si locabis *APb* Villam aedificandam quomodo fabro locabis *v* faciet *A* 13 cementis *VAR* 14 tingna *A* 16 carnaria III orbem ahenea (aenea *b*) II aras X *Ab* carnaria III orbem aheneam II horas X *c* carnaria III ahenea II haras X *P* carnaria tria orbem haras decem *v* 17 alteram] altā *A* 18 clatros in fenestras maioris lumina sex (VI *Ab*) bipedalis X scāna III sellas V telas togalis duas (telastogalis duas II *A* tela stogolis duces *c*) luminaria VI paullulam (paululam *bc*) pilam *PAbc* clatros in fenestris maioris et minoris bipedales decem : lumina sex : scāna tria: sellas quinque : telas togales duas : luminaria sex paululum lata pilam *v* clatros in fenestras maiores et minores bipedales decem, lumina sex, scamna tria, sellas quinque, tedas iogales duas, luminaria sex, paululum latam pilam *Iucundus*, *ubi* luminaria sex *pro* lumina sex *restituenda et deinde post* duas *delenda esse indicavit Meursius*

III, sellas V, telas togalis duas, paullulam pilam ubi triticum pin-
3 sat I, fulloniam I, antepagmenta, vasa torcula II. hae rei mate-
riem et quae opus sunt dominus praebebit et ad opus dabit, ser-
ram I, lineam I (materiem dumtaxat succidet, dolabit, secabit fa-
cietque conductor), lapidem, calcem, harenam, aquam, paleas,
terram unde lutum fiat. si de caelo villa tacta siet, de ea re
verba uti fiant. huic operi pretium ab domino bono, qui bene
praebeat quae opus sunt et nummos fide bona solvat, in tegulas
4 singulas II. id tectum sic numerabitur: tegula integra quae erit,
quae non erit, unde quarta pars aberit, duae pro una, conli-
ciares quae erunt pro binis putabuntur; uallus quot erunt, in
singulas quaternae numerabuntur.

Villa lapide calce. fundamenta supra terram pede, ceteros
parietes ex latere, iugumenta et antepagmenta quae opus erunt
5 indito. cetera lex uti villae ex calce caementis. pretium in tegulas
singulas NS. loco salubri bono domino haec quae supra pretia
posita sunt: ex signo manipretium erit. loco pestilenti, ubi aestate
fieri non potest, bono domino pars quarta preti accedat.

XV Macerias ex calce, caementis, silice. uti dominus omnia ad
opus praebeat, altam P. V et columen P. I, crassam P. I S, lon-

1 cellas V et cellas iogales duas *cod. Laur. 30, 10* 2 fulloniam *VAR* fullonicam *supra c. 10* hęrei *Pc et codex Victorii,* herei *Ab* herus *v* 3 dabit succidet dolabit serram I lineam I materiam dumtaxat secabit facietque *PAR* dabit succidet dolabit lineabit secabitque materiam unam duntaxat *v* 6 de ea re uba uti fiat *PAR* de ea re uti uerba fiant *cod. Laur. 30, 10,* de ea re uerba diuina uti fiant *v* 7 pretium *AR* precium *V* 8 prebebat *A* 9 singulas II id tectum *PAR* singulas duo id tectum *v. fortasse* singulas IIS: tectum

11 uallus (ualus *A*) quod erunt *PAR* in aliis quot erunt *v* 13 supra] suppe *corr.* supra *A* caeteros *V* ceterosq; *A* 15 indito *bv* indicto *PAcf* caetera *V* uti villae *Schneiderus,* uti uilla *VAb* uti domino uilla *c* cementis *PAR* cemento *v* 16 singulas n. s *PAf* singulas iis *b* singulas En. s. *c* singulas duo id est in *v. fortasse* singulas IIS

pretia *AR* precia *V* 17 manipretium *A* maniprecium *P* inani pretium *R* inani precium *v.* '*Manupretium castigauimus. In optimo tamen exemplari* Manipretium' *Victorius* 18 preti *PA* pretii *b* precii *cv*

19 R. XVIII De maceriis aedificandis *APb* Maceriae quo modo aedificentur *v* Maceriam *Schneiderus* cementis *PAR* 20 et columen p. I crassam p. I s. (*corr.* p. II) longa p. XIV *A* et columen

gam P. XIV, et uti sublinat locari oportet. parietes villae si locet in P. C, id est P. X quoquo versum, libellis in ped. V et perticam I P. VIC. N. X. sesquipedalem parietem dominus fundamenta faciat et ad opus praebeat calcis in P. singulos longitudinem [opus est] modium unum, harenae modios duos.

Calcem partiario coquendam qui dant, ita datur. perficit et XVI
coquit et ex fornace calcem eximit calcarius et ligna conficit ad fornacem. dominus lapidem, ligna ad fornacem, quod opus siet, praebet.

Robus materies, item ridica, ubi solstitium fuerit ad brumam XVII
semper tempestiva est. cetera materies quae semen habet, cum semen maturum habet, tum tempestiva est. quae materies semen non habet, cum glubebit, tum tempestiva est. ea quae semen viride et maturum habet (id semen de cupresso, de pino quidvis anni legere possis) item quidvis anni matura est et tempestiva. ibidem 2
sunt nuces bimae, inde semen excidet, et anniculae, eae ubi primum incipiunt hiascere, tum legi oportet: per sementim primum

11 cetera materies *c. 31*

p. V. crassam p. I s. longa p. XIV *P* et columen p. I crassam p. is longa p. XXV (*corr.* XIV) *b* et columen p. unius crassam p. is longa p. XIV *c* et culmen pede uno crassam longam pedibus quindecim *v* et columen p. I crassam, p. IS longam p. XIV *Vict.*

2 libellus *A* 3 p. vic. n. X. (nx *b*) sesquipedalem *Pb* p. uic. nix. sesxquipedalem *A* p Sexquipedalem *spatio paucarum litterarum post* p *relicto c*, pedes centum me si sesquipedalem *v* patrietem *A* 5 barenae *R* arenae. *VA*

6 R. XVIIII Calcem partiario (parciario *A*) locandam *APb* Calx quo pacto *v* pastiario quoquendam *A* ita datur *PAR* ita dant A^2v 7 quoquit *A* lingna *priore loco A* conficit ad furnacem *Pc* conficit ad fornacem *Abv*

10 R. XX Materias quid anni tempestiua est *A* Materies quid anni tempestiua sit *Pb* Materies qui tempore anni tempestiua sit *v* solstitium *Ac* solsticium *Vb* 11 seper *A* 12 semen maturum *R Vict.*, semen maturarum *corr.* semen maturā *A* maturum semen *V* 13 ea quae *Iucundus*, eo quia *VAR* 14 cupresso *v* cipresso *PAc* cypresse *b* quiduis anni *priore loco R* quisuis anni *VA*, *ubi* c̊. quiduis *in margine adscripsit P*, quiduis anni *posteriore loco VAR* 16 bimae *Iucundus*, binae *PAR* hinc *V* semen sem̄ excidet *A* 17 per sementim primum incipiunt *AR Vict.*, per sementim incipiunt *P* tum primum per semen incipiunt *v*

incipiunt maturae esse, postea usque adeo sunt plus menses VIII. hornotinae nuces virides sunt. ulmus, cum folia cadunt, tum iterum tempestiva est.

XVIII Torcularium si aedificare voles quadrinis vasis, uti contra ora
sient, ad hunc modum vasa conponito. arbores crassas P. II, altas
P. VIIII cum cardinibus, foramina longa P. III S exculpta digit. VI,
2 ab solo foramen primum P. I S, inter arbores [et arbores] et parie-
tes P. II, in II arbores P. I, arbores ad stipitem primum derectas
P. XVI, stipites crassos P. II, altos cum cardinibus P. X, suculam
praeter cardines P. VIIII, prelum longum P. XXV, inibi lingulam
P. II S, pavimentum binis vasis cum canalibus duobus P. XXX, IIII
trapetibus locum dextra sinistra pavimentum P. XX, inter binos
3 stipites vectibus locum P. XXII, alteris vasis exadversum ab stipite
extremo ad parietem qui pone arbores est P. XX: summa torcu-
lario vasis quadrinis latitudine P. LXVI, longitudine P. LII. inter
parietes, arbores ubi statues, fundamenta bona facito alta P. V,
inibi lapides silices, totum forum longum P. V, latum P. II S, cras-
4 sum P. I S. ibi foramen pedicinis duobus facito, ibi arbores pedi-
cino in lapide statuito. inter duas arbores quod loci supererit ro-

1 mature esse *AR* matura esse *V* 2 uiride sunt *A*

4 R. XXI Torcularium si aedificare uoles *A Pb* Torcularium quomodo aedifices *v* 'Quadrariis uasis uti contractiora sient. *Corruptus est etiam hac parte uetustissimus codex. notam igitur antiquam scripturam faciemus, ut unusquisque in eo purgando laborare possit,* Quadridis uasis uti contrarora sient' *Victorius* quadrinis *Turnebus adv. 7, 25,* quadridis *PAR* contra ora sient *PR* contra ora scient *A* contractiora fient *v* contraria sient *Turnebus* 5 componito *VAR* arbores sa crassas, *sed deleto* sa *A* 6 p. III. S. exculpta *Pb* p. III S:· exculpta *c* p. III S:· et culpta *A* pedibus tribus et exculpta *v* p. III. S. ⸗— exculpta *Vict.* 7 ab solo *VR* a solo *A* primum p. I. S. *PR* primum p. I. S:· *A* primum pede uno *v* inter arbores et arbores et parietes pedes II (p. II *Abc*) in II arbores *PAbc* et inter arbores et parietes pedes duos tres duos arbores *v* 8 p. I arbores *Pb* p. I:— arbores *c* p. I ad arbores, *sed deleto* ad *A* pedem unum arbores *v* P. I. ⸗— arbores *Vict.*

derectos *VAR* 9 p. XVI *AR* pedibus XVI *P* pedibus sexdecim *v* stipites crassos *Pontedera p. 41,* stipites crassi *VR* stipite crassi *A* altos *Pontedera,* alti *VAR* 10 prelum *Ac* praelum *Vb* 12 trapedibus *A* dextra *AR* destra *V* 13 exaduersum ab stipite *V* exaduersum a stipite *AR* 14 torcularia *corr.* -rio *A* 15 quadrinis *PAR et codex Victorii,* quadriuiis *v* 17 longum p. V *R* longum ped. V *PA* longum pedibus quinque *v* 19 statuisto *A*

bore expleto, eo plumbum infundito. superiorem partem arborum
digitos VI altam facito [siet], eo capitulum robustum indito, uti
siet stipites ubi stent. fundamenta P. V facito, ibi silicem longum 5
P. II S, latum P. II S, crassum P. I S planum statuito, ibi stipites
statuito. item alterum stipitem statuito. insuper arbores stipi-
tesque trabem planam inponito latam P. II, crassam P. I, longam
P. XXXVII, vel duplices indito, si solidas non habebis. sub eas
trabes inter canalis et parietes extremos, ubi trapeti stent, trabecu-
lam pedum XXIII S inponito sesquipedalem, aut binas pro singulis
eo supponito. in iis trabeculis trabes, quae insuper arbores stipi- 6
tes stant, conlocato: in iis tignis parietes extruito iungitoque ma-
teriae, uti oneris satis habeat. aram ubi facies, pedes V funda-
menta alta facito, lata P. VI, aram et canalem rutundam facito latam
P. IIII S, ceterum pavimentum totum fundamenta P. II facito. fun- 7
damenta primum festucato, postea caementis minutis et calce ha-
renato semipedem unum quodque corium struito. pavimenta ad
hunc modum facito: ubi libraveris, de glarea et calce harenato
primum corium facito, id pilis subigito, idem alterum corium facito:
eo calcem cribro subcretam indito alte digitos duo, ibi de testa
arida pavimentum struito: ubi structum erit, pavito fricatoque,
uti pavimentum bonum siet. arbores stipites robustas facito aut 8

---

1 arborum] arborem *A* 2 altam *v* altum *PRA* facito siet eo *PAc* facito uti siet eo *b* facito fiet et *fv.* siet *delevit Meursius* indito *AR* indicto *V* 3 s$\overset{i}{a}$licem *A* 4 ibi stipites statuito] ibi statuisto *A* 6 inponito *A* imponito *VR* 7 si *om. A* 9 pedum XXIII S *Abc* pedum XXIIII .S. *P* pedum XXXIII S *f* pedum uiginti quattuor *v* inpouito *A* imponito *VR* 10 supponito] pro supponito, *sed deleto* pro *A* in iis *PA* in his *Rv* 11 conlocato *Ac* collocato *Vb* in iis *PA* in his *Rv* 12 aram *PAR* haram *v* aream *Iucundus* facies pedes V *PAc* facies p. V *b* facies pedes quinque *v* fudamenta *primo loco A* 13 aram *PAR* haram *v* aream *Iucundus* rutundam *PAc* rotundam *bv* 14 p. IIII. S. *PR* p. IIII S:· *A* p. IIII S=— *Vict.*, pedibus quattuor *v* caeterum *V* totum fundamento p. II fundamenta primum *A* 15 cementis *VAR* harenato *priore loco Pbc* arenato *Av* 16 corium struito] corium unum struito, *sed deleto* unum *A* 17 harenato *posteriore loco Abc* arenato *V* 19 subcretam *AR* succretam *V* digitos duo *PA* digitos II *bc* digitos duos *v* de testa arida *Vbf* detesta aridam *c* detestam aridam *A*

pineas. si trabes minores facere voles, canalis extra columnam ex-
9 polito. si ita feceris, trabes P. XXII longae opus erunt. orbem olearium latum P. IIII punicanis coagmentis facito, crassum digitos VI facito, subscudes iligneas adindito. eas ubi confixeris, clavis corneis occludito. in eum orbem tris catenas indito. eas catenas cum orbi clavis ferreis corrigito. orbem ex ulmo aut ex corylo facito: si utrumque habebis, alternas indito.

XVIIII In vasa vinaria stipites arboresque binis pedibus altiores facito, supra foramina arborum, pedem quaeque uti absiet, unae fibulae locum facito. semipedem quoquo versum in suculam sena foramina indito. foramen quod primum facies semipedem ab car-
2 dine facito, cetera dividito quam rectissime. porculum in media sucula facito. inter arbores medium quod erit, id ad mediam conlibrato, ubi porculum figere oportebit, uti in medio prelum recte situm siet. lingulam cum facies, de medio prelo conlibrato, ut inter arbores bene conveniat, digitum pollicem laxamenti facito. vectes longissimos P. XIIX, secundos P. XVI, tertios P. XV, remissarios P. XII, alteros P. X, tertios P. VIII.

---

10 semipedem quoquo versum *c. 135*

---

1 calnalis *corr.* canalis *A* 2 opus erunt] opposuerunt *A* 3 latum p. IIII *PR* latum p. IIII =- *A* latum pedibus quattuor *v* digitos sex *Abc* digitos VI *P* digitis sex *v* 4 subscudes *AR* suscudes *V* 6 cum orbis *PAR* cum orbibus *v* corrigito] coniungito *cod. Laur. 30, 10* corylo *Vc* corilo *Ab*

8 R. XXII In uasa uinaria stipites *APb* Quot uasa uinaria et quibus stipitibus et qualiter facias *v* 9 quaeque *v* quēque *PAb* quenque *cf* 10 quoquo uersum *VAR* 12 cetera diuidito *cod. Laur. 30, 10,* caetera diuito *PR* cetera diu^{di}ito *A* caeteraque diuidito *v* 13 conlibrato *cod. Laur. 30, 10*, collibrato *v* conlibato *PA* collibato *b* quolibato *c* conliberato *f* 14 in medio] in medium *A* praelum *V* prelium *A* pręlium *b* pręlium *c* 15 prelo *A* praelo *V* conlibrato *Abc* conlibato *P* conliberato *f* collibrato *v* 17 uectes longissimos pedum XIIX secundos ped. XVI *P* uectes (ct *in rasura*) longissimos p. XVX secundos ped. XVI *A* uectes longissimos p. XIIX secundos p. XVI *b* uectes longissimos pedum duodecim uel decem: secundos pedum sexdecim *v*: p. XIIX — alteros *om. c* tertios p. XV *priore loco P* tercios p. XV *b* tercios p. XX *A* tertios pedum quindecim *v* 18 tertios pedum VIII *posteriore loco P* tercios p. VIII *Abf* tertios pedum octo *v*

Trapetum quo modo concinnare oporteat. columellam fer- XX
ream, quae in miliario stat, eam rectam stare oportet in medio ad perpendiculum, cuneis salignis circumfigi oportet bene. eo plumbum effundere caveat, ni labet columella. si movebitur, eximito; denuo eodem modo facito, ne se moveat. modiolos in orbis 2
oleagineos ex orcite olea facito, eos circumplumbato, caveto ne laxi sient. in cupam eos indito. cunicas solidas latas digitum pollicem facito, labeam bifariam faciat habeat, quas figat clavis duplicibus, ne cadant.

Cupam facito P. X, tam crassam quam modioli postulabunt, XXI
mediam inter orbis quae conveniant, crassam quam columella ferrea erit. eam mediam pertundito, uti in *eam* columellam indere possis. eo fistulam ferream indito, quae in columellam conveniat et in cupam. inter cupam dextra sinistra pertundito late digitos pri- 2
moris IIII, alte digitos primoris III, sub cupa tabulam ferream, *quam* lata cupa media erit, pertusam figito, quae in columellam conveniat. dextra sinistra, foramina ubi feceris, lamnis circumplectito, replicato in inferiorem partem cupae omnis quattuor lamminas: dextra sinistra foramina utrimque secus lamminas sub lamminas 3
pollulas minutas supponito, eas inter sese configito, ne foramina

---

1 R. XXIII Trapetum quomodo concinnare (concinare *A*) oporteat *APb* Trapeti columnella quo sit concinnanda modo *v* Trapetum — oporteat *post rubricam om. VAR, addidit Gesnerus* Columellam *PR* Collumelam *A* Columnellam *v* 3 cuneis *VR* cumis *corr.* cunis *A* 4 ne labet *Schneiderus* 6 orcite *PAR* orchite *v* 7 laxi *AR* lassi *V* eos indito *AR* eos fundito *V* cunicas *PAcf* cimicas *b* tunicas *cod. Laur. 30, 10*, in tunicas *v* 8 labeam *VAR* labrum *coni. Politianus*

10 R. XXIIII Cupam quomodo aedifices *APb* Cuppa trapeti quo fabrefiat modo *v* modiolo *A* postulabunt *v* postulabant *PAR* 11 *fortasse* media inter orbes quae conveniat: eam mediam pertundito tam crassam quam columella ferrea erit, uti quae conueniant crassam quam *Pc et deletis aliquot litteris post* cras *A* quae conueniãt quam *b* quae conueniat tam crassam quam *v* columella] columellam *A* 12 uti in columellam *PAR* uti columnella *v* 13 quae in columellam *AR* quae in columnellam *V* 14 dextram sinistram pertundito *A* 15 tabulam ferream tam latam quam cupa *Pontedera p. 43* 16 quam *om. VAR* 17 lamnis *PAc* laminis *bv* 18 lamminas *PAc* laminas *bv* 19 utrumque *corr.* utrimque *A* utrinque *V* lamminas sublamminas *PAc* laminas sublaminas *bv*

maiora fiant, quo cupulae minusculae indentur. cupa qua fini in
modiolos erit, utrimque secus imbricibus ferreis quattuor de suo
sibi utrimque secus facito qui figas. imbrices medias clavulis figito.
supra imbrices extrinsecus cupam pertundito, qua clavus eat, qui
4 orbem cludat. insuper foramen librarium ferreum digitos sex la-
tum indito, pertusum utrimque secus, qua clavus eat. haec omnia
eius rei causa fiunt, uti ne cupa in lapide conteratur. armillas IIII
facito, quas circum orbem indas, ne cupa et clavus conterantur
5 intrinsecus. cupam materia ulmea aut faginea facito. ferrum fac-
tum quod opus erit uti idem faber figat: HS LX opus sunt. plum-
bum in cupam emito HS IIII. cupam qui concinnet et modiolos qui
indat et plumbet, operas fabri dumtaxat HS VIII: idem trapetum
oportet accommodet. summa sumpti HS LXXII praeter adiutores.

XXII Trapetum hoc modo accommodare oportet. librator uti sta-
tuatur pariter ab labris. digitum minimum orbem abesse oportet
ab solo mortari. orbes cavere oportet nequid mortarium terant.
inter orbem et miliarium unum digitum interesse oportet. si plus
intererit atque orbes nimium aberunt, funi circumligato miliarium
2 arte crebro, uti expleas quod nimium interest. si orbes altiores

14 Trapetum *c. 135*

1 cupulae *Pbc* cupe *A* culpe *f* cuppae *v* quā fini *A* 2 utrīque *V* utrumque· *corr.* utrimque *A* de suo sibi *coni. Politianus*, desuos ibi *PAR* desues ibique *v* 3 utrīque secus facito *VR* utrumque secus facito *A* 5 orbem cludat *Pcf* orbem claudat *b* orbem claudat *Av* 6 pertusum utrūque secus *PAR* pertusumque intrinsecus *v* qua] qui *corr.* qua *A* 7 cupam *corr.* cupa *priore loco A* 9 intrinsecus *b* intrinsecus *corr.* utrinsecus *A* utrīsecus *V* utrisecus *c* utrimsecus *f* 10 HS LX (is LX *f*) opus sunt *PAR* LX operae opus sunt *v* plumbum in cupam emito] cum plumbum cupam emito *PAR* tum plumbum cuppam emito *cod. Laur. 30, 10,* cum plumbum in cuppam emittas *v* 11 HS IIII [illegible]*Abc* is IIII *f* IIII *v* concinnet *PR* concinent *A* concinnat *v* 12 dumtaxat H VIII *PAbc* dumtaxat VIII *f* dumtaxat octo *v* 13 summa sumptui (suptui *A*) H LXXII *PAR* sumptui summa LXXII *v* sumpti summa N. LXXII *Iucundus*

14 R. XXV Trapetum quomo (Quō *P* quomodo *b*) aedifices *APb* Quomodo faber trapetum accommodet *v* accomodare *A* 15 ab labris *PR* allabris *A* a labris *v* 16 ab solo mortari *PR* ab solo mortarii *Av* 18 atque orbes *v* adque orbes *PAR* circumligato miliarium *AR* circumligato molarium *V*

erunt atque nimium mortarium deorsom teret, orbiculos ligneos pertusos in miliarium in columella supponito, eo altitudinem temperato. eodem modo latitudinem orbiculis ligneis aut armillis ferreis temperato, usque dum recte temperabitur.

Trapetus emptus est in Suessano HS CCCC et olei PL. con- 3
posturae HS LX: vecturam boum, operas VI, homines VI cum bubulcis HS LXXII: cupam ornatam HS LXXII, pro oleo HS XXV: S. S. HS DCXXVIIII. Pompeis emptus ornatus HS CCCXXCIIII: vecturam HS CCXXC: domi melius concinnatur et accommodatur, eo sumpti opus est HS LX: S. S. HS DCCXXIIII. si orbes in veteres trapetos 4
parabis, medios crassos P. I digitos III, altos P. I, foramen semipedem quoquo vorsum. eos cum advexeris, ex trapeto temperato. ii emuntur ad Rufri macerias HS CXXC, temperantur HS XXX. tantidem Pompeis emitur.

Fac ad vindemiam quae opus sunt ut parentur. vasa laven- XXIII
tur, corbulae sarciantur, picentur, dolia quae opus sunt picentur. quom pluet, quala parentur, sarciantur, far molatur, menae emantur, oleae caducae salliantur. uvas miscellas, vinum praeli- 2

---

1 deorsom *P* deorson *c* deorsum *Abv* 3 latitudinem] latitudinis *A* armillis ferreis temperato *VR* armilis ferreis temperata *A* 5 HS] ǂ *PAR* nummis *v*: *item in reliquis* olei p. l. *VAR* cō-posturae *V* composture *R* conpostulare *corr.* conposture *A* 6 uectura boum *priore loco VAR* 7 pro oleo ǂ XXV (XXV *in marg. A*) S. S. ǂ DCCXXVIIII *PAR* pro oleo N. XXV. Summa sumpti N. DCXXVIIII *Iucundus,* olei torculum et uasa caetera nummis septingentis *v* 8 uecturam *posteriore loco PAR* uectura *v* 9 concinnatur *VR* concinnantur *A* accomodatur *A* eo sumpti *PAR* eo sumptui *cod. Laur. 30, 10,* eo sumptu *v* 10 S. ǂ DCCXXIIII *PR* S. S. DCCXXVIIII *A*, *om. v* 12 eos cum aduexeris *AR* eos aduexeris *V* temparato *A* 13 ii emuntur *P* nemuntur *A* .II. emuntur *b* ueniunt *c* uemuntur *f* uenuntur *v* CCXXC *corr.* CXXC *A* tantides *A* 14 pompeis emitur *PAR* pompeiis emuntur *v*

15 R. XXVI Ad uindemiam quae opus sunt (sint *b*) ut parentur *APb* Quae ad uindemiam opus sunt in tempore parentur *v* fac *PAR* face *v* ut parentur *PAR* uti parentur *v* 16 *fortasse* corbulae sarciantur, dolia picentur; quom pluet, quala sarciantur picentur *priore loco om. b* 17 quom *Pbf* cum *Ac* et cum *v* maenae *V* mene *AR.* '*In antiquissimo exemplari* Menae' *Victorius* 18 uinum praeliganeum *PR* uinum praeliganeam *corr.* -um *A* ad uinum praeliganeum *v*

ganeum quod operarii bibant, ubi tempus erit, legito. siccum puriter omnium dierum pariter in dolia dividito. si opus erit, defrutum indito in mustum de musto lixivo coctum, partem qua-
3 dragesimam addito defruti vel salis sesquilibram in culleum. marmor si indes, in culleum libram indito: id indito in urnam, misceto cum musto: id indito in dolium. resinam si indes, in culleum musti P. III, bene conminuito, indito in fiscellam et facito uti in dolio musti pendeat: eam quassato crebro, uti resina condeli-
4 quescat. *ubi* indideris defrutum aut marmor aut resinam, dies XX permisceto crebro, tribulato cotidie. tortivum mustum circumcidaneum suo cuique dolio dividito additoque pariter.

XXIIII Vinum graecum hoc modo fieri oportet. uvas apicias percoctas bene legito. ubi delegeris, in eius musti culleum aquae marinae veteris Q. II *indito* vel salis puri modium: eum in fiscella suspendito sinitoque cum musto distabescat. si helvolum vinum facere voles, dimidium helvoli, dimidium apici vini indito, defruti veteris partem tricesimam addito. quidquid vini defrutabis, partem tricesimam defruti addito.

---

2 si opus erit, defrutum indito *Plin. 14, 129* 12 Vinum graecum *c. 105*

---

1 operari *A corr.* operarii *A*[2] 2 dierum *VR* derum *A* diuidito *VR* diuito *A* 3 de musto lixiuo coctum *PAR* cineris lixiui cocti *v*: *cf. Plin. 14, 129* 4 defruti *v* defriti *PAR* sesquilibram in culleum *Pb* scesquilibram (sexquilibram *c*) in culeum *Ac* sesquilibram in culeum *fv* 5 indes in culleum *PAR* indes in culeum *v*
6 cum musto] cō musto *A* dolium *v* doleum *PAcf* doleum (i) *b* culleum musti *Pb* culeum musti *Acfv* 7 cōminuito *Pf* cumminuito *A* comminuto *bc* cōmunito *v* 8 dolio *bv* doleo *PAcf* pendat *A* resina cū (quum *b*) deliquescat indideris *Pbf* resina cum deliquescat inderis *A* resina cum deliquescat indiderit *c* resina deliquescat si inderis *v* resina condeliquescat . indideris *Victorius*
12 R. XXVII Vinum graecum quomodo fiat *APb* Vinum graecum et helueolum quo fiat modo *v* 13 culleum *PAb* culeum *cfv* 14 indito *om. VAR* modium *VR* semodium *A* in fiscella *PR* in fiscellā *Av* 15 heluiolum *PAf* eluiolum *bc* helueolum *v* 16 heluioli *PAf* eluioli *bc* helueoli *v* apiciuini indito *cf* apicium indito *b* apicium (i) indito *A* apicii indito *V* apicii uini indito *Victorius*
17 quidquid *PA* quicquid *Rv* defrutabis *Ursinus*, defrudabis *VAbf* dessudabis *c*

XXV Quom vinum coctum erit et quom legetur, facito uti servetur familiae primum suisque, facitoque studeas bene percoctum siccumque legere, ne vinum nomen perdat. vinaceos cotidie recentis succernito lecto restibus subtento, vel cribrum illi rei parato. eos conculcato in dolia picata vel in lacum vinarium picatum. id bene iubeto oblini, quod des bubus per hiemem. indidem, si voles, lavito paulatim: erit lora familiae quod bibat.

XXVI Vindemia facta vasa torcula, corbulas, fiscinas, funis, patibula, fibulas iubeto suo quidquid loco condi. dolia cum vino bis in die fac extergeantur, privasque scopulas in dolia facito habeas illi rei, qui labra doliorum circumfrices. ubi erit lectum dies triginta, si bene deacinata erunt dolia, oblinito. si voles de faece demere vinum, tum erit ei rei optimum tempus.

XXVII Sementim facito, ocinum, viciam, faenum graecum, fabam,

---

7 erit lora *Plin. 14, 86* 8 Vindemia facta *c. 68* 10 privasque scopulas *c. 152*

---

1 R. XXVIII Uua cota ů seruetur *A* Vua cocta ut seruetur *b Vict.*, Uua cocta ut seruentur *P* Vina cocta ut seruentur *cod. Laur. 30, 10*, Vinum coctum quo fiat modo *v* quom uinum *Vc* quo uinum, *sed* o *in rasura A*, quum uinum *b* quomodo uinum *f* quom legetur *P* com legetur *A* quum legetur *R* cum legetur *v* 3 recentis] regentis *AR* regentes *P* recentes *v* 4 lector estibus (*corr.* lecto restibus *ut videtur P*) subtento *PAf* lector aestibus subtencto *c* lecto' ęstibus subtento *b* lectos aestibus substernito *v* lecto retibus subtento *Victorius*. c. lecto l'retibus restibus subtento *in margine adscripsit P* cribrum *fv* cribum *PAbc* illi rei *Iucundus*, illius rei *PAR* eius rei *v* 5 lacum *AR* latum *V* uinarium picatum *v* uinarium pilatum *PAR* id bene] ibene *A* 6 oblina *corr.* -ni *A* 7 paulatim *PAR* paululum *v* lora *Meursius*, lorea *VAR*

8 R. XXVIIII Vindemia facta ut uasa torcula (uasa torcularia *b*) subligentur *Ab Vict.*, Vindemia ut uasa torcula subligentur *P* Quod uindemia facta uasa reponantur *v* fascinas *A* 9 quidquid *PA* quicquid *Rv* dolia cum uino *VR* dolia uino *A* 10 fac *Acf* face *V*, *om. b* extergeantur *VR* extergantur *A* scopulas *A* illi rei *PAR* illius rei *v* 11 qui *PR* q *sequente rasura duarum litterarum A* quis *v* 12 deacinacta *A* faece *V* fece *AR* 13 rei *om. A, add. VR*

14 R. XXX Sementim ut facias *APb* Sementim uti facias *v* ocinum *AR* ocymum *V* fęnum *b* fenum *c* foenum *V* fenunum *A*

ervum, pabulum bubus. alteram et tertiam pabuli sationem facito. deinde alias fruges serito. scrobis in vervacto oleis, ulmis, vitibus, ficis: simul cum semine serito. si erit locus siccus, tum oleas per sementim serito, et quae ante satae erunt, teneras tum supputato et arbores ablaqueato.

XXVIII Oleas, ulmos, ficos, poma, vites, pinos, cupressos cum seres, bene cum radicibus eximito cum terra sua quam plurima circumligatoque, uti ferre possis: in alveo aut in corbula ferri iubeto. caveto, quom ventus siet aut imber, effodias aut feras: nam id
2 maxime cavendum est. in scrobe quom pones, summam terram subdito: postea operito terra radicibus fini, deindè calcato pedibus bene, deinde festucis vectibusque calcato quam optime poteris: id erit ei rei primum. arbores crassiores digitis v quae erunt, eas praecisas serito oblinitoque fimo summas et foliis alligato.

XXVIIII Stercus dividito sic. partem dimidiam in segetem, ubi pabulum seras, invehito, et si ibi olea erit, simul ablaqueato stercusque addito: postea pabulum serito. partem quartam circum oleas ablaqueatas, quom maxime opus erit, addito terraque stercus operito.

---

3 si erit locus siccus *c. 61*   6 Oleas *Plin. 17, 83. 85. 87*
15 Stercus *c. 5*

---

1 terciam pabuli seictionem *A*   2 in ueruacio *PR* in ueruatio *A* inuectito *v.* '*Antiqui libri*, In ueruacio: *coniectura ducti, In ueruacto, emendauimus' Victorius*   3 *fortasse* simul cum semine facito   4 oleas per sementim *Acf* oleas per sementum *b* oleas sementim *P* oleam pro sementi *v*   5 ablaqueato *V* adlaqueato *Acf* illaqueato *b*

6 R. XXXI Oleas et reliqua semina cum (cum *om. A*) seres quomodo seras *AP* Oleas et reliqua semina quum seres quomodo facias *b* Oleas uites et ficos et caeteras arbores cum seres quomodo seras *v* cupressos *VR* cupresos *A*   9 cum uentus *Vf* conuentus *A* quum uentus *b* cum çauentus *c*   aut feras *Ac Vict.*, aut seras *Vbf* 10 quum pones *Pb* cum pones *Ac* qui impones *fv*   11 operito terradicibus *A*   13 digitos V *Abc* digitos quinque *V*, quinque digitis *Plinius 17, 83*   14 praecisas *VR* praecisa *A*   alligato *VR* aligato *A*, praeligato *legit Plinius 17, 87*

15 R. XXXII Stercus ut diuidas *APb* Stercus ad arbores colendas uti diuidas *v*   diuidito *VR* diuito *A*   16 olea erit] oleadrit *A* ablaqueato *Vc* adlaqueato *A* allaqueato *b*   17 postea — addito *in marg. A*   ablaqueatas *VAc* allaqueatas *b*   18 quam maxime *priore loco VAR* qua maxime *Iucundus*   terraque stercus *Vcf* terraque stercusque *A* terra stercusque *b*

alteram quartam partem in pratum reservato, idque, quom maxime opus erit, ubi favonius flabit, evehito luna silenti.

Bubus frondem ulmeam, populneam, querneam, ficulneam, usque dum habebis, dato. ovibus frondem viridem, usque dum habebis, praebeto: ubi sementim facturus eris, ibi oves delectato, et frondem usque ad pabula matura. pabulum aridum quod condideris in hiemem quam maxime conservato, cogitatoque hiemis quam longa siet. XXX

Ad oleam cogendam quae opus erunt parentur. vimina matura, salix per tempus legatur, uti sit unde corbulae fiant et veteres sarciantur. fibulae unde fiant, aridae iligneae, ulmeae, nuceae, ficulneae, fac in stercus aut in aquam coniciantur: inde, ubi opus erit, fibulas facito. vectes iligneos, acrufolios, laureos, ulmeos facito uti sient parati. prelum ex carpino atra potissimum 2 facito. ulmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cum effodies, luna decrescente eximito post meridiem sine XXXI

---

1 alteram quartam partem *c. 50 Plin. 17, 57* 3 Bubus frondem *Plin. 16, 92* 5 ubi sementim *Plin. 17, 55* 9 vimina *c. 33* 13 vectes *Plin. 16, 230* 14 prelum *Plin. 16, 193 Macrob. sat. VI 4, 16* 15 ulmeam *c. 37*

---

1 cōmaxime *posteriore loco A* cum maxime *Vcf* quum maxime *b* tum maxime *Iucundus* 2 euehito *VR* uehito *A* luna sitiente *Plinius 17, 57*

3 R. XXXIII Bubus frondem *APb* Quomodo bubus des et ouibus frondem *v* ficulneam *R Vict.*, ficulnam *A* ficulnamque *P* ficulneamque *v* 6 ad pabula matura *PAR* ad pabula matura dato *v* 7 in hiemem *Schneiderus*, in hieme *AR* in hyeme *V* hiemis quam longa siet *b* hiemis quāsi longa siet *A* hiems quam longa siet *V* hyemis quam longe siet *c* hyemis quam longa fiet *f*

9 R. XXXIIII Ad oleam cogendam quae pares . oleam cogendam et effitiundam (efficiendam *P*) locato *AP* Ad oleam cogendam quae pares *b* Ad oleam cogendam quae opus sint *v* 11 taleae aridae *coniecit Pontedera p. 46* 12 coniciantur *PR* con . . | nitiantur *duabus litteris in fine versus deletis A* coniiciantur *v*

13 iligneos *VR* iligneas *A* acrufolios *PR Vict.*, i agcrufolios, *sed deleto g A* aquifolios *v et Plinius 16, 230* 14 uti sient *Pbc* uti scient *A* uti fient *fv* prelum *A* prelum *b* praelum *Vc* ex carpino *PAR et codices Victorii*, de sappino *v* ex sappino *Plinius 16, 193* 16 post meridiem sine uento *A*² *v et Plinius*, post meridies in uento *PAR*

vento austro. tum erit tempestiva, cum semen suum maturum erit, cavetoque per rorem trahas aut doles. quae materies semen non habebit, cum glubebit, tempestiva erit. vento austro caveto nequam materiem neve vinum tractes nisi necessario.

XXXII Vineas arboresque mature face incipias putare. vites propages sulcos: susum vorsum, quod eius facere poteris, vitis facito uti ducas. arbores hoc modo putentur, rami uti divaricentur, quos relinques, et uti recte caedantur et ne nimium crebri relinquan-
2 tur. vites bene nodentur: per omnes ramos diligenter caveto ne vitem praecipites et ne nimium praestringas. arbores facito uti bene maritae sint vitesque uti satis multae adserantur et, sicubi opus erit, de arbore deiciantur, uti in terram deprimantur, et biennio post praecidito veteres.

XXXIII Vineam sic facito uti curetur. vitem bene nodatam deligato recte, flexuosa uti ne sit, susum vorsum semper ducito, quod eius poteris. vinarios custodesque recte relinquito. quam altissimam vineam facito alligatoque recte, dum ne nimium constringas. hoc modo eam curato. capita vitium per sementim ablaqueato.
2 vineam putatam circumfodito, arare incipito, ultro citroque sulcos perpetuos ducito. vites teneras quam primum propagato, sic

---

1 tum erit tempestiva *c. 17* 16 quam altissimam vineam *Plin. 17, 195 sqq.*

---

2 per rorem *v et Plinius,* perorem *A* per errorem *PR* trahas *VR* traas *A* quae materies semen *AR* quae semen *V* 3 cum glubebit] cum glube *PAR* cum glubet *v* tepestiua *A* 4 trātes *A*

5 R. XXXV Alinie arboresque ut mature putentur *A* Vineę arboresque ut maturae (mature *b*) putentur *Pb* Uti maturae arbores putentur *v* mature *Ab* maturae *V* maturę *c* propages in sulcos *Iucundus* 7 hoc] huc *corr.* hoc *A* 9 nondentur *A* 10 praestringas *Ab* perstringas *Vcf.* praestringas *ex P adnotavit Gesnerus* 11 uites *A corr.* uitesque *A*[2] 12 deiciantur *PR* deiciuntur *A* deiiciantur *v* 13 biennio *in rasura A*[2]

14 R. XXXVI Vinia ut curentur *A* Vinia ut curetur *P* Vinea ut curetur *b* Vinea quomodo curetur et uetus renouetur *v* Vineam *Av* Viniam *Pf* Vinea *b* Vinia *c* curetur *VR* curentur *A* 15 ne sit *VAbf* nescit *c* uorsum *V* uersum *AR* seper *A* 17 uineam *Rv* uiniam *PA* 19 uineam putatam *AR* uineam puratam *V, ubi* putatam *coniectura correxit Politianus* circumfodito *Ac* circunfodito *Vb* citoque *A* 20 teneras *VR* terenas *A corr.* terrenas *A*[2]

occato: veteres quam minimum castrato, potius, si opus erit, dei-
cito bienniogue post praecidito. vitem novellam resicari tum erit
tempus, ubi valebit. si vinea a vite calva erit, sulcos interponito 3
ibique viveradicem serito, umbram ab sulcis removeto crebroque
fodito. in vinea vetere serito ocinum, si macra erit (quod granum
capiat ne serito), et circum capita addito stercus, paleas, vina-
ceas, aliquid horum, quo rectius valeat. ubi vinea frondere coe-
perit, pampinato. vineas novellas alligato crebro, ne caules prae- 4
fringantur, et quae iam in perticam ibit, eius pampinos teneros
alligato leviter corrigitoque, uti recte spectent. ubi uva varia fieri
coeperit, vites subligato, pampinato uvasque expellito, circum ca-
pita sarito.

Salictum suo tempore caedito, glubito arteque alligato. librum 5
conservato, cum opus erit in vinea, ex eo in aquam coicito, alli-
gato. vimina, unde corbulae fiant, conservato.

Redeo ad sementim. ubi quisque locus frigidissimus aquosis- XXXIIII
simusque erit, ibi primum serito. in caldissimis locis sementim

---

15 vimina *c. 31* 16 ubi quisque locus *Plin. 18, 163 sqq.*

---

1 occato *VR* ocato *A* 2 bienniogue *VR* bienioque *A* uitem *superscr. A* resicari *PAcf* resiçcari *b* resecari *A²v* 3 a vite] aut uite *corr.* a uite *A* ab vite calvata erit *Plinius 17, 196* . calua *PAR et codices Victorii*, caluata *v* 4 uiuę radicem *Pc* radicem uiue *corr.* uiue radicem *A* uiuet radicem *b* uiue radices *f* uiuiradicem *v* uiuam radicem *codices Plinii* umbaram *corr.* umbram *A* ab sulcis *V* a sulcis *AR* 5 ocinum *PR* occinum *A* ocymum *v* quod granum capit *Plinius* 7 coeperit *Vb* ceperit *Ac* 8 ne caules praefringantur *PR* ne cales praefringatur *A* ne caules satae perfringantur *v* ne caulis praefringatur *Plinius* 9 ibit] ibi *A* iuit *codices Plinii* panpinos *A* 10 corrigitoque *Vb et codices Victorii*, corigitoque *Acf* porrigitoque *codices Plinii* uti recte stent *Plinius* ubi uua *VR* ubi uinea *A* 11 coeperit *V* ceperit *Ac* cęperit *b* unasque *A* 12 sarito *PAf* serito *bc* sarrito *v*

13 R. XXXVII Salictum ut suo tempore caedatur *Ab Vict.* Salictum suo tempore cedatur *P*, *sine rubrica et novi capitis indicio v*

14 coicito *Pbf* conicito *A* cōicito *c* coniicito *v* 15 vimina] uinia *corr.* uimina *ut videtur A*

16 R. XXXVIII De sementi facienda *PAb* De sementi faciunda et quo loco *v* Reddeo *A* asementim *A corr.* ad sementim *A²*

uti quisque *Gesnerus* aquosisimusque *A* 17 caldissimis *PAc* calidissimis *bv*

2 postremum fieri oportet. terram cave cariosam tractes. ager rubricosus et terra pulla, materina, rudecta, harenosa, item quae aquosa non erit, ibi lupinum bonum fiet. in creta et uligine et rubrica et qui ager aquosus erit, semen adoreum potissimum serito. quae loca sicca et non herbosa erunt, aperta ab umbra, ibi triticum
XXXV serito. fabam in locis validis non calamitosis serito. viciam et faenum graecum quam minime herbosis locis serito. siliginem, triticum in loco aperto celso, ubi sol quam diutissime siet, seri oportet. lentim in rudecto et rubricoso loco, qui herbosus non siet, serito.
2 hordeum, qui locus novus erit aut qui restibilis fieri poterit, serito. trimestrem, quo in loco sementim maturam facere non potueris et qui locus restibilis crassitudine fieri poterit, seri oportet. rapinam et coles rapicii unde fiant et raphanum in loco stercorato bene aut in loco crasso serito.

XXXVI Quae segetem stercorent. stercus columbinum spargere oportet in pratum vel in hortum vel in segetem. caprinum, ovillum, bubulum, item ceterum stercus omne sedulo conservato. amurcam spargas vel inriges ad arbores: circum capita maiora amphoras, ad minora urnas cum aquae dimidio addito, ablaqueato prius non alte.

XXXVII Quae mala in segete sint. si cariosam terram tractes. cicer,

---

1 terram cave *c. 5. 37* 17 amurcam spargas *c. 93 Plin. 17, 263*
20 si cariosam *c. 5. 34* cicer *Plin. 17, 55 sq.*

---

1 p'osteremum, *sed deleto priore* e *A*

1 R. XXXVIIII De agro rubricoso *PAb*, *sine rubrica et novi capitis indicio v* 2 materina *PR* matrina *A* atterina *v* item quae *Vb* itemq; *Ac* 3 bonum fiet *AR Vict.*, bonum siet *V* 4 et ager qui aquosus *VR* et agero qui aquosus *A* et agro qui aquosus *Iucundus* 5 herbosa *bv* erbosa *PAc* unbra *A*

6 R. XL De faba et uicia siligine hordeo (ordeo *b*) ubi serantur *APb* Quis locis faba siligo et hordeum seri debeat *v* in solo valido fabam, viciam vero quam minime in aquoso herbidoque, siliginem et triticum in loco aperto *Plinius 18, 164* uiciam et fenum *A* uiciam et fęnum *b* uitiam et foenum *Vc* 8 diutisime *A*
11 trimestre *Plinius*

15 R. XLI Que segetem stercorent *APb* Quod stercus praestantius ad segetem *v* stercorent *c* stercorant *VAbf* 16 hortum *V* ortum *AR* 17 caeterum *V* amurcam *v* amurca *PAR* 18 inriges *R* irriges *V* inges, *sed* es *in rasura A* anphoras *A*

20 R. XLII Quae mala in segete sunt *A* Quae mala in segete sint *Vb* tractes *Victorius*, tracies *Pcf et codices Victorii*, traicies *b*.

quod vellitur et quod salsum est, eo malum est. hordeum, faenum graecum, ervum, haec omnia segetem exsugunt et omnia quae velluntur. nucleos in segetem ne indideris.

Quae segetem stercorent fruges. lupinum, faba, vicia. 2

Stercus unde facias. stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam querneam. ex segete vellito ebulum, cicutam et circum salicta herbam altam ulvamque: eam substernito ovibus bubusque, frondem putidam. partem de nucleis succernito et in lacum coicito, eo aquam addito, permisceto rutro bene: inde lutum circum oleas ablaqueatas addito, nucleos conbustos item addito.
vitis si macra erit, sarmenta sua concidito minute et ibidem ina- 3
rato aut infodito.

Per hiemem lucubratione haec facito. ridicas et palos, quos pridie in tecto posueris, siccos dolato, faculas facito, stercus ege-

---

in A non certo adparebat utrum tracies *an* tractes *scriptum esset,* iacies *v*

1 quod uellitur et quod salsum *AR Vict.*, quod uellitur et qb' salsum *P* quod uellitur salsum *v* fęnum *b* fenum *Ac* foenum *V* 2 exsugunt *PA* exugunt *c* exigunt *b* exuggunt *v*, exurunt *Plinius 17, 56* 3 uellantur *A* 4 que in segetem *A* uicia *AR* uitia *V* 5 Cato: stercus unde facias, stramenta, lupinum, paleas, fabalia ac frondis iligneas querneas. ex segete evellito ebulum, cicutam et circum salicta herbam altam (actam *vel* mactam *codices*) ulvamque *Plinius 17, 55* fatias stamenta *A* 6 ex segeti uellito *PAR* et segetum stipulas *v* ebulum cicutam *AR Vict.*, ebulum et cicutam *V* et circum saucta herbam altam uuamque (*corr.* uluamque *A*[2]) eam *PAR* et circum sata herbam altam succide et eam *v*. 'Et circum salicta herbam altam, uluamque. *In excusis omnibus codicibus mendosissimus hic locus erat, ubi illi Sata habebant, ueteres* Saucta: *nos, Salicta, emendauimus: adiuti etiam a Plinio, apud quem ita uulgo legitur. Eodem pacto peccauerat librarius tertio ab hoc capite: nam Saucem, pro Salicem, scripserat: sic enim in perantiquo Saucem Graecam discindito. Vbi iidem, Et eam: antiqui* Vuamque eam: *a Plinio hic etiam confirmati,* Vluamque eam etc. *castigauimus: nam* Succide, *quod in impressis erat, neque in manu scriptis, neque in Plinio legimus' Victorius* 9 coicito *Pbc* coito (ci *superscr.*) *A* coniicito *v* permisceto — addito *in marg. A* cōbustos *VR* cūbustos *A* 11 uitis *cod. Laur. 30, 10,* uiti *PAR* uinea *v et Plinius.* 'Vitis si macra erit. *In manu scriptis,* Viti: *antea in impressis,* Vinea: *nos* Vitis *scripsimus' Victorius* 13 lucubratione *Vbc* lucurrabartione *A* lucurabartione *f* palos *V* palis *corr.* -os *A* palas *bc* paleas *f* 14 posueris *AR* posueras *V* dolato *VR* dolaueris *A*

4 rito. nisi intermestri lunaque dimidiata [tum] ne tangas materiem. quam effodies aut praecides abs terra, diebus VII proximis, quibus luna plena fuerit, optime eximetur. omnino caveto nequam materiem doles neu caedas neu tangas, si potes, nisi siccam neu
5 gelidam neu rorulentam. frumenta † facebis sarias runcesque avenamque destringas. de vinea et arboribus putatis sarmenta degere et fascinam face et vitis et ligna in caminum ficulnea et codicillos domino in acervum conpone.

XXXVIII Fornacem calcariam pedes latam X facito, altam pedes XX, usque ad pedes tres summam latam redigito. si uno praefurnio coques, lacunam intus magnam facito, uti satis siet ubi cinerem concipiat, ne foras sit educendus, fornacemque bene struito: fa-
2 cito fortax totam fornacem infimam conplectatur. si duobus praefurniis coques, lacuna nihil opus erit. cum cinere eruto opus erit, altero praefurnio eruito, in altero ignis erit. ignem caveto ne intermittas quin semper siet, neve noctu neve ullo tempore intermittatur caveto. lapidem bonum in fornacem quam candidissimum,
3 quam minime varium indito. cum fornacem facies, fauces praecipites deorsum facito. ubi satis foderis, tum fornaci locum facito, uti quam altissima et quam minime ventosa siet. si parum altam

---

1 nisi intermestri *Plin. 16, 194* 2 quam effodies *c. 31*
17 lapidem bonum *Plin. 36, 174*

---

1 intermestri *Pb et codices Victorii* in|m̄stri *A* intermentri *c* intermenstri *f* in trimestri *v* lunaque dimidiata ne tangas materiem tam (*vel* tunc) effodias aut praecidas *codices Plinii 16, 194* 2 abs terra *PAb* ab terra *cv* 3 omino *A corr.* omnino A^2 4 materiem *bc* materiam *VA* matiem *f* nisi] ni *A* 5 rorulentam *v et Plinius*, forulentam *corr.* rorulentam *A* forulentam *Pbc* torulentam *f* facebis sarias *PAR* bis face sarrias *v*. *fortasse* fac uti sarias

6 R. XLIII De uinea et arboribus putatis *APb*, *sine rubrica et novi capitis indicio v* 7 *fortasse* et fascinas face et vitis alliga et ligna fascinam *PAR* fiscinam *v* face *cv* facere *Pbf* fec̄e *A* lingna *A* ficulnea *f et cod. Laur. 30, 10*, ficulna *PAbc* fuculna *v*
8 compone *PR* copone *A* componito *v*

9 R. XLIIII De fornace calcariam *A* De fornace calcaria *Pb* De fornace calcarea *v* 10 ad pedes tres *bv* ad ped. tres *PAc* si uino *corr.* si uno *A* 13 conplectatur *A* complectatur *VR* praefurniis *Av* praefurnis *Pcf* praefurnis *b* 14 nichil opus erit *A*
18 cum fornacem *Vc* confornacem *A* quum fornacem *b* 20 uentosaciet *A*

fornacem habebis, ubi facias lateres, summam statuito aut cae-
mentis cum luto summam extrinsecus oblinito. cum ignem subdi- 4
deris, siqua flamma exibit nisi per orbem summum, luto oblinito.
ventus ad praefurnium caveto ne accedat: inibi austrum caveto
maxime. hoc signi erit, ubi calx cocta erit, summos lapides coctos
esse oportebit: item infimi lapides cocti cadent, et flamma minus
fumosa exibit.

Si ligna et virgas non poteris vendere neque lapidem habebis, unde calcem coquas, de lignis carbones coquito, virgas et sarmenta, quae tibi usioni supererunt, in segete conburito. ubi eas conbusseris, ibi papaver serito.

Vbi tempestates malae erunt, cum opus fieri non poterit, XXXVIIII
stercus in stercilinum egerito. bubile, ovile, cohortem, villam bene
purgato. dolia plumbo vincito vel materie quernea † virisicca alli-
gato. si bene sarseris aut bene alligaveris et in rimas medica-
mentum indideris beneque picaveris, quodvis dolium vinarium facere
poteris. medicamentum in dolium hoc modo facito: cerae P. I, re-
sinae P. I, sulpuris P. c'c'. haec omnia in calicem novum indito, 2

---

9 virgas et sarmenta *Plin. 18, 229*

---

1 summam statuito *PAR* summum statuito *v* cementis cum luto summam *AR* cementis cum luto summamque *P* cementi summam cum luto *v* cementis cum luto summum *Vict.* 3 flama *A* 5 coctos esse *cv cod. Laur. 30, 10,* coactos esse *PAb*

8 R. XLV Si ligna et uirgas non poteris uendere *APb*, *sine rubrica et novi capitis indicio v* 9 coquas *VR* quoquas *A* coquito *VR* quoquito *A* 10 comburito *VR* cumburito *A* 11 conbusseris *A* combusseris *VR* · in (*corr.* ibi) papauer *A*

12 R. XLVI Ubi tempestates male erunt quid fieri possit (posit *A*) *APb* Quid confici per tempestatem debeat *v* 13 in stercilinum *PAbf* in stercilinium *c* de sterquilinio *v* coortem (h *superscr.*) *A* queneam (r *superscr.*) *A*

uirisicca *PAcf* uirisica *b* et uiti sicca *v*. *'In antiquissimo, et optimo codice sine coniunctione* uiri sicca. *locus tamen, in eo quoque nota mendi adposita, signatus. Hoc enim semper seruauit diligens librarius, ut quos locos suspectos haberet, notula indicaret' Victorius*

15 medicamtum *priore loco A* 16 piccaueris *A* 17 cere *A* caerae *V* cerę *b* cęre *c* 18 sulpuris *Ac* sulphuris *bf* sulfuris *Vict.*, et sulphuris *V*. *'testari etiam uolumus et hic, et ubicunque in peruetusto hoc uolumine ea uox est,* Sulpur, *semper scriptum esse' Victorius*

P. c'c' *PAcf* P. CC *b* partem XXXIII *v*

eo addito gypsum contritum, uti crassitudo fiat quasi emplastrum, eo dolia sarcito. ubi sarseris, qui colorem eundem facias, cretae crudae partes duas, calcis tertiam conmisceto: inde laterculos facito, coquito in fornace, eum conterito idque inducito.

Per imbrem in villa quaerito quid fieri possit. ne cessetur, munditias facito. cogitato, si nihil fiet, nihilo minus sumptum futurum.

XL Per ver haec fieri oportet. sulcos et scrobes fieri, seminariis, vitiariis locum verti, vites propagari, in locis crassis et umectis ulmos, ficos, poma, oleas seri oportet. ficos, oleas, mala, pira, vites inseri oportet luna silenti post meridiem sine vento austro.
2 oleas, ficos, pira, mala hoc modo inserito. quem ramum insiturus eris, praecidito, inclinato aliquantum, ut aqua defluat: cum praecides, caveto ne librum convellas. sumito tibi surculum durum, eum praeacuito, salicem graecam discindito. argillam vel cretam coaddito, harenae paululum et fimum bubulum, haec una bene condepsito, quam maxime uti lentum fiat. capito tibi scissam salicem, ea stirpem praecisum circumligato, ne liber frangatur.

7 per ver *Plin. 17, 111. 18, 243*   11 sine vento austro *Plin. 17, 170*

---

1 gypsum *VR* gipsum *A*   2 scarseris *A*   3 tertiā *V* tertia *c Vict.*, tercia *Abf*   conmisceto *f* commisceto *Vbc* commissceto *A*   4 coquito *VR* quoquito *A*   in fornacem eum conterito *PAR* in fornacem conterito *v*   tum conterito sicque inducito *Popma. fortasse* eos conterito   5 in uillam *VAR*   quid fieri possit *R* quod fieri possit *A* quid possit fieri *V*   6 munditias *Af* mundicias *Vbc*   nichil *A*   nichilo *A*

8 R. XLVII Per uer quae fiant *APb* Quid ueris tempore fiat *v*   scrobes fieri, seminaria propagari *Plinius 18, 243*   9 uitiariis *V* uiciariis *Acf* uinariis *b*   11 luna sitiente *Plinius 17, 112*   12 modo *superscr. A*   15 praeacuito *c Victorius*, proacuito *Pb* proacuto *corr.* p̄acuito *A* peracuito *v*   salicem *Av* saucem *PR et codex Victorii: cf. supra c. 37*   16 harenae *PR* arenae *Av*   paululum *bv* paulolum *PAc*   17 condeposito *PAR* condensato *v*. '*in antiquis libris* Condeposito, *nos una e medio uerbo sublata litera* Condepsito, *castigauimus. Non multo etiam post,* [*c. 41 extr.*] *ubi antea in excusis omnibus mendose praedicto, erat*: depsto, *ex iisdem antiquis libris reposuimus*' *Victorius*   lentum *AR Vict.*, letum *P* lutum *v*   sissam *A*   18 ea] eam *A*   praecisum *PAR* praecisam *v*   circumligato *AR* circunligato *V*

ubi id feceris, surculum praeacutum inter librum et stirpem artito. 3
primoris digitos II. postea capito tibi surculum, quod genus in-
serere voles, eum primorem praeacuito oblicum primoris digitos II.
surculum aridum, quem artiveris, eximito, eo artito surculum,
quem inserere voles. librum ad librum vorsum facito, artito usque
adeo, quo praeacueris. idem alterum surculum, tertium, quartum
facito: quot genera voles, tot indito. salicem graecam amplius 4
circumligato, luto depsto stirpem oblinito digitos crassum tres. in-
super lingua bubula obtegito, si pluat, ne aqua in librum per-
manet. eam linguam insuper librum alligato, ne cadat. postea
stramentis circumdato alligatoque, ne gelus noceat.

Vitis insitio una est per ver, altera est cum uva floret, ea XLI
optuma est. pirorum ac malorum insitio per ver et per solstitium
dies L et per vindemiam. oleae et ficorum insitio est per ver.
vitem sic inserito: praecidito quam inseres, eam mediam diffindito 2
per medullam: eo surculos praeacutos artito: quos inseres, me-
dullam cum medulla conponito. altera insitio est: si vitis vitem
contingat, utriusque vitem teneram praeacuito, obliquo inter sese
medullam cum medulla libro conligato. tertia insitio est: terebra 3

---

1 Vitis insitio *Plin. 17, 112 sqq.*

---

2 postea — digitos II *in marg. A, om. b* 3 praeacuito *v* proacuito *PAc* 4 artiueris *AR* artueris *P* acueris *v* 6 praeacueris *VR* pacueris *A* tercium quarto *A* 7 quot genera *bv* quod genera *PAc* 8 circuligato *A* luto *in marg. A* depsto *Victorius,* dempsto *Pf* dēptosto *A* depresto *b* dempto *c* densato *v* 9 ne aqua in *Vbf* ne aquam in *A* ne aquā ne *c* 10 librum *posteriore loco om. b*: libro alligato *Pontedera p. 53* 11 gelus *PAR et codices Victorii,* gelu *v*

12 R. XLVIII Vitis insitio aliarumque rerum *A* Insitio uitis aliarumque rerum *Pb* Vitis insitio et pirorum et malorum quali modo fiat *v* 13 optuma *PA* optima *Rv* pirorum] inseri autem praecipit pira ac mala per ver et post solstitium diebus L et post vindemiam *Plinius 17, 112* pirorum ac malorum *AR Vict.*, pirorum et malorum *V* 17 cum medulla componito *VR* cum medullam cūponito *A* si vitis] si inter se vites contingant, utriusque in oblicum latere contrario adraso iunctis medullis conligari *Plinius* 18 praeacuito *Victorius,* proacuito *PAR* praeacuto *v* obliquo *PAR* oblique *v*

19 medulam *A* cum medulla *superscr. A* conligato *A* colligato *Vbc* terçia *A*

vitem quam inseres pertundito, eo duos surculos vitigineos, quod genus esse voles, insectos obliquos artito ad medullam: facito iis medullam cum medulla coniungas artitoque ea qua terebraveris
4 alterum ex altera parte. eos surculos facito sint longi pedes binos, eos in terram demittito replicatoque ad vitis caput, medias vitis vinclis in terram defigito terraque operito. haec omnia luto depsto oblinito, alligato integitoque ad eundem modum, tamquam oleas.

XLII Ficos et oleas altero modo. quod genus aut ficum aut oleam esse voles, inde librum scalpro eximito, alterum librum cum gemma de eo fico, quod genus esse voles, eximito, adponito in eum locum unde exicaveris in alterum genus facitoque uti conveniat. librum longum facito digitos III S, latum digitos III. ad eundem modum oblinito, integito, uti cetera.

XLIII Sulcos, si locus aquosus erit, alveatos esse oportet, latos summos pedes tres, altos pedes quattuor, infimum latum P. I et palmum. eos lapide consternito: si lapis non erit, perticis saligneis viridibus controversus conlatis consternito: si pertica non erit, sarmentis conligatis. postea scrobes facito altos P. III S, latos P. IIII, et facito de scrobe aqua in sulcum defluat: ita oleas serito.

---

9 Ficos et oleas *Plin. 17, 119* 15 Sulcos *Plin. 17, 81*

---

1 duos surculos *VR* duo surculos *A* 2 ad medulam *A* 3 coniugas *A* 5 capud *A* 6 in terra defigito *A*

9 R. XLVIIII Ficos et oleas alio modo *APb* Ficorum et olearum insitio alio modo *v* 11 apponito *PAR* apponitoque *v* 12 exicaueris *AR* exiccaueris *P* execaueris *Vict.*, extraxeris *v* 13 longum facito digitos III S. (digitos tres S *bc*) latum digitos III *PAR* longum facito digitos tres *v*. cortices scalpro excidi quattuor digitorum longitudine et trium latitudine *Plinius 17, 119* 14 caetera *V*

15 R. L Sulcos quomodo facias *APb* Vites et oleae quomodo infodiantur *v* latos summos *VR* latissimos *A* 16 P. I et palmum *AR* pedem I et palmum *P* pedem unum et palmum *v* 18 controuersiis conlatis *P* controuersus conlactis *A* controuersus conlatis *bc* controuersis collatis *v* quoquouersus collatis *Iucundus*. '*Veteres libri* Controuersiis' *Victorius*. *fortasse* contra vorsus conligatis 19 sarmentis conligatis *PAc* sarmentis colligatis *bv*: sarmentis ita ut in altitudinem semipedem trahantur *Plinius 17, 81* P. III S. latos] P III saltos *A*

vitibus sulcos et propagines ne minus P. II S quoquo versus facito. 2
si voles vinea cito crescat et olea quam severis, semel in mense
sulcos et circum capita oleaginea quot mensibus, usque donec
trimae erunt, fodere oportet. eodem modo ceteras arbores pro-
curato.

Olivetum diebus XV ante aequinoctium vernum incipito pu- XLIIII
tare. ex eo die dies XLV recte putabis. id hoc modo putato. qua
locus recte ferax erit, quae arida erunt, et siquid ventus inter-
fregerit, ea omnia eximito. qua locus ferax non erit, id plus
concidito aratoque. bene enodato stirpesque levis facito.

Taleas oleagineas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas XLV
decidito diligenterque tractato, ne liber laboret, cum dolabis aut
secabis. quas in seminario saturus eris, pedalis facito, eas sic
inserito. locus bipalio subactus siet beneque terra tenera siet be-
neque glittus siet. cum taleam demittes, pede taleam opprimito. 2
si parum descendet, malleolo aut mateola adigito cavetoque ne
librum scindas, cum adiges. palo prius locum ne feceris, quo ta-
leam demittas. si ita severis uti stet talea, melius vivet. taleae 3

---

6 Olivetum *Plin. 17, 127* 11 Taleas oleagineas *Plin. 17, 125*

---

1 R. LI Vitibus sulcos propagationesque *APb*, *sine rubrica et novi capitis indicio v* quoquouersus *VAbf* quoq; uersus *c* 2 olea] oleas serito *corr.* olea *A* 3 oleaginea quod mensibus *PAR* oleagina quot mensibus *v* 4 caeteras *V*

6 R. LII Olea que tempore putetur *A* Olea quo tempore putetur *Pb* Oliuetum quo tempore putetur *v* equinnoccium *A* 7 dies XLV] dies XL *codices Plinii 17, 127* qua locus recte *PAR* locus qui recte *v* 9 qua locus ferax *Victorius et Plinius*, qui locus ferax *VAR* 10 aratoque] artatoque *Pontedera p. 56* enodato] enodatoque *Plinius*

11 R. LIII De taliis oleagineis *AP* De taleis oleagineis *b Vict.*, Quantam taleam oleaginam decidas *v* Taleas oleagineas *AR Vict.*, Taleas oleaginas *V* 12 diligeterque *A* 13 sic *om. A* 14 beneque terra tenera siet *om. Plinius 17, 125* bene^{que} terra *A* 15 glittus siet *PAc* glutius siet *b* glitussiet *f* glutusciet *v* 16 maleolo (malleolo *b*) aut mateola *VAR* malleo aut mateola *Plinius* 17 sindas *A*

18 demittas *Vc* dimittas *Ab* demitas *f* ita] it *A* 'Vti stet talea, melius uiuet. *Ita castigaui, cum in ueteribus libris,* Vtis stet talea, *scriptum esset' Victorius* uti stet *c ut videtur*, utis stet *Ab* utusstet *P* utis fiet *f* utilis fiet *v* uti steterat *Schneiderus*

ubi trimae sunt, tum denique maturae sunt, ubi liber sese vertet. si in scrobibus aut in sulcis seres, ternas taleas ponito easque divaricato, supra terram ne plus IIII digitos transvorsos emineant; vel oculos serito.

XLVI Seminarium ad hunc modum facito. locum quam optimum et apertissimum et stercorosissimum poteris et quam simillimum genus terrae eae, ubi semina positurus eris, et uti ne nimis longe semina ex seminario ferantur, eum locum bipalio vertito, delapidato circumque saepito bene et in ordine serito. in sesquipedem
2 quoquo vorsum taleam demittito opprimitoque pede. si parum deprimere poteris, malleo aut mateola adigito. digitum supra terram facito semina emineant fimoque bubulo summam taleam oblinito signumque aput taleam adponito crebroque sarito, si voles cito semina crescant. ad eundem modum alia semina serito.

XLVII Harundinem sic serito: ternos pedes oculos disponito.

Vitiarium eodem modo facito seritoque. ubi vitis bima erit, resicato: ubi trima erit, eximito. si pecus pascetur, ubi vitem serere voles, ter prius resicato, quam ad arborem ponas. ubi V nodos veteres habebit, tum ad arborem ponito. quotannis porrinam serito, quotannis habebis quod eximas.

---

15 Harundinem *c. 6*

---

1 maturae] curae *codices Plinii* 2 taleas] tuleas *A* 3 transuorsos *Vbc* tranuersos *A*

5 R. LIIII Seminarium quomodo fiat *Ab Vict.*, Seminarium quo fiat modo *V* 6 stercorosimum *A* similimum *A* 8 uertito *PAcf* uortito *bv* 9 saepito] sepito *VAR* benene *corr.* bene *A* sequipedem *A* 10 oprimitoque *A* piram *corr.* parum *A* 11 malleo *Pb* maleo *Av* mallea *c* malea *f* matiola *VAR* terra *A* 13 adponito *Acf* apponito *Vb*

15 R. LV Harundo quo modo fiat *A* Harundo quomodo seratur *Pb Vict.*, Arundinetum et uitiarium uti seratur *v* Harundinem *AR* Arundinem *V* 16 uitiarium *VA* uiciarium *bc* facite *A* 17 resicato *priore loco PR* resecato *v et una littera ante* c *deleta A* 18 prius (prias *corr.* prius *A*) resicato *PAR* prius resecato *v* arbores *corr.* -em *priore loco A* 19 nodos *Av* nodo *Pbc* quot annis *priore loco cv* quod annis *Pb* quod annis *corr.* quot annis *A* porrurinam *corr.* porrinam *A* 20 serito *AR* ibi serito *V* inserito *Victorius* quot annis *posteriore loco cv* quod annis *P* quod annis *corr.* quot annis *A* quod annos *b* eximas *bcv* exsimas *PAf*

Pomarium seminarium ad eundem modum atque oleagineum XLVIII
facito. suum quidquid genus talearum serito.

Semen cupressi ubi seres, bipalio vertito. vere primo serito.
porcas pedes quinos latas facito, eo stercus minutum addito, con- 2
sarito glebasque conminuito. porcam planam facito, paulum concavam. tum semen serito crebrum tamquam linum, eo terram cribro incernito altam digitum transversum. eam terram tabula aut pedibus conplanato, furcas circum offigito, eo perticas intendito, eo sarmenta aut cratis ficarias inponito, quae frigus defendant et solem. uti subtus homo ambulare possit facito. crebro runcato. simul herbae inceperint nasci, eximito. nam si herbam duram velles, cupressos simul evelles.

Ad eundem modum semen pirorum, malorum serito tegitoque. 3
nuces pineas ad eundem modum nisi tamquam alium serito.

Vineam veterem si in alium locum transferre voles, dumtaxat XLVIIII
brachium crassam licebit. primum deputato, binas gemmas ne
amplius relinquito. ex radicibus bene exfodito, usque radices per- 2
sequito et caveto ne radices saucies. ita uti fuerit ponito in scrobe aut in sulco operitoque et bene occulcato, eodemque modo vineam statuito, alligato flexatoque, uti fuerit, crebroque fodito.

Prata primo vere stercorato luna silenti. quae inrigiva non L

---

3 Semen cupressi *c. 151* 8 furcas circum offigito *Plin. 17, 71*
15 Vineam *Plin. 17, 198* 21 Prata *c. 29 Plin. 18, 243*

---

1 R. LVI Pomarium seminarium *APb* Semina cupressi piri nucis et pini et caeterarum arborum qualiter serantur ac foueantur *v* adque oleagineum *PAR* atque oleaginum *v* 2 quidquit *PA* quicquid *R* quodque *v* 3 uertito *PAR* uortito *v* 5 comminuito *Ac* comminuto *b* communito *V* 6 serito crebrum *infra c. 151,* serito cribro *Rv* serito cribo *PA* 8 conplanato *V* complanato *AR* 9 sarmanta *corr.* sarmenta *A* inponito *A* imponito *VR* 11 inceperint *AR* coeperint *V* 12 evelles] eluelles *corr.* euelles *A* 13 malorum *v* maiorum *PAR* tegitoque *VR* tegito *A* 14 tamquam *A* tanquam *VR*

15 LVII De uinea uetere *APb* Uti uinea uetus de loco transferatur *v* transfere *A* 17 ex radicibus *Vb* et radicibus *Ac* exfodito *PAR* effodito *v* persequito *VAbc* persequitor *Iucundus* 19 bene] be *A* 20 ut fuerit creboque *A*

21 R LVIII Prata quomodo stercorentur *APb* Prata quomodo serantur *v* stercorato *bv* stercerato *PAcf* luna silente *corr.* -ti *A* luna sitiente *Plinius 18, 243* inrigiua *P* inrigua *AR* irrigua *v* rigua *Plinius*

erunt, ubi favonius flare coeperit, cum prata defendes, depurgato herbasque malas omnis radicitus effodito.

2 Vbi vineam deputaveris, acervum lignorum virgarumque facito. ficos interputato et in vinea ficos subradito alte, ne eas vitis scandat. seminaria facito et vetera resarcito. haec facito, antequam vineam fodere incipias. ubi daps profanata comestaque erit, verno arare incipito. ea loca primum arato, quae siccissima erunt, et quae crassissima et aquosissima erunt, ea postremum arato, dum ne prius obdurescant.

LI Propagatio pomorum, aliarum arborum. ab arbore abs terra pulli qui nascentur, eos in terram deprimito extollitoque primorem partem, uti radicem capiant: inde biennio post effodito seritoque. ficum, oleam, malum punicum, cotoneum aliaque mala omnia, laurum, murtum, nuces praenestinas, platanum, haec omnia a capite

LII propagari eximique serique eodem modo oportet. quae diligentius propagari voles, in aulas aut in qualos pertusos propagari oportet et cum iis in scrobem deferri oportet. in arboribus, uti radices capiant, calicem pertundito: per fundum aut qualum ramum, quem radicem capere voles, traicito: eum qualum aut calicem terra inpleto calcatoque bene, in arbore relinquito. ubi † ita fuerit, ra-

---

6 ubi daps profanata *c. 131* 10 Propagatio pomorum *c. 133*

---

1 coeperit *V* ceperit *Abc* 2 omnis *V* omnes *R* om̄sq; *A* 3 acceruum *A* 4 ficos interputato] ficus interpurgari *Plinius* subradito *PR Vict.*, subradicito *A* succidito *v* 5 vetera resarcito] uetera sarciri *Plinius* 6 uineam *ARv* uiniam *P*

6 R. LVIIII Ubi daps profanata erit quid fiat *APb*, *sine rubrica et novi capitis indicio v* comestaque *AR* cōmestaque *V* 7 ea loca *infra c- 131*, et loca *VAR*, et ea loca *cod. Laur. 30, 10*

10 R. LX Propagatio oleae pomorumque *AVb* aliarum *PAf* aliorum *c* aliarumque A^2*bv* 12 capiant *Pontedera p. 59*, capiat *VAR* 13 cotonem *PAR* cotonium *v* 14 myrtum *VA* mirtum *bc*

15 LXI Quae diligentius propagari uoles *AVb* 16 aulas *Acv* aullas *Pf* aullas *b* 17 cum iis *PA* cum eis *b* cum bis *c* cum his *fv* ubi radices capiant *VAR* radices uti capiant *infra c. 133* 20 inpleto *A* impleto *VR* in arbore relinquito, ubi bimum erit *infra c. 133* in arborem *VAR*

mum sub qualo praecidito. qualum incidito ex ima parte perpe- 2
tuum, sive calix erit, conquassato. cum eo qualo aut calice in
scrobe ponito. eodem modo vitem facito, eam anno post praeci-
dito seritoque cum qualo. hoc modo quod genus vis propagabis.

Faenum, ubi tempus erit, secato cavetoque ne sero seces. LIII
priusquam semen maturum siet, secato, et quod optimum faenum
erit, seorsum condito, per ver cum arabunt, antequam ocinum
des, quod edant *boves*.

Bubus pabulum hoc modo parari darique oportet. ubi se- LIIII
mentim patraveris, glandem parari legique oportet et in aquam
conici. inde semodios singulis bubus in dies dari oportet, et si
non laborabunt, pascantur satius erit, aut modium vinaceorum,
quos in dolium condideris. interdiu pascito, noctu faeni P. XXV
uni bovi dato. si faenum non erit, frondem iligneam et hedera- 2
ceam dato. paleas triticeas et hordeaceas, acus fabaginum, *de*
vicia vel de lupino, item de ceteris frugibus, omnia condito.
cum stramenta condes, quae herbosissima erunt, in tecto condito
et sale spargito, deinde ea pro faeno dato. ubi verno dare coe- 3
peris, modium glandis aut vinaceorum dato aut modium lupini

5 Faenum *Plin. 18, 260*

1 'Ex una parte perpetuum. *Vt in nonnullis impressis, ita etiam in antiquis hic locus ita scriptus est, nota tamen ei mendi adposita, alii ex coniectura, ut puto,* Prope imum, *castigarunt' Victorius* ima] una *VAR* perpetuum *PAR* prope imum *v* 2 siue calix *AR* si uero calix *V* calice] calicē *A* in (in *om. b.*) scrobem ponito *AR et ex Laurentiano 30, 10 Politianus*, in scrobe posito *V* 4 propagauit *A*

5 R. LXII De fenisica *A* De foenisicia *Pb* De foenisicio *v* Fenum *A* Foenum *VR* tepus *A* seces] setes *A* 6 fenum *A* fęnum *b* foenum *Vc* 7 ocinum *Pb* occinum *A* ocinum (c *supra*) *c* ocymum *v* 8 edant *v* edunt *PAR et codices Victorii*, comedant *cod. Laur. 30, 10* boues *om. VAR*

9 R. LXIII Bubus pabulum *A V* Bubi pabulum *b* papulum *corr.* pabulum *A* ubi] uti *A* 10 patraueris *A* prataueris *Pcf* paraueris *bv* 11 (se *supra*) modios *A* indi indies *A* 12 modum *A* uinaceorum *AR* uinaciorum *V* 13 feni *A* fęni *b* foeni *Vc* 14 fenum *A* fęnum *b* foenum *Vc* inligneam *A* hederaciam *Pb* herderatiam *A* ederaciam *c* ederatiam *v* 15 et hordeaceas *P* et ordeaceas *Acv* et hederacias *b* de vicia] uicia *PAR* uiciam *v* 16 caeteris *V* 17 herbosisima *A* 18 feno *A* fęno *b* foeno *Vc* coeperis *V* ceperis *A* cęperis *bc* 19 uinaceorum *PAR* uinaciorum *v*

macerati et faeni P. XV. ubi ocinum tempestivum erit, dato primum. manibus carpito, id renascetur: quod falcula secueris, non renascetur. usque ocinum dato, donec arescat: ita temperato. postea viciam dato, postea panicum dato, secundum panicum frondem ulmeam dato. si populneam habebis, admisceto, ut ulmeae satis siet. ubi ulmeam non habebis, querneam et ficulneam dato. nihil est quod magis expediat, quam boves bene curare. boves nisi per hiemem, cum non arabunt, pasci non oportet. nam viride cum edunt, semper id expectant, et fiscellas habere oportet, ne herbam sectentur, cum arabunt.

LV Ligna domino in tabulato condito, codicillos oleagineos, radices in acervo sub dio metas facito.

LVI Familiae cibaria. qui opus facient per hiemem tritici modios IIII, per aestatem modios IIII S, vilico, vilicae, epistatae, opilioni modios III, conpeditis per hiemem panis P. IIII, ubi vineam fodere coeperint, panis P. V, usque adeo dum ficos esse coeperint, deinde ad P. IIII redito.

LVII Vinum familiae. ubi vindemia facta erit, loram bibant menses tres: mense quarto heminas in dies, id est in mense congios II S: mense quinto, sexto, septimo, octavo in dies sextarios, id est in mense congios quinque: nono, decimo, undecimo, *duodecimo* in

---

16 usque adeo dum ficus *Plin. 15, 82*

---

1 feni *A* fęni *b* foeni *Vc* ocinum *utroque loco Pb* occinum *Ac* ocymum *v* 2 renascentur *utroque loco A* facula *A* 5 habebis] molebis *priore loco A corr.* habebis A^2 6 siet] sciet *A* ficulneam *VR* ficuneam *A* 7 nichil *A* 8 hiemem *Ab* hyemem *Vc* uiride *v* uiridem *PAR* 9 fiscellas *VR* fixellas *A*

11 R. LXIIII De lignis domini *A Vb*

13 LXV Familiae (Familia *A*) cibaria quanta dentur *A Vb* hiemem *Ab* hyemem *Vc* mod$\overset{\text{di}}{\text{o}}$s *A* 14 per aestatem — modios III *in marg. A* opilione *corr.* -ni *A* 15 compeditis *VAR* hiemem *PAbc* hyemem *v* 16 coeperint *utroque loco V* ceperint *Ac* cęperint *b* ficos *PR* ficus *Av*: cum Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens minui iubeat per fici maturitatem *Plinius 15, 82*

18 R. LXVI Vinum familiae quantum (quantur *A*) detur *A Vb* 20 sextarios *AR* sestarios *V* 21 congios quinque *AR* congius quinque *P et cod. Laur. 30, 10,* congios V *v* nono decimo undecimo in dies *PAR* nono X. XI in dies *v* nono decimo undecimo et duodecimo in dies *Iucundus*

dies heminas ternas, id est *in mense* amphoram: hoc amplius Saturnalibus et Conpitalibus in singulos homines congios: summa vini in homines singulos inter annum Q. VIII. conpeditis, uti quidquid operis facient, pro portione addito: eos non est nimium in annos singulos vini Q. X ebibere.

Pulmentarium familiae. oleae caducae quam plurimum con- LVIII
dito. postea oleas tempestivas, unde minimum olei fieri poterit, eas condito, parcito, uti quam diutissime durent. ubi oleae comesae erunt, hallecem et acetum dato. oleum dato in menses uni cuique S. I. salis uni cuique in anno modium satis est.

Vestimenta familiae. tunicam P. III S, saga alternis annis: LVIIII
quotiens cuique tunicam aut sagum dabis, prius veterem accipito, unde centones fiant: sculponeas bonas alternis annis dare oportet.

Bubus cibaria annua in iuga singula lupini modios centum LX
viginti aut glandis modios CCXL, faeni pondo IↃXXI, ocini, fabae M̊. XX, viciae M̊. XXX. praeterea granatui videto uti satis viciae seras. pabulum cum seres, multas sationes facito.

---

1 id est amphoram *VR* id est anphoram *A* id est amphoram in mense *Iucundus* 2 compitalibus *VAR* omines congios — singulos *in marg. A* 3 in homines] in nomine *A* Q. VIII] cum *VAR* quadrantalia VIII *Iucundus* compeditis *VAR* quidquid *PA* quicquid *Rv* 4 pro portione] Pro portione *in margine adscripsit P* 5 uini q. X *AR* uini q. X *et in margine* al'. Quadrantalia *P* uini .IIII. X *v*

6 R. LXVII Pulmentarium familiae quantum detur *AVb*· oleas *om. A, add. VR* 8 comesae *R* commesse *A* cōmesae *V* 9 hallecem *PAc* allecem *b* halecem *v* unicuique . S. I *priore loco PAc* unicuique S. I *bv*

11 R. LXVIII Vestimenta familiae *AVb* Vestimenta] *in margine* al's. Quadrantalia *P, sed deleto signo quod ad* Vestimenta *adposuerat* 12 quotiens cuique *Pcf* quotienscūque *Ab* quotienscunque *v* 13 sculponeas *Iucundus,* sculponias *VAR* annis *om. A, add. VR*

14 R. LXVIIII Bubus cibaria *AVb* 15 foeni pondo I, XXI, ocini *P* feni pondo L7XXI ocini *A* fęni pondo LXX ocini *b* foeni pondo LIXXI ocini *c* foeni pondo LXXI ocymi *v* foeni pondo IↃXXↃ ocini *Victorius*, foeni pondo LXXI ocymi totidem *Iucundus* fabae M̊. XX. uiciae M̊.XXX. *PAR* fabae modios XX uiciae modios XXX *v*

16 uiciae] uitie *posteriore loco A*

LXI Quid est agrum bene colere? bene arare. quid secundum? arare. quid tertium? stercorare.

Qui oletum saepissime et altissi*me miscebit*, *is tenuissi*mas radices exarabit. si male arabit, radices susum abibunt, crassiores fient, et in radices vires oleae abibunt. agrum frumentarium
2 cum ares, bene et tempestivo ares, sulco vario ne ares. cetera cultura est multum serere et diligenter eximere semina et per tempus radices quam plurimas cum terra ferre; ubi radices bene operueris, calcare bene, ne aqua noceat. siquis quaeret, quod tempus oleae serendae siet, agro sicco per sementim, agro laeto per ver.

LXII Quot iuga boverum, mulorum, asinorum habebis, totidem plostra esse oportet.

LXIII Funem torculum esse oportet extentum pedes LV, funem loreum in plostrum P. LX, lora retinacula longa P. XXVI, subiugia

---

1 quid est agrum *Plin. 18, 174* 3 qui oletum *Plin. 17, 126* 6 cetera cultura *c. 28* 9 siquis quaeret *c. 27* 13 Funem torculum *c. 135*

---

1 R. LXX Quomodo ager colant *A* Quomodo ager colatur *V* Quomodo ager bene colatur *b* 2 quid tertium *Plinius 18, 174,* tertio *Vc* tercio *Ab* 3 Qui olivetum saepissime et altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit, radices susum abibunt *codices Plinii 17, 127* saepissime et altissimas radices (radi . . ces *duabus litteris deletis A*) exarabit *VAR et codices Victorii* 4 si male arabit *VAc* si male exarabit *b, om. f* abibunt *utroque loco V*, adibunt *priore loco AR Vict.* crasiores *A* 5 agrum frumentarium — ne ares *post* 2 stercorare *transposuit Schneiderus* 6 tempestiuo *PAc* tempestiue *bv* caetera *V* 7 multum sarire *Schneiderus* 9 nequid noceat *Plinius* siquis quaerat *Plinius*

12 R. LXXI Quod plostra habere oportet *A*(?) Quod plostra habere oporteat *P* Quot plostra (plaustra *b*) habere oporteat *bv* Quot iuga *Rv* Quod iuga *PA* bouerum *PAbf* bo *sequente lacuna paucarum litterarum c* boum *v*. '*In manu scriptis quos uidi,* Bouerum: *in optimo exemplari mendi nota ad hunc locum adposita est*' *Victorius* mulorum *A*

14 R. LXXII Funem quam longam esse oporteat *APb* Funem quam longum esse oporteat *v* extentum pedes LV *PAc* extentum p. LV *bv* 15 in plaustrum *priore loco PAR* in plostrum *v*

in plostrum P. XIIX, funiculum P. XV, in aratrum subiugia lora P. XVI, funiculum P. VIII.

Olea ubi matura erit, quam primum cogi oportet, quam minimum in terra et in tabulato esse oportet. in terra et in tabulato putescit. leguli volunt uti olea caduca quam plurima sit, quo plus legatur; factores, uti in tabulato diu sit, ut fracida sit, quo facilius efficiant. nolito credere oleum in tabulato posse crescere. LXIIII
quam citissime conficies, tam maxime expediet, et totidem modiis collecta plus olei efficiet et melius. olea quae diu fuerit in terra aut in tabulato, inde olei minus fiet et deterius. oleum, si poteris, bis in die depleto. nam oleum quam diutissime in amurca et in fracibus erit, tam deterrimum erit. 2

Oleum viride sic facito. oleam quam primum ex terra tollito. si inquinata erit, lavito, a foliis et stercore purgato. postridie aut post diem tertium, quam lecta erit, facito. olea ubi nigra erit, stringito. quam acerbissima olea oleum facies, tam oleum optimum erit. domino de matura olea oleum fieri maxime expediet. LXV
si gelicidia erunt, cum oleam coges, triduum atque quadriduum post oleum facito. eam oleam, si voles, sale spargito. quam caldissimum torcularium et cellam habeto. 2

3 olea ubi matura erit *Plin. 15, 14. 21 Colum. XII 52, 19*

1 in plostrum *posteriore loco Vcf* in plaustrum *b* lorum *corr.* plostrum *A* p. XIIX *VR* p. XVI *A* p. XIX *infra c. 135* funiculum p XV — p. XVI *in marg. A* in aratum subiugia lorum p. XVI *PAR* in aratrum sub iuga lorum p. XVI *v* in aratrum subiugia lora p. XII *infra c. 135*

3 R. LXXIII De olea colligenda *APb* de olea legenda *v* 5 putescit *PA Vict.*, put'escit *b* putrescit *cv* 6 ut in tabulato *VAcf*: ut *om. b* quo facilius A^2*cv* qua facilius *PAb* 7 effitiant *A* nolito *AR et ex coniectura Politianus*, nolite *V* credere *R*A^2*v* crede *A et ut videtur P* orescere *A* 8 modiis *v* modis *PAR* 9 collectae *VAR* efficiet *PR* effitiet *A corr.* -iēt A^2 efficient *v*

13 R. LXXIIII Oleum uiride quomodo fiat *AVb* 14 erit *superscr. A* a foliis *VR* et foliis *A* p'tridie *A* 15 tercium *A* 16 acerbissima *v* aceruissima *PAR* 18 oleam coges *Vcf* oleas coges *A* oleum coges *b* triduum atque quatriduum *VR* tridum atque quatriduum *A* triduum aut quatriduum *Iucundus* 19 sale spargito *c* salē (*corr.* sale *A*) spargito *VA* salem spargito *f* sale aspergito *b* sale inspergito *Iucundus* calidissimum *VR* callidissimum *A* 20 cēlam *A corr.* cellam A^2

LXVI Custodis et capulatoris officia. servet diligenter cellam et torcularium. caveat quam minimum in torcularium et in cellam introeatur. quam mundissime purissimeque fiat. vaso aheneo neque nucleis ad oleum ne utatur. nam si utetur, oleum male sapiet. cortinam plumbeam in lacum ponito, quo oleum fluat. ubi factores vectibus prement, continuo capulator conca oleum, quam diligentissime poterit, tollat, ne cesset. amurcam caveat ne tollat. oleum in labrum primum indito, inde in alterum dolium indito. de iis labris fraces amurcamque semper subtrahito. cum oleum sustuleris de cortina, amurcam deorito.

LXVII Item custodis officia. qui in torculario erunt vasa pura habeant curentque uti olea bene perficiatur beneque siccetur. ligna in torculario ne caedant. oleum frequenter capiant. factoribus det
2 in factus olei sextarios et in lucernam quod opus siet. fraces cotidie reiciat. amurcam conmutet usque adeo, donec in lacum qui in cella est postremum pervenerit. fiscinas spongia effingat. cotidie oleo locum conmutet, donec in dolium pervenerit. in torculario et in cella caveat diligenter nequid olei subripiatur.

LXVIII Vbi vindemia et oleitas facta erit, prela extollito; funes

---

19 Vbi vindemia *c. 26*

---

1 R. LV Custodis et capulatoris officia (offitia *A*) *A Vb* offitia *A* 2 caueat *v* cauet *R* cabet *P* et cabet *A corr.* et cauet *A*² 3 uaso aheneo *c Vict.*, uaso haeneo *A* uaso aeneo *b* uase ahaeneo *v* 5 punito *A* 6 prement *AR et ex coniectura Politianus,* premerint *V* conca *A* concha *VR* diligentisime *A* de iis *PA* de his *Rv* 9 subtrahito *VR* subtraito *A* 10 deorito *PAb* dehorito *c Vict.,* dehaurito *v.* Cortina *in margine adscripsit P*

11. R. LVI Item custodis qui in torculari (in torculario *b*) erit officia *Ab* Item custodis qui in torcularia erit officia *P* Item custodis in torcularia erunt officia *v* offitia *A* 12 perfitiatur *A* 13 ne cedant *PAb* ne cadant *cfv* 14 in factus *Vbf* in fãctus *c* in fãctu *corr.* in factu *A* in singulos factus *Iucundus* in lucernam *v* in lucerna *PAR* 15 commutet *VAbc* in lacum *PAc* in locum *bfv* 17 conmutet *c* commutet *VAb* 18 nequid olei *A*²*cv* neque olei *PAbf* neque al'. quid olei *cod. Laur. 30, 10* subripiatur *Ac* surripiatur *Vb*

19 R. LXXVII Vasa olearia et uinaria extollere *A Vb* uindemias *A* oleitas *Iucundus,* oletas *VAR* prela *AR* praela *V* extollitu *A*

torculos, melipontos, subductarios in carnario aut in prelo suspendito; orbes, fibulas, vectes, suculas, fiscinas, corbulas, quala, scalas, patibula, omnia quis usus erit in suo quidque loco reponito.

Dolia olearia nova sic inbuito. amurca inpleto dies VII, fa- LXVIIII
cito ut amurcam cotidie suppleas. postea amurcam eximito et arfacito. ubi arebit, cummim pridie in aquam infundito, eam postridie diluito. postea dolium calfacito minus, quam si picare velis, tepeat satis est: lenibus lignis facito calescat. ubi temperate tepebit, tum cummim indito, postea linito. si recte leveris, in dolium quinquagenarium cummim P. IIII satis erit.

Bubus medicamentum. si morbum metues, sanis dato salis LXX
micas tres, folia laurea III, porri fibras III, ulpici spicas III, alii spicas III, turis grana tria, herbae sabinae plantas tres, rutae folia tria, vitis albae caules III, fabulos albos III, carbones vivos III, vini S. III. haec omnia sublimiter legi teri darique oportet. ieiunus 2
siet qui dabit. per triduum de ea potione uni cuique bovi dato. ita dividito, cum ter uni cuique dederis, omnem absumas, bosque

---

4 Dolia olearia *Plin. 15, 33* 11 Bubus medicamentum *Colum. VI 4. Gargil. Martial. 1*

---

1 torculo *A* melipontos *VAR.* 'Medipontos. *Hic in optimo exemplari,* Melipontos, *quemadmodum antea ubi docuit, in torcularium quae opus sunt' Victorius* prelo *AR* praelo *V* 2 suculas] scutulas *VAR* scutellas *cod. Laur. 30, 10,* succulas *Turnebus adv. 6, 23*

4 R. LXXVIII Dolia quomodo inbuantur (imbuantur *Vb*) *AVb* olearia *Vb* oliaria *cf* oliatria *A* inbuito *A* imbuito *VR* impleto dies VII *VR* inpleto dies semptem *A* 5 arfacito *AR Vict.*, arefacito *V* 6 cummim *f* commim *A* cummimi *b* cum *sequente lacuna paucarum litterarum c*, cuminum *V.* 'Cummim pridie in aquam infundito. *Haec est antiqua, et uera lectio, cum excusi omnes libri antea mendose* Cuminum, *haberent, et hic, et duobus aliis huius capitis locis' Victorius* eam p'stridie *A* 7 diluito *v* deluito *PR* deluto *A* calfacito *PAc* calefacito *b* calefacito *v* spicare (i *superscr.*) *A* 9 cummim *priore loco Ab* cummini *P* cummin *cf* cuminum *v* 10 cummim *posteriore loco Abf* cummini *P* cummī *c* cumini *v* cummis *Gesnerus*

11 R. LXXVIIII Bubus medicamentum *AVb* Bubus medicamentum *post rubricam om. VAR* dato *superscr. A* 12 alii spicas III *Pcf* alii (l *superscr.*) spicas tres *A* allii spicas III *v*, *om. b*. 13 grama *corr.* grana *A* sabinae] scabine *A* 16 per triduum *Columella VI 4, 3,* ter triduum *VAR* 17 omne absumas *A*

ipsus et qui dabit facito ut uterque sublimiter stent. vaso ligneo dato.

LXXI Bos si aegrotare coeperit, dato continuo ei unum ovum gallinaceum crudum: integrum facito devoret. postridie caput ulpici conterito cum hemina vini facitoque ebibat. sublimiter terat et vaso ligneo det, bosque ipsus et qui dabit sublimiter stet. ieiunus ieiuno bovi dato.

LXXII Boves ne pedes subterant, priusquam in viam quoquam ages, pice liquida cornua infima unguito.

LXXIII Vbi uvae variae coeperint fieri, bubus medicamentum dato quotannis, uti valeant. pellem anguinam ubi videris, tollito et condito, ne quaeras cum opus siet. eam pellem et far et salem et serpullum, haec omnia una conterito cum vino, dato bubus bibant omnibus. per aestatem boves aquam bonam et liquidam bibant semper curato: ut valeant refert.

LXXIIII Panem depsticium sic facito. manus mortariumque bene lavato. farinam in mortarium indito, aquae paulatim addito subigitoque pulchre. ubi bene subegeris, defingito coquitoque sub testu.

LXXV Libum hoc modo facito. casei P. II bene disterat in mortario. ubi bene distriverit, farinae siligineae libram aut, si voles tenerius esse, selibram similaginis [solum] eodem indito permis-

1 ipsius *corr.* ipsus *A* facito ut uterque *VR* facito uterque *A* uase *VAR*

3 R. LXXX Bos si egrotare ceperit *A* Bos si aegrotare coeperit *Vb* egrotare ceperit *AR* aegrotauerit *V* 5 heminā *corr.* -na *A* 6 uaso *AR Vict.*, uase *V*

8 R. LXXXI Boues ne pedes subterant *AVb* subtrant *A*

10 R. LXXXII Quomodo bubus medicamentum detur *APb* Quomodo bubus medicamentum *v* coeperint *V* ceperint *A* ęperint *bc* 11 quotannis *bcv* quod annis *PAf* et condito *om. A*, *add. VR* 13 dato bubus bibant omnibus *AR Vict.*, dato bubus bibant *P* dato bubus omnibus ut bibant *v* 14 semper] seper *A*

15 R. LXXXIII Panem testitium sic facito *A* Panem depsticium sic facito *P Vict.*, Panem depsticum sic facito *b* Panem depsiticum sic facito *v* depsticium *Pbc* depstitium *A* depstium *f* testitium *v* 17 paulatim *VR* pauleatim *A* defingito coquitoque *VR* definito (*vel* desinito) quoquito *A*

19 R. LXXXIIII Cibum sic facito *A* Libum sic facito *b* Libum hoc modo facito *V* Cibum *A* disteras in mortario, ubi bene distriueris *Pontedera p. 65* 20 libram *v* libra *PAR* 21 indito] indidito *A*

cetoque cum caseo bene. ovum unum addito et una permisceto
bene. inde panem facito, folia subdito, in foco caldo sub testu
coquito leniter.

Placentam sic facito. farinae siligineae L. II, unde solum fa- LXXVI
cias, in tracta farinae L. IIII et alicae primae L. II. alicam in aquam
infundito. ubi bene mollis erit, in mortarium purum indito sic-
catoque bene. deinde manibus depsito. ubi bene subactum erit,
farinae L. IIII paulatim addito. id utrumque tracta facito. in qualo,
ubi arescant, conponito. ubi arebunt, conponito puriter. cum fa- 2
cies in singula tracta, ubi depsueris, panno oleo uncto tangito et
circumtergeto unguitoque, ubi tracta erunt. focum, ubi coquas,
calfacito bene et testum. postea farinae L. II conspargito condep-
sitoque. inde facito solum tenue. casei ovilli P. XIIII ne acidum
et bene recens in aquam indito. ibi macerato, aquam ter mutato.
inde eximito siccatoque bene paulatim manibus, siccum bene in
mortarium inponito. ubi omne caseum bene siccaveris, in morta- 3
rium purum manibus condepsito conminuitoque quam maxime.
deinde cribrum farinarium purum sumito caseumque per cribrum
facito transeat in mortarium. postea indito mellis boni P. IIII S.
id una bene conmisceto cum caseo. postea in tabula pura, quae
pateat P. I, ibi balteum ponito, folia laurea uncta supponito, pla-
centam fingito. tracta singula in totum solum primum ponito, deinde 4
de mortario tracta linito, tracta addito singulatim, item linito usque

---

1 unum] uinum *A* 2 *fortasse* folia laurea caldo *PAc* calido *bv* 3 coquito *VR* quoquito *A*

4 R. LXXXV Placentam sic facito *A Vb* siligineae *R* siligneae *V* silignene *A* 7 depsito *Pc* deposito *Ab* dempsito *v* 8 utrūque *Ac* utrunque *Vb* 9 componito ubi arebunt componito *PAR* composito ubi arebunt componito *v* 10 depsueris *Pc* deposueris *b* deposueris *A* dēpseris *v* 11 circumtergeto *bc* circumte^r^geto *A* circuntergeto *P* circuntegito *v* cocas *PA* coquas *bv* quoquas *c* 12 calfacito *PAc* calefacito *b* calefacito *v* condepsitoque *Pb* condepositoque *corr.* condepsitoque *A* condempsitoque *cv* 13 ouilli *Pc* ouili *Ab* ouilis *v* 16 inponito *A* imponito *Vc* ponito *b* omne caseum *PAc* omnē caseum *bv* 17 condepsito *Pb* condeposito *corr.* condepsito *A* condempsito *cv* cōminuitoque *PAR* cōminutoque *v*

20 conmisceto *c* commisceto *VAb* quae *superscr. A* 21 punito *priore loco A* 22 tracta singula *v* tractam singula *PAb* tractansingula *cf* deinde de mortario *VR* deinde in mortario *A*

adeo, donec omne caseum cum melle abusus eris. in summum tracta singula indito, postea solum contrahito ornatoque focum † de ve primo temperatoque, tunc placentam inponito, testo caldo operito, pruna insuper et circum operito. videto ut bene et otiose percoquas. aperito, dum inspicias, bis aut ter. ubi cocta erit, eximito et melle unguito. haec erit placenta semodialis.

LXXVII Spiram sic facito. quantam voles pro ratione, ita uti placenta fit, eadem omnia facito, nisi alio modo fingito. in solo tracta cum melle oblinito bene. inde tamquam restim tractes facito, ita inponito in solo, simplicibus conpleto bene arte. cetera omnia, quasi placentam facias, facito coquitoque.

LXXVIII Scriblitam sic facito. in balteo tractis caseo ad eundem modum facito, uti placentam, sine melle.

LXXVIIII Globos sic facito. caseum cum alica ad eundem modum misceto. inde quantos voles facere facito. in ahenum caldum unguen indito. singulos aut binos coquito vorsatoque crebro duabus rudibus, coctos eximito, eos melle unguito, papaver infriato, ita ponito.//

LXXX Encytum ad eundem modum facito, uti globos, nisi calicem

---

1 omne caseum *Pc* omē caseum *A* omnē caseum *bv* sumum *A* 2 tracta singula *v* tractan singula *PAf* tractansingula *b* tract . . singula *lacuna post* tract *relicta c* de ue primo *PAR* deinde premito *v*. 'De ue primo — *quod in nobis fuit, ueterem scripturam demonstrauimus, ad eamque mendi notum adposuimus: id quod in optimo etiam libro ei acciderat' Victorius.* dein pruna *coniecit Politianus,* leni pruna *Popma* 3 inponito *A* imponito *VR* caldo *VAc* calido *b* 4 ociose *VAR*

7 R. LXXXVI Spiram sic facito *AVb* quantum uoles *VAR* pro ratione] Ratio *in margine adscripsit P* uti placenta *VR* ut placenta *A* 9 tamquam *A* tanquam *Vbc* 10 inponito *A* imponito *VR* *fortasse* simplicibus tractis completo *VR* cōpleto *A* caetera *V*

12 R. LXXXVII Scriblitam sic facito *AVb* Scriblitam *Vbf* Scri^{l}bitam *A* scribitam *c* 13 uti *om. A*, *add. VR* sine melle *AbcVict.*, sine melle coquitoque *Vf*

14 R. LXXXVIII Globulos sic facito *AVb* Globos *VAR et codices Victorii,* Globulos *Iucundus* 15 in aenum *PAR* in aeneum *v* 16 uersatoque *VAR* 17 infriato *VR* infricato *A*

19 R. LXXXVIIII Encytum sic facito *APb* Encitum sic facito *v* Encytum *Ab* Encitum *Vc*

pertusum cavum habeat. ita in unguen caldum fundito. † honestum quasi spiram facito idque duabus rudibus vorsato praestatoque. item unguito coloratoque caldum ne nimium. id cum melle aut cum mulso adponito.

Erneum *sic facito* tamquam placentam. eadem omnia indito, quae in placentam. id permisceto in alveo, id indito in irneam fictilem, eam demittito in aulam aheneam aquae calidae plenam. ita coquito ad ignem. ubi coctum erit, irneam confringito, ita ponito. LXXXI

Spaeritam sic facito, ita uti spiram, nisi sic fingito. de tractis caseo melle spaeras pugnum altas facito. eas in solo conponito densas, eodem modo conponito atque spiram itemque coquito. LXXXII

Votum pro bubus, uti valeant, sic facito. Marti Silvano in silva interdius in capita singula boum votum facito. farris L. III et lardi P. IIII S et pulpae P. IIII S, vini S. III, id in unum vas LXXXIII

---

1 habeat *VR* habe | beat *A* habeas *Brouckhusius apud Gesnerum p. 1289.* unguen *Vb* unguem *AcfVict.* honestum] hoc in restim *Iucundus* 2 uorsato *AbcVict.*, uersato *Vf* 4 aut] adcaut *corr. ut videtur* aut *A* adponito *Acf* apponito *Vb*

5 R. LXXXX Erneum sic facito *APb* Herneum sic facito *v* Erneum placentum (placentam *f*) tamquam (tanquam *Vb*) placentam *VAbf* Urneum placentem tanquam placentam *c* Erneum tanquam placentam facito *Iucundus* in *ante* placentam *om. A, add. VR* 6 in alueo id indito *Abc* in alueo indito *Vf* irneam *Pf* urneam *Abc* hirneam *v* 7 demittito *Vb* dimittito *Ac et coni. Politianus,* dimitito *f* aheneam *PA* aeneam *bv* haeneam *c* 8 ita *superscr. A* quoquito *A* irneam *PAf* urneam *b* neam *lacuna ante* neam *relicta c* hirneam *v* punito *A*

9 R. LXXXXI Speritam sic facito *Ab* Spaeritam sic facito *P* Spaericam quomodo facies *v* Spaeritam *P* Speritam *Abc* Spaericam *v* ita uti] in tanti *A* fingito] figito *A* 10 speras *A* sphaeras *V* spheras *b* phaeras *c* eas sun solo *A* 11 cōponito *priore loco,* componito *posteriore V,* cōponito *utroque loco A*, componito *R* adque *VAR* spiram *om. A, add. VR*

13 R. LXXXXII Votum pro bubus *AVb* uti ualeant *A* ut ualeant *Vf* ut ualeat *b* sit ualeant *c* 13 farris *PR* faris *A* adoris *v* 14 uini S. III *PR* uini s *A* uini sestarios III s. *v* id in unum uas *cod. Laur. 30, 10,* idinumuas *PR* idinnum uas *A* id in urnas *v* 'Id in unum uas etc. *Ita locum coniectura emendaui: sed quia falli potui, ueterem scripturam notam omnibus faciam, ut uideant ingeniosiores an meliorem lectionem inde elicere possint,* Idinum uas liceto' *Victorius*

liceto coicere, et vinum item in unum vas lice[illegible] eam rem divinam vel servus vel liber licebit faciat. ubi res divina facta erit, statim ibidem consumito. mulier ad eam rem divinam ne adsit neve videat quo modo fiat. hoc votum in annos singulos, si voles, licebit vovere.

LXXXIIII Savillum hoc modo facito. farinae selibram, casei P. II S una commisceto quasi libum, mellis P. ⁼ et ovum unum. catinum fictile oleo unguito. ubi omnia bene conmiscueris, in catinum indito, catinum testo operito. videto ut bene percoquas medium, ubi altissimum est. ubi coctum erit, catinum eximito, melle unguito, papaver infriato, sub testum subde paulisper, postea eximito. ita pone cum catillo et lingulis.

LXXXV Pultem punicam sic coquito. libram alicae in aquam indito, facito uti bene madeat. id infundito in alveum purum, eo *addito* casei recentis P. III, mellis P. S, ovum unum, omnia una permisceto bene. ita insipito in aulam novam.

LXXXVI Graneam triticeam sic facito. selibram tritici puri in mor-

1 coicere *priore loco PR* conicere *A* coniicere *v* et vinum — coicere *om. bf* item in unum uas *Victorius,* idem in unum uas *VAc* coicere *posteriore loco PAc* coniicere *v* 2 diuina *posteriore loco Abfv,* diuinas, *sed deleto postea, ut videtur,* s *P* diuinas *c* 3 comsumito *A* 5 si uoles *Iucundus,* uoles si *VAbc* uoles *f*

6 R. LXXXXIII Sauillum sic facito *AVb* 7 cōmisceto *A* commisceto *VR* mellis p. ⁼— *PA* mellis p:· *bc* mellis p. II *v. fortasse* addito mellis p. ⁼— 8 commiscueris *Vbc* cum miscueris *Af* in catinum *om. A, add. VR* 9 testo *Abc* texto *V.* '*In marginibus uetustissimi codices: cum quo hunc nostrum conferebamus: haec erant ascripta uerba hic eiusdem librarii manu qui et ipsum descripserat Codicem:* — vꝫ = Huc usqꝫ ¦ de duobus | emendaui | hinc de uno | exemplario | tantum' *in margine adscripsit P. eadem adnotavit Victorius,* '*Contra hunc locum in margine uetustissimi, fidelissimique exemplaris haec uerba eadem manu scripta sunt: Huc usque de duobus emendaui, hinc de uno exemplario tantum*' percoquas *bcv* percocas *PAf*

10 exmito *utroque loco A, ubi* melle — exmito *in margine scripta sunt* 11 infriato *VR* infricato *A* 12 lingulis *Iucundus,* lingulas *VAR. fortasse* lingulas addito

13 R. LXXXXIIII Pultem punicam sic facito *AVb* alicae *v* aligae *P* alige *Ab* alligę *c* in aquam *superscr. A* 14 uti bene *ARVict.,* ut bene *V* addito *om. VAR* omnia una permisceto bene *ARVict.,* omnia una bene permisceto *P* omnia bene permisceto *v*

17 R. LXXXXV Graneam triticeam sic facito *AVb*

tarium purum indat, lavet bene corticemque deterat bene eluatque bene. postea in aulam indat et aquam puram coquatque. ubi coctum erit, lacte addat paulatim usque adeo, donec cremor crassus erit factus.

LXXXVII

Amulum sic facito. siliginem purgato bene, postea in alveum indat, eo addat aquam bis in die. die decimo aquam exsiccato, exurgeto bene, in alveo puro misceto bene, facito tamquam faex fiat. id in linteum novum indito, exprimito cremorem in patinam novam aut in mortarium. id omne ita facito et refricato denuo. eam patinam in sole ponito, arescat. ubi arebit, in aulam novam indito, inde facito cum lacte coquat.

LXXXVIII

Salem candidum sic facito. amphoram defracto collo puram inpleto aquae purae, in sole ponito. ibi fiscellam cum sale populari suspendito et quassato suppletoque identidem. id aliquotiens in die cotidie facito, usque adeo donec sal desiverit tabescere biduum. 2 id signi erit: menam aridam vel ovum demittito: si natabit, ea muries erit, vel carnem vel caseos vel salsamenta quo condas. eam muriam in labella vel in patinas in sole ponito. usque adeo in sole habeto, donec concreverit. inde flos salis fiet. ubi nubilabitur et noctu sub tecto ponito; cotidie, cum sol erit, in sole ponito.

---

5 Amulum *Plin. 18, 177*

---

1 corticemque deterat (detrat *A*) bene eluatque bene *Abf* corticemque deterat bene (*reliquis omissis*) *c* corticemque deterat / eluatque bene *P* corticem decenter eluat *v* 2 *fortasse* et aquam puram addat coquatque *bcv* cocatque *PAf*

5 R. LXXXXVI Amulum sic facito *APb* Amyllum sic facito *v* amulum *PR* amulum *corr.* amilum *A* amyllum *v* 6 in die] inde *A corr.* in die *A*[2] exsiccato *P* exsicato *A* exiccato *bcv* 7 faex *V* fex *AR* 10 ponito arescat *PAR* ponito ut arescat *v*. *fortasse* ponito, sinito arescat aulam *AR* aullam *P* ollam *v*

12 R. LXXXXVII Salem candidum sic facito *AVb* 13 inpleto *A* īpleto *V* impleto *R* populiari *A* 14 suppletoque *AR* supletoque *V* identidem *VR* idemtidem *A* 15 desiueris *A corr.* -rit *A*[2] 16 menam *VR* menan *A* demittito *Vb* demitito *f* dimittito *Ac* 17 quo condas *Vbf* quōdam *corr.* -as *A et superscripto* i *ut videtur* quo condias *A*[2], condas *c* 18 in patinas *PAR* in patina *v. fortasse* in patinas diffundito 19 inde fo flos, *sed deleto* fo *A*

LXXXVIIII Gallinas et anseres sic farcito. gallinas teneras, quae primum parient, concludat. polline vel farina hordeacea consparsa turundas faciat, eas in aquam intinguat, in os indat, paulatim cotidie addat: ex gula consideret, quod satis sit. bis in die farciat et meridie bibere dato: ne plus aqua sita siet horam unam. eodem modo anserem alito, nisi prius dato bibere et bis in die, bis escam.

LXXXX Palumbum recentem *sic farcito.* ubi prensus erit, ei fabam coctam tostam primum dato, ex ore in eius os inflato, item aquam. hoc dies VII facito. postea fabam fresam puram et far purum facito et fabae tertia pars ut infervescat, tum far insipiat, puriter facito et coquito bene. id ubi excluserit, depsito bene, oleo manum unguito, primum pusillum, postea magis depset, oleo tangito depsitoque, dum poterit facere turundas. ex aqua dato, escam temperato.

LXXXXI Aream sic facito. locum ubi facies confodito. postea amurca conspargito bene sinitoque conbibat. postea conminuito glebas bene deinde coaequato et paviculis verberato. postea denuo amurca

---

15 Aream sic facito *c. 129 Plin. 15, 33. 18, 295*

---

1 R. LXXXXVIII Gallinas et anseres sic farcito (f^racito *A* facito *b*) *AVb* 2 parient *AR Vict.*, parierīt *V*, *ubi* -rient *coniectura vel ex altero codice superscripsit Politianus* hordeacia *A* ordeacia *P* ordeacea *bcv* hordeatia *f* t^urundas *A* 3 os] hos *A* 5 aqua sita siet *P* aquas ita siet *ARv*

7 R. LXXXXVIIII Palumbum recentem sic farcito *AVb* sic farcito *om. PAR*, *add. v* ubi] ui *Pcf* ut *A Vict. et coni. Politianus*, in *b* uti *v* 9 posteam fabam *A* fresam *Vbc* fres^cam *A* frescam *f* 10 tercia *A* tum far insipiat *AR* cum far insipiat *P* cum far incipiat *v* cum feruere incipiet *Iucundus.* 'Tum far insipiat. *Haec est antiqua lectio, quam ualde probamus . antea in impressis omnibus*, Cum feruere incipiet, *erat' Victorius* *fortasse* pariter facito

11 id ubi — bene *om. f* excluserit *A* excluseris *Pbc* excusseris *v* depsito *bc Vict.*, deposito *corr.* depsito *A* deponito *V* 12 pussillum *A* depset] depses *VAR* 13 depositoque *corr.* depsitoque *A* poterit *PAR* poteris *v* ex aqua dato escam temperato *AR* ex aqua des escam temperatam *V*

15 R. C Aream sic facito *AVb* 16 conbibat *c* cōbibat *A* combibat *Vb* cōminuito *Vbc* cōminuto *A* 17 deinde coaequato *VR* inde coquito *A*

conspargito sinitoque arescat. si ita feceris, neque formicae nocebunt neque herbae nascentur.

LXXXXII Frumento ne noceat curculio neu mures tangant. lutum de amurca facito, palearum paulum addito, sinito macerescant bene et subigito bene: eo granarium totum oblinito crasso luto. postea conspargito amurca omne quod lutaveris. ubi aruerit, eo frumentum refrigeratum condito: curculio non nocebit.

LXXXXIII Olea si fructum non feret, ablaqueato. postea stramenta circumponito. postea amurcam cum aqua conmisceto aequas partes. deinde ad oleam circumfundito. ad arborem maxumam urnam conmixti sat est: ad minores arbores pro ratione indito. et idem hoc si facies ad arbores feraces, eae quoque meliores fient. ad eas stramenta ne addideris.

LXXXXIIII Fici uti grossos teneant, facito omnia quo modo oleae, et hoc amplius, cum ver adpetet, terram adaggerato bene. si ita feceris, et grossi non cadent et fici scabrae non fient et multo feraciores erunt.

LXXXXV Convolvolus in vinea ne siet. amurcam condito, puram bene

---

3 Frumento ne noceat curculio *c. 128* 8 Olea si fructum non feret *c. 36 Plin. 17, 263 Colum. XI 2, 29* 14 Fici ut grossos teneant *Plin. 17, 263* 18 Convolvolus in vinea ne siet *Plin. 17, 264*

---

3 R. CI Frumento ne curculio noceat *APb* Frumento ne gurgulio noceat *v* 4 faci|cito *A* macerescat *Schneiderus coll. c. 128* 6 luctaueris *A*

8 R. CII Oleas (*corr.* Olea) si fructum non ferunt *A* Olea si fructum non fert *Vb* 9 cum aquā *corr.* -a *A* cōmisceto *A* commisceto *VR* 10 maxumam *P* maximam *bv* maximumā *A corr.* maximam A^{2} maxuma *c* urnam *PAR* amphoram unam *v et Schneiderus coll. Cat. c. 36 Plin. 17, 263* cōmixti *VR* comixsti *A* 11 ad minores arbores urnam, ceteris pro ratione indito *Schneiderus coll. Colum. XI 2, 29* 12 eae quoque *bc Vict.*, ee quoque *A* hae quoque *V* hee quoque *f*

14 R. CIII Fici uti grosos teneant *A* Fici uti (ut *b*) grossos teneant *Vb* grosos *A* quo modo *PR Vict.*, quae modo *v* que modo *A* 15 adpetet *Ac* appetet *Pb* apparet *v* si *om. A*, *add.* A^{2} 16 feratiores *Ac*

18 R. CIIII Inuoluolus cōuoluolus in uia ne siet *A* Inuoluolus conuoluolus in uinia (uinea *b Vict.*) ne siet *Pb Vict.*, *ubi* et *post* Inuoluolus *coniectura addidit Politianus*, Conuoluulus in uinea ne fiat *v* uinea *bcv* uinia *Pf* uia *A corr.* uinea A^{2} siet *PR* sciet *A* fiat *v*

facito, in vas aheneum indito congios II. postea igni leni coquito, rudicula agitato crebro usque adeo, dum fiat tam crassum quam mel. postea sumito bituminis tertiarium et sulpuris quartarium.
2 conterito in mortario seorsum utrumque. postea infriato quam minutissime in amurcam caldam et simul rudicula misceto et denuo coquito sub dio caelo. nam si in tecto coquas, cum bitumen et sulpur additum est, excandescet. ubi erit tam crassum quam viscum, sinito frigescat. hoc vitem circum caput et sub brachia unguito: convolvolus non nascetur.

LXXXXVI Oves ne scabrae fiant. amurcam condito, puram bene facito, aquam *in qua* lupinus deferverit et faecem de vino bono, inter se omnia conmisceto pariter. postea cum detonderis, unguito to-
2 tas, sinito biduum aut triduum consudent. deinde lavito in mari: si aquam marinam non habebis, facito aquam salsam, ea lavito. si haec sic feceris, neque scabrae fient et lanae plus et meliorem habebunt, et ricini non erunt molesti. eodem in omnes quadripedes utito, si scabrae erunt.

LXXXXVII Amurca decocta axem unguito et lora et calciamenta et coria: omnia meliora facies.

---

10 Oves ne scabrae fiant *Geopon. 18, 15* *Colum. VII 4, 7*
18 Amurca decocta *Plin. 15, 34*

---

1 aheneum *PAcf* aeneum *bv* 3 tertiarium *Vc* terciarium *Abf* sulpuris *PA* sulphuris *bf* sulfuris *cv* 4 infriato *VR* infricato *A* 6 sub dio celo *PAR* sub dio *v* 7 sulpur *PA* sulphur *bf* sulfur *cv* exscandescet *A* tam *superscr. A* 8 circum caput *AR Vict.*, sub caput *V* 9 con|uolus *A* non nascetur *A* (l'nocebit *superscr.*) non nascetur *Vc* non nocebit *bf.* 'Conuoluolus non nascebit. *Nihil discrepant hic manu scripti codices ab excusis: nisi quod in margine optimi exemplaris eadem manu, qua liber exaratus est, pro Nascebit,* Nocebit, *emendatum est' Victorius.* ita non fore conuoluolum *Plinius 17, 264*

10 R. CV Oues ne sabie fiant *A* Oues ne scabrae fiant *V* Oues ne scabrefiant *b* scabrae *Vb* scrabie *corr.* scabre *A* scabie *c* scrabre *f* 11 aquam lupinus (lupinis *c*) defruerit *PAR* aquam in lupino deferuerit *v* aquam ubi lupinus deferbuerit *Iucundus* 12 cōmisceto *A* commisceto *VR* cum] con *A* 14 facito *AR* facies *V* 15 scabię fient *c* 16 Ricini *in marg. adscripsit P* quadripedes *PAR* quadrupedes *v* utito *hoc loco VAR*

18 R. CVI Amurcā axem unguito *A* Amurca axem unguito *Pb* Amurcae unguentum *v*

Vestimenta ne tiniae tangant. amurcam decoquito ad dimi- LXXXXVIII
dium, ea unguito fundum arcae et extrinsecus et pedes et angulos.
ubi ea adaruerit, vestimenta condito. si ita feceris, tiniae non no-
cebunt. et item ligneam supellectilem omnem si ungues, non pu- 2
tescet, et cum ea terseris, splendidor fiet. item ahenea omnia
unguito, sed prius extergeto bene. postea cum unxeris, cum uti
voles, extergeto. splendidior erit, et aerugo non erit molesta.

Fici aridae si voles uti integrae sint, in vas fictile condito. LXXXXVIIII
id amurca decocta unguito.

Oleum si in metretam novam inditurus eris, amurca, ita uti C
est cruda, prius conluito agitatoque diu, ut bene conbibat. id si
feceris, metreta oleum non bibet, et oleum melius faciet, et ipsa
metreta firmior erit.

Virgas murteas si voles cum bacis servare et item aliut genus CI
quod vis, et si ramulos ficulneos voles cum foliis, inter se alli-
gato, fasciculos facito, eos in amurcam demittito, supra stet amurca
facito. sed ea quae demissurus eris sumito paulo acerbiora. vas,
quo condideris, oblinito plane.

Si bovem aut aliam quamvis quadrupedem serpens momor- CII

---

1 Vestimenta ne tineae tangant *Plin. 15, 33* 8 Fici aridae *Plin. 15, 34* 10 Oleum si in metretam *Plin. 15, 33* 14 Virgas murteas *Plin. 15, 34*

---

1 R. CVII Vestimenta ne tiniae tangant *APb* Vestimenta ne tineae tangant *v* tiniae *PAf* tineae *bcv* amurca *A corr.* -cā *A*² 3 tiniae *PAR* tineae *v* 4 suppellectilem *Ac* putescet *PAc* putrescet *b* putrescet *v* 5 ahenea *Pcf* aenea *bv* àbenea *A*

8 R. CVIII Fici aride ut integre sint *A* Fici aridae uti integrae sint *P* Fici aride uti integre fiant *b* Fici aridae ut integrae sint *v* ut integrae sint *VAR*

10 R. CVIIII Oleum si in metretam addes *A Vict.*, Oleum sic in metretam addes *P* Oleam si in metretam *b* Oleum sic in metretam indes *v* si in *AR* sic ī *v*, *ubi* c *delevisse videtur P* 11 colluito *VAbf* coluito *c* cōbibat *v* cōuibat *P* conuibat *AR*

14 R. CX Virgas murteas (murceas *b*) uti serues Item aliud genus *APb* Virgas myrteas uti serues: item aliud genus *v* bacis *PAbf* baccis *cv* aliut *P* aliud *Rv* alius *A* 17 erit *A corr.* eris *A*²
18 quo] ꝗ *A corr.* q̊ *A*²

19 R. CXI Si bouem aut aliam quadrupedem serpens momorderit *APb* Si bouem aliamque quadrupedem serpens momorderit *v*

derit, melanthi acetabulum, quod medici vocant zmurnaeum, conterito in vini veteris hemina. id per nares indito et ad ipsum morsum stercus suillum adponito. et idem hoc, si usus venerit, homini facito.

CIII Boves uti valeant et curati bene sient, et qui fastidient cibum, uti magis cupide adpetant, pabulum quod dabis amurca spargito; primo paululum, dum consuescant, postea magis, et dato rarenter bibere conmixtam cum aqua aequabiliter. quarto quinto quoque die hoc sic facies. ita boves et corpore curatiores erunt, et morbus aberit.

CIV Vinum familiae per hiemem qui utatur. musti Q. X in dolium indito, aceti acris Q. II eodem infundito, sapae Q. II, aquae dulcis
2 Q. L. haec rude misceto ter in die dies quinque continuos. eo addito aquae marinae veteris sextarios LXIIII et operculum in dolium inponito et oblinito *post* dies X. hoc vinum durabit tibi

---

5 Boves uti valeant *Colum. VI 4, 4*

---

1 melanthi (mel | lanthi *A*) acetabulum quod *PAR* melanthii acceptabulum et quod *v* smurneum *et in marg.* zmurnęum *P* zmuneum *A* zmurneum *bf* imbrneum *c* smyrneum *v.* '*In antiquissimo codice uetere scriptura Zmurnaeum. — Non multo post,* Solistitium, *in eodem libro, pro Solstitium, scriptum est' Victorius* 2 et *post* indito *om. A, add. VR* 3 apponito *VR* aponito *A* uenerit *Victorius,* euenerit *VAR*

5 R. CXII Boues uti ualeant *A Vb* sient *bf* sint *VAc* 6 adpetant *PAc* appetant *bv* spagito *A* 7 paululum] pabulum, *sed* b *in rasura A* 8 cōmixtam *VAb* cōmistam *c* cum aquā *corr.* -a *A* quinto quoque *PAR* quintoque *v* 9 sic facies *Pbc Vict.,* si facies *Af* si feceris *v* curationes *A*.

11 R. CXIII Vinum familie per hiemem qui utatur *Ab* Vinum familiae per hyemem qui utatur *P* Vinum familiae per hyemem *v* hiemem *Ab* hyemem *Vc* musti quartarios X in dolium *Vbf* musti quartarios .x. 7 in dolium *A* musti quātario X in dolium *c* musti quadrantalia X in dolium *Iucundus.* 'Musti quadrantalia X. *In manu scriptis legimus Quartarios: ubi antea multis in locis, Quadrantalia: in optimo exemplari tantum est prima eius nominis litera' Victorius*

12 aceti acris q. II *VAR* aceti acris quadrantalia *Iucundus* sapae quadrantalia II *PAb* sapae quadrantalia duo *cfv* aquae dulcis q. L *PA bc* aquae dulcis q. I *fv* 14 sextarios *AR* sestarios *V* 15 inponito *A* īponito *P* imponito *R* indito *v* oblinito post dies X *Gronovius:* post *om. VAR*

usque ad solstitium. siquid superfuerit post solstitium, acetum
acerrimum et pulcherrimum erit.

Qui ager longe a mari aberit, ibi vinum graecum sic facito. CV
musti Q. XX in aheneum aut plumbeum infundito, ignem subdito.
ubi bullabit vinum, ignem subducito. ubi id vinum refrixerit, in
dolium quadragenarium infundito. seorsum in vas aquae dulcis
Q. I infundito, salis $\overset{o}{M}$ I, sinito muriam fieri. ubi muria facta erit, 2
eodem in dolium infundito. schoenum et calamum in pila contundito, quod siet sextarium unum, eodem in dolium infundito,
ut odoratum siet. post dies XXX dolium oblinito. ad ver diffundito in amphoras. biennium in sole sinito positum esse. deinde
in tectum conferto. hoc vinum deterius non erit quam coum.

Aquae marinae Q. I ex alto sumito, quo aqua dulcis non CVI
accedit. sesquilibram salis frigito, eodem indito et rude misceto
usque adeo, donec ovum gallinaceum coctum natabit, desinito
miscere. eodem vini veteris vel aminnii vel miscelli albi congios II 2
infundito, misceto probe. postea in vas picatum confundito et
oblinito. siquis plus voles aquae marinae concinnare, pro portione ea omnia facito.

---

3 vinum graecum *c. 24*

---

1 solstitium *utroque loco Vb* solsticium *utroque cf*, solstitium *priore loco, A* solistitium *posteriore A* 2 acerimum et pulcherimum *A* 3 R. CXIIII Qui ager a mari aberit (haberit *A*) ibi uinum graecum sic facito *AP Vict.*, Qui ager a mari aberit ibi uinum grecum sic facias *b* Qui ager a mari longe aberit ibi uinum graecum sic facito *v* 4 aheneum *PA* ahenum *cv* aeneum *b* 8 $\overset{\text{tun}}{\text{condito}}$ *A* 9 *fortasse* quod satis siet 10 odoratum *fv* oderatum *PAb* odoratus *c* dolium *om.* A_x *add. VR* 11 biennium *Vcf* bienium *A* biennio *b* biduum *Pontedera p. 70* positam *corr.* -tum *A*

13 R. CXV Aque marine continatio *A* Aquae marinae concinnatio *Vb* Aquae marinae q. I *et in margine* al'. quadrantarium *P* Aque marine q. I *Abf* Aquae marinae quadrantarium unum *c* Aquae marinae quartarium *v* 14 accedit *Pbf* acedit *A* acebit *c* accedat *v* sesquilibrum *corr.* -am *A* salis *om. A, add. VR* frigito *PR* frangito *A* fringito *v* 15 gallinaceum *R* gallinatium *A* gallinae *V* coctum *om. Iucundus* 16 aminnii *PAbf* aminii *cv* 18 siquis *PAR* siquidem *v* 19 ea omnia *AR* omnia ea *V*

CVII Quo labra doliorum circumlinas, ut bene odorata sint et nequid viti in vinum accedat. sapae congios VI quam optimae infundito in aheneum aut in plumbeum et iris aridae contusae heminam et sertam campanicam P. V bene odoratam una cum iri contundas quam minutissime, per cribrum cernas et una cum
2 sapa coquas sarmentis et leni flamma. conmoveto, videto ne aduras. usque coquito, dum dimidium excoquas. ubi refrixerit, confundito in vas picatum bene odoratum et oblinito et utito in labra doliorum.

CVIII Vinum si voles experiri duraturum sit necne, polentam grandem dimidium acetabuli in caliculum novum indito et vini sextarium de eo vino quod voles experiri eodem infundito et in-
2 ponito in carbones: facito bis aut ter inferveat. tum id percolato, polentam abicito. vinum ponito sub dio. postridie mane gustato. si id sapiet, quod in dolio est, scito duraturum: si subacidum erit, non durabit.

CIX Vinum asperum quod erit lene et suave si voles facere, sic facito. de ervo farinam facito libras IIII et vini cyatos IIII conspargito sapa. postea facito laterculos. sinito conbibant noctem

---

1 R. CXVI Quo labra doliorum circumlinas ut bene odorata sunt *A* Quo labra doliorum circumlinas ut bene (bona *b*) odorata sint *Pb* Quomodo labra doliorum circumlinas : et ut odorata sint : et ne quid uitii in uinum accedat *v* Quo labra — accedat *post rubricam om. v, add. PAR* odorata sint *PAcf* oderata sient *b* 2 uiti *Pbc* $\overset{i\;i}{\text{uti}}$ *A* uitii *f* congios *ARv* cogios *P* optimae *V* optime *AR* 3 aheneum *PAc* ahenum *v* aeneum *b* 4 heminam *Vb* eminam *Ac* odoratam *VAcf* oderatam *b* 6 leui *VAR* commoueto *VAR* 7 dum *om. A, add. VR* 8 odoratum *Acfv* oderatum *Pb* utito *PAR* utitor *v* labra *VR* labrum *A*

10 R. CXVII Vinum si uoles experiri *APb* Vinum si uoles experiri duraturum sit necne *v* polentam *hoc loco VAR* 11 acetabuli *Pbc* acceptabuli *Av* uini *superscr. A* 12 inponito *A* imponito *VR* 13 inferueat *VR* inferueant *A* 14 polentam *v* pulentam *PAR* abiicito *Beroaldus* adicito *Acf* adiicito *V* addito *b* punito *A corr.* ponito *A*[2] 15 subaccidum *A*

17 R. CXVIII Vinum asperum lene fieri *AVb* libras IIII et cyathos IIII̅ conspergito sapae *Gesnerus* . *fortasse* libras IIII et conspargito sapa : postea addito vini cyatos IIII, facito laterculos 18 cyatos *A* cyathos *V* ciatos *R* 19 laterculos *VR* laterculas *A* cōbibant *A* combibant *VR*

et diem. postea conmisceto cum eo vino in dolio et oblinito *post* dies LX. id vinum erit lene et suave et bono colore et bene odoratum.

Odorem deteriorem demere vino. testam de tegula crassam CX
puram calfacito in igni bene. ubi calebit, eam picato, resticula alligato, testam demittito in dolium infimum leniter, sinito biduum oblitum dolium. si demptus erit odor deterior, id optime; si non, saepius facito, usque dum odorem malum dempseris.

Si voles scire, in vinum aqua addita sit necne, vasculum CXI
facito de materia hederacea. vinum id, quod putabis aquam habere, eo demittito. si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit. nam non continet vinum vas hederaceum.

Vinum coum si voles facere, aquam ex alto marinam sumito CXII
mari tranquillo, cum ventus non erit, dies LXX ante vindemiam, quo aqua dulcis non perveniet. ubi hauseris de mari, in dolium infundito, nolito inplere, quadrantalibus quinque minus sit quam plenum. operculum inponito, relinquito qua interspiret. ubi dies 2
XXX praeterierint, transfundito in alterum dolium puriter et leniter, relinquito in imo quod desederit. post dies XX in alterum dolium item transfundito: ita relinquito usque ad vindemiam. unde

---

13 Vinum coum *Plin. 14, 79*

---

1 cōmisceto *VA* commisceto *R* eo *om. b* oblinito post dies LX *Gronovius* : post *om. VAR* 2 lene *superscr. A*

4 R. CXVIIII Odorem deteriorem demere *APb* Odorem deteriorem uino demere *v* 7 non saepius] nōs ⁊ pius *A corr.* nō sepius A^2 8 usque *om. V, add. AR*

9 R. CXX Si uoles scire uinum aquam (aqua *A*) habeat necne *APb* Si uoles scire in uinum aqua addita sit necne *v* 10 hederacea *v* hederacia *Pb* hederatia *Af* hededratia *c* id quod *Rv* id quot *PA* 11 eodem mittito *VAR* 12 nam *om. A, add. VR* uinum ī uas *ut videtur, sed deleto* ī *A* hederaceum *hoc loco VAR*

13 R. CXXI Vinum coum si uoles facere *APb* Vinum coum si facere uoles *v* sūmito *Ac* 14 cum] com *A* 15 perueniet *PAR* perueniat *v* auseris *A* 16 inplere *A* implere *VR* 17 inponito *A* imponito *VR* qua *AR Vict.*, qui *V* interspiret A^2v intersiret *P* īter. uret *una littera ante* u *deleta A* inters^{p}iret *b* intersciret *c* inter sitet *f* 18 transfundoto *corr.* transfundito *A* leniter *PAR* leuiter *v* 19 desederit *Av, sed* e *post* s *in rasura A*, desciderit *Pb* desiderit *c*

vinum coum facere voles, uvas relinquito in vinea, sinito bene coquantur, et ubi pluerit et siccaverit, tum deligito et ponito in sole biduum aut triduum sub dio, si pluviae non erunt. si pluvia erit, in tecto in cratibus conponito, et siqua acina corrupta erunt,
3 depurgato. tum sumito aquam marinam Q. S. S. E, in dolium quinquagenarium infundito aquae marinae Q. X. tum acina de uvis miscellis decarpito de scopione, in idem dolium, usque dum inpleveris, manu conprimito acina, ut conbibant aquam marinam. ubi inpleveris dolium, operculo operito, relinquito qua interspiret. ubi triduum praeterierit, eximito de dolio et calcato in torculario
CXIII et id vinum condito in dolia lauta et pura et sicca. ut odoratum bene siet, sic facito. sumito testam picatam, eo prunam lenem indito, suffito serta et schoeno et palma, quam habent unguentarii, ponito in dolio et operito, ne odor exeat, antequam vinum indas. hoc facito pridie, quam vinum infundere voles. de lacu quam primum vinum in dolia indito, sinito dies XV operta, antequam oblinas, relinquito qua interspiret vinum. postea oblinito.

---

4 componito *VAR* 5 aquam marinam q. S. S. e. in dolium *AR* aquam marinam q. S. S. E. et in dolium *et in margine* al' $\widehat{\text{X}}$ quadrantalia *P* aquam marinam quadrantalia S. S. et in dolium *v* 6 q̄. X *PAR* quadrantalia X *v* : quadrantalia *in margine adscriptum est in A* uvis] uus *A corr.* uuis *A*[2] 7 de scopione inde in dolium *Scaliger in Varr. r. r. I 54* de scopio *Vbf* . al'descōpione ex̃ *in margine adscripsit P*, de scopio *et in margine* descopione *A*, descorpione *c.* 'De scopio. *In margine antiquissimi libri contra hunc locum mendi nota adposita est : et eadem manu ibidem,* De scopione, *emendatum. In extremo autem capite pro Pura, quae uox, ut in impressis, ita etiam in eo legitur, eodem pacto in margine* Curata *emendatum' Victorius.* de scopis *Popma* inpleueris *A* impleueris *VR* 8 cōprimito *A* comprimito *VR* conbibant *A* combibant *VR* 9 inpleueris *A* impleueris *PR* compleueris *v* 10 praeterrierit *A* et calcato in torculario *PAR* et in torculario calcato *v* calcato in torculario (*omisso* et) *Victorius* 11 lauta et pura *VAR* . *ad v.* pura *in margine* al' curata.ex̃. *adscripsit P*, *ad v* lauta *in margine* curata *adscriptum est in A* sicca ut odoratum bene sit sic facito :· sumito *P* sicca. | Vt odoratum bene sit. | Sumito, *verbis* Vt—sit *pro inscriptione novi capitis positis v* 12 bene sit sic facito *R* bene siet (sic) facito *A* sumitto *A* 14 in dolio *AR* in dolia *V* 16 quam primum] qua primum *A* sinito *superscr. A*

post dies XL diffundito in amphoras et addito in singulas amphoras 2
sapae sextarium unum. amphoras nolito inplere nimium, ansarum
infimarum fini, et amphoras in sole ponito, ubi herba non siet,
et amphoras operito, ne aqua accedat, et ne plus quadriennium
in sole siveris. post quadriennium in culleum conponito et in-
stipato.

Vinum si voles concinnare, ut alvum bonam faciat, secundum CXIV
vindemiam, ubi vites ablaqueantur, quantum putabis ei rei satis
esse vini, tot vites ablaqueato et signato. earum radices circum-
secato et purgato. veratri *atri* radices contundito in pila, eas
radices dato circum vitem et stercus vetus et cinerem veterem
et duas partes terrae circumdato radices vitis. terram insuper
inicito. hoc vinum seorsum legito. si voles servare in vetusta- 2
tem ad alvum movendam, servato, ne conmisceas cum cetero
vino. de eo vino cyatum sumito et misceto aqua et bibito ante
cenam. sine periculo alvum movebit.

In vinum mustum veratri atri manipulum coicito in ampho- CXV
ram. ubi satis efferverit, de vino manipulum eicito. id vinum
servato ad alvum movendam.

17 In vinum mustum *Plin. 14, 110*

1 anphoras *A*, *item postea* 2 implere *VAR* ãsarum *A* 3 erba *A* non siet et amphoras *R Vict.*, non siet et anphoras *A* non siet amphoras *V* 4 ne plus quadriennium *PAR* ne plus quatriduum *v*. '*In uetustissimo libro* Quadriennium, *quemadmodum paucis post uerbis iterum : id nos erratum librarii putauimus*' *Victorius* 5 siuerisunt *A corr.* siueris A^2 post quadriennium *PR* post quadiennium *A* post quatriduum *v* in cuneum *PAR* in culeum *v* componito *VAR* et instipato *Iucundus*, et instipa *PAR* et in sapa *v*

7 R. CXXII Vinum si uoles concinnare (concinare *A*) ut aluum bonam faciat *APb* Vinum si uoles concinnare ad aluum *v* 8 uidemiam *A* 9 ablaqueato *Vbf* albaqueato *A* oblaqueato *c* radices dato circumsecato, *sed deleto* dato *A* ueratri atri radices *Pontedera p. 70,* ueratri radices *VAR* 12 circũdato *Ac* circundato *Vb* 14 ne commisceas *R* ne comisceas *A* nec commisceas *V* caetero *V* 15 cyatum *Af* cyathum *Vc* ciatum *b* 16 cenam *Ac* cęnam *b* coenam *V*

17 R. CXXIII In uinum mixtum ueratri atri *A* In Vinum mustum ueratri atri *Pb* Vinum ad aluum mouendam *v* coicito *PAbc* coniicito *v* anphoram *A*

2 Vinum ad alvum movendam concinnare. vites cum ablaqueabuntur, signato rubrica, ne admisceas cum cetero vino. tris fasciculos veratri atri circumponito circum radices et terram insuper inicito. per vindemiam de iis vitibus quod delegeris, seorsum servato, cyatum in ceteram potionem indito. alvum movebit et postridie perpurgabit sine periculo.

CXVI Lentim quo modo servari oporteat. laserpicium aceto diluito, permisceto lentim aceto laserpiciato et ponito in sole. postea lentim oleo perfricato, sinito arescat. ita integra servabitur recte.

CXVII Oleae albae quo modo condiantur. antequam nigrae fiant, contundantur et in aquam deiciantur. crebro aquam mutet. deinde, ubi satis maceratae erunt, exprimat et in acetum coiciat et oleum addat, salis selibram in modium olearum. feniculum et lentiscum seorsum condat in acetum. si una admiscere voles, cito utito. in orculam calcato. manibus siccis, cum uti voles, sumito.

---

7 Lentim quo modo servari oporteat *Plin. 18, 308*

---

1 R. CXXIIII Vinum ad aluum mouendam *APb* Ad idem *v* concinare *A* ablaquebuntur *A* 2 caetero *V* 4 inicito] inito[ci] *A* de iis *PAbf* de his *cv* seorsum seruato *v* seorsus seruato *PAR* 5 cyatum *f* cyatum[i] *b* ciatum *A* cyathum *Vc* caeteram *V* 6 periculo *VR* pericolo *A*

7 R. CXXV Letim quomodo serues *A* Lentim quomodo serues *Pb* Lentim quomodo seruari oporteat *v* Lentim — oporteat *post rubricam om. v, add. PAR* oporteat *Pcf* oportet *A* oportebit *b* laserpicium *R* laserpitiato[um] *A* laserpitium *et in margine* Laserpicium *P* lasserpitium *v* aceto diluito permisceto lemtim aceto laserpiciato *in marg. A* 8 laserpiciato *PR* lasserpiciato *v* 9 perfricato *Vbf* p̄fricato *A* perfrigato *c*

10 R. CXXVI Oleae albae quomodo condiantur *AVb* quomodo *cod. Laur. 30, 10,* quō *c* quem *Pf* que[quemadm.] *A* quę *b* quemadmodum *v* 11 contundantur] conturdantur *A corr.* contūdantur *A*[2] et in aquam *AR Vict.*, et in aqua *V* 12 coiciat *PAb* coiceat *c* coniiciat *v* 13 in modium *AR* in modum *V* feniculum *Ab* foeniculum *Vc* 14 admisere *A* utitor *VAR* in orculam] Orcula *in margine adscripsit P* 15 manebit *corr.* manibus *A. punctum post* manibus siccis *positum in v delevit P*

Oleam albam, quam secundum vindemiam uti voles, sic con- CXVIII
dito. musti tantundem addito, quantum aceti. cetera item con-
dito ita, uti supra scriptum est.

Epityrum album nigrum variumque sic facito. ex oleis albis CXIX
nigris variisque nuculeos eicito. sic condito. concidito ipsas, ad-
dito oleum, acetum, coriandrum, cuminum, feniculum, rutam,
mentam. in orculam condito, oleum supra siet. ita utito.

Mustum si voles totum annum habere, in amphoram mustum CXX
indito et corticem oppicato, demittito in piscinam. post dies XXX
eximito. totum annum mustum erit.

Mustaceos sic facito. farinae siligineae modium unum musto CXXI
conspargito. anesum, cuminum, adipis P. II, casei libram, et de
virga lauri deradito, eodem addito, et ubi definxeris, lauri folia
subtus addito, cum coques.

Vinum concinnare, si lotium difficilius transibit. capreidam CXXII

---

1 R. CXXVII Oleam albam secundum uindemiam quā mutari *A* Oleam albam secundum uindemiam quam utaris *Pb Vict.*, Oleam albam secundum uindemiam qua utaris *v* quam secundum uindemiam *PR* quā secundum uidemiam *A* secundum uindemiam q̄ *v* 2 musti — condito *in marg. A* tantundem *R* tantūdem *VA* addito] adito *A* caetẹra *V*

4 R. CXXVIII Epityrium album nigrum utrumque sic facito *A* Epitirum (Epityrum *b*) album nigrum uariumque sic facito *Pb* Epitirum album nigrum et uarium *v* Epityrum *PAb* Epythirum *c* Epitirum *v* 5 nuculeos *PAcf* nucụleos *b* nucleos *v* 6 ac|cetum *A* feniculum *Ac* fẹniculum *b* foeniculum *V* rutam] rutū *A* 7 utitor *VAR*

8 R. CXXVIV Mustum si uoles totum annum habere *A V* Mustum si uoles toto anno *b* anphoram *A* 9 post diem XXX *PAR* post XXX diem *v*

11 R. CXXX Vinum Musteareos sic facito, *sed deleto* Vinum *et corr.* Mustaceos *A* Mustaceos sic facito *Vb* siligineae *V* saͥligineae *b* sigilinee *A* salignee *c* siliginee *f* 12 anesum *PAbc* auesum *f* anisum *v* 13 definxeris *PR* defrixeris *Av* 14 cum coques *PR* conques *corr.* cun coques *A* dum concoques *v*

15 R. CXXXI Vinum concinnare (concinare *A*) ad lotium *AVb* capreidam *cod. Laur. 30, 10,* capidam *Vf* cāpidam *A* campidam *b* ca͞pidam *c* l'Capreidam *coni. Politianus.* 'Capreidam, uel iuniperum. *Contra primam uocem in margine uetusti codicis eadem manu,* Capidam, *scriptum est. Non multo post etiam in eodem libro* Lagonam, *pro* Lagoenam' *Victorius*

vel iunipirum contundito in pila, libram indito in duobus congiis vini veteris, in vase aheneo vel in plumbeo defervefacito. ubi refrixerit, in lagonam indito. id mane ieiunus sumito cyatum: proderit. //

CXXIII Vinum ad isciacos sic facito. de iunipiro materiem semipedem crassam concidito minutim. eam infervefacito cum congio vini veteris. ubi refrixerit, in lagonam confundito et postea id utito vini cyatum mane ieiunus: proderit.

CXXIV Canes interdiu clausos esse oportet, ut noctu acriores et vigilantiores sint.

CXXV Vinum murteum sic facito. murtam nigram arfacito in umbra. ubi iam passa erit, servato ad vindemiam, in urnam musti contundito murtae semodium, id oblinito. ubi desiverit fervere mustum, murtam eximito. id est ad alvum crudam et ad lateris dolorem et ad coeliacum.

---

11 Vinum murteum *Plin. 14, 104. 15, 123*

---

1 iunipirum *Acf* iuniperum *V* iuniperum (i *supra*) *b* condito *A corr.* contundito A^2 2 aheneo *PAc* aeneo *bv* 3 lagonam *PAR* lagenam *v.* Lagona *in margine adscripsit P* cyatum *c* cyathum *V* ciatum *Af* cyatum (i *supra*) *b*

5 R. CXXXII Vinum adisciacos (*corr.* ad disniacos A^2) concinrare *A* Vinum ad isciacos concinnare *Pb* Vinum ad ischiacos concinnare *v* ad isciacos *b* ad ischiacos *V* ad syacos *c* adiniacos *A corr.* ad disniacos A^2 iunipiro *Abf* iunipero VA^2c 7 refrixeris *corr.* -it *A* lagonam *PR* langonam *A* lagoenam *v* 8 utito *PAc* utitō *b* utitor *v* cyatum *AR* cyathum *V* mane ieiunus (ienus *c*) proderit *Abc Vict.,* mane ieiunis proderit *v* ieiunus proderit *Pf* (*omisso* mane, *quod in principe editione delevit P*)

9 R. CXXXIII Ut interdiu claudos (*corr.* clausos) habeas *A* Ut interdiu canes clausos habeas *Vb* Ut canes interdiu conclusos habeas *Victorius*

11 R. CXXXIIII Vinum murteum sic facito *APb* Vinum myrteum sic facito *v* Vinum murteum q. a. m. facere debeas *Victorius* Vinum murteum sic facito *post rubricam AR* Vinum Murtheum sic facito *P, om. v* murtam *PAR* myrtam *v* arfacito *PAcf* arfacito (e *supra*) *b* arefacito *v* 13 murtae *PAR* myrtae *v* desiuerit *VAb* desierit *c* desinerit *f* murtam *PAR* myrtam *v* 15 ad coeliacum *PAc* ad celiacum *b* ad coliacum *f* ad caeliacum: et si aluus non consistet: et ad tineas et lumbricos *v*

Ad tormina, et si alvus non consistet, et si taeniae et lum- CXXVI
brici molesti erunt. XXX mala punica acerba sumito, contundito,
indito in urceum et vini nigri austeri congios III. vas oblinito.
post dies XXX aperito et utito: ieiunus heminam bibito.//

Ad dyspepsiam et stranguriam mederi. malum punicum ubi CXXVII
florebit, conligito, tris minas in amphoram infundito, vini Q. I ve-
teris addito et feniculi radicem puram contusam minam. oblinito
amphoram et post dies XXX aperito et utito. ubi voles cibum
concoquere et lotium facere, hinc bibito quantum voles sine peri-
culo. idem vinum taenias perpurgat et lumbricos, si sic concin-
nes. incenatum iubeto esse. postridie turis drachmam unam con- 2
terito et mel coctum drachmam unam et vini sextarium origa-
niti. dato ieiuno, et puero pro aetate triobolum et vini heminam.
supra pilam inscendat et saliat decies et deambulet.//

Habitationem delutare. terram quam maxime cretosam vel CXXVIII

15 Habitationem delutare *c. 92*

1 R. CXXXV Ad tormina et si albus non consistet *A* Ad tormina et si aluus non consistat *Victorius,* Ad tormina et si aluus non consistet et ad tenias et (ac *b*) lumbricos *Pb* Ad tormina: et si aluus non consistat: et si tineae et lumbrici molesti existent *v* Ad tormina — molesti erunt *post rubricam om. v, add. PAR* consistet *AR Vict.,* consistat *ex rubrica principis editionis retinuit P* teniae *P* tenie *A* teme *b* tęnie *c* tinie *f* 2 XXX mala *AR* triginta mala *V* 4 utito *PAcf* utitó *b* utitor *v*

5 R. CXXXVI Ad dispesiā (*corr.* Ad disuriā A^{2}) et stranguriam *A* Ad dyspepsiam et stranguriam *P* Adispesiam et stranguriam *b* Ad dispepsiam et stranguriam *v* Ad — mederi *post rubricam om. v, add. PAR* dyspepsiam *P* dispepsiam *b* dyspsiam *c* disuriam *A, sed* sur *in rasura* A^{2} 6 colligito tris minas *PAR* colligito. Tres heminas *v* ueteres *corr.* -is *A* 7 feniculi *Abc* foeniculi *V* minam *PAR* heminam unam *v* 8 aperitur *corr.* -to *eadem manu ut videtur A* utitor *VAR* 9 concoquere *bcv* conquoquere *PAf* lotium *Vc* locium *Ab* 10 taenias *f* tenias *PAc corr.* tinias *ut videtur* A^{2}, teneas *b* tinias *v* 11 incenatum *Ac* incęnatum *b* incoenatum *V* iubeto] iubet *PAbf* lubet *c* iube *v* esse unā, *sed deleto* unā *subducta linea A* turis *c* thuris *VAb* dracmam unam conterito *A* dragmam unam conterito *bc* drachmam I conterito *Vict.,* drachmam conterito *V* 12 drachmam unam et uini *V* drachmam unam et uinū (*corr.* -ni) *A* dragmam unam et uini *bc* *fortasse* sextarium origaniti addito, dato ieiuno 13 heminam *Vbc* eminam *A*

1 R. CXXXVII Habitationem delutare *AVb* Habitationem delu-

rubricosam, eo amurcam infundito, paleas indito. sinito quadriduum fracescat. ubi bene fracuerit, rutro concidito. ubi concideris, delutato. ita neque aspergo nocebit, neque mures cava facient, neque herba nascetur, neque lutamenta scindent se.

CXXIX Aream, ubi frumentum teratur, sic facito. confodiatur minute terra, amurca bene conspargatur et conbibat quam plurimum. conminuito terram et cylindro aut pavicula coaequato. ubi coaequata erit, neque formicae molestae erunt, et cum pluerit, lutum non erit.

CXXX Codicillos oleagineos et cetera ligna amurca cruda perspargito et in sole ponito, perbibant bene. ita neque fumosa erunt et ardebunt bene.

CXXXI Piro florente dapem pro bubus facito. postea verno arare incipito. ea loca primum arato, quae rudecta harenosaque erunt. postea uti quaeque gravissima et aquosissima erunt, ita postremo arato.

CXXXII Dapem hoc modo fieri oportet. Iovi dapali culignam vini

5 Aream ubi frumentum teratur *c. 91* *Plin. 15, 33. 18, 295*
10 Codicillos oleagineos *Plin. 15, 34* 13 Piro florente *c. 50* *Plin. 18, 243*

tare cum uoles, terram quam maxime cretosam uel rubricosam sumito, eo amurcam infundito *Iucundus* 1 quadriduum *PAf* quatriduum *bcv* 3 aspergo *VAb* aspargo *c* 4 nascentur *A* scindent *VR* sindent *A*

5 R. CXXXVIII Ārēa quomodo fiat *APb* Area frumentaria quomodo fiat *v* sic facito *AR Vict.*, sic facies *V* 6 terram *A*. creta *coniecit Schneiderus coll. Plin. 18, 295* et conbibat *A* et combibat *VR* ut combibat *Iucundus* 7 cōminuito *AV* comminuito *R* cylindro *Vbc* cilindro *A* 8 cum pluerit *AR Vict.*, cum pluet *V*

10 R. CXXXVIIII Ligna amurca spargantur *APb* Ligna amurca aspargantur *v* oleagineos *PAR* oleaginos *v* caetera *V* lingna *A*

13 R. CXL Pilo florente dapem pro bubus fieri *A* Piro florente dapem pro bubus fieri *b Vict.* Pi florente dapem pro bubus fieri *P, ubi* ro *post* Pi *coniectura addidit Politianus,* Dapem pro bubus *v* Piro *VR* Pilo *A* pro bubus *VAR, sed* pro *postea deletum est in A*

15 gravissima] crassissima *supra c. 50*

17 R. CXLI Dapem quomodo facias *AVb* Iovi] Jūpr̄ Dapalis *in margine adscripsit P*

quantam vis polluceto. eo die feriae bubus et bubulcis et qui dapem facient. cum pollucere oportebit, sic facies, 'Iuppiter dapalis, quod tibi fieri oportet in domo familia mea culignam vini dapi, eius rei ergo macte hac illace dape pollucenda esto.' manus
interluito, postea vinum sumito: 'Iuppiter dapalis, macte istace 2
dape pollucenda esto, macte vino inferio esto.' Vestae, si voles, dato. daps Iovi assaria, pecunia, urna vini. Iovi caste profanato sua contagione. postea dape facta serito milium, panicum, alium, lentim.

Propagatio pomorum ceterarumque arborum. arboribus ab CXXXIII
terra pulli qui nati erunt, eos in terram deprimito, extollito, uti radicem capere possint. inde, ubi tempus erit, effodito seritoque
recte. ficum, oleam, malum punicum, mala strutea, cotonea alia- 2
que mala omnia, laurum cypriam, delphicam, prunum, murtum coniugulum et murtum album et nigrum, nuces abellanas, prae-

10 Propagatio pomorum *c. 51. 52 Plin. 17, 97* 14 laurum cypriam *c. 8 Plin. 15, 127* murtum coniugulum *c. 8 Plin. 15, 122*

1 polluceto *Pcf* poluceto *Av* polliceto *b* bubulcis] bulcis *Af* 2 cum pollucere *PR* cu pollucere *A* cum polucere *v* iuppiter *Abc* Iupiter *V* dapulis *corr.* dapalis *A* 3 familia mea *PAR* familiaque mea *v* 4 eius rei ergo *A* (?) *v* ei rei ergo *PR* pollucenda *Pbf* polucēda *A* pollucende *c* polucenda *v* 5 iuppiter *Ab* Iupiter *Vc* istace *VAR corr.* istacce *A*² 6 pollucenda *PAR* polucenda *v* 7 daps Ioui assaria *V* dapsi ouiassaria *bf* dapsi ouias seria *c* dapsioui ascaria *A*, *ubi postea eadem manu, ut videtur,* i *ante* oui *additum et* c *deletum est.* dapsiom assaria *ex Laurentiano 30, 10 adscripsit Politianus* pecunia *PAR* pecuina *v* urna uini . Ioui caste profanato *P* urna uini Ioui caste. Prophanato *v* 8 sua contagione *PAR* sine contagione *v* alium lentim *Ac* allium lentim *Pb* lentim allium *v.* 'Alium, lentim. *Ita hic, et omnibus aliis locis in his libris* Alium *scriptum inveni' Victorius*

10 R. CXLII Propagatio pomorum *APb* Propagatio pomorum caeterarumque arborum *v* Propagatio — arborum *post rubricam om. v, add. PAR* ceterorumque *A* ab terra *VAcf* a terra *b* abs terra *supra c. 51* 11 extollitoque primorem partem *supra c. 51* 13 strutea *Vb* structea *Ac* structa *f* cotonea *Acf* cotonia *Vb* 14 cypriam *Vb* cipriam *Ac* delphicam *VA* delficam *bc* murtum coniugulum et album et nigrum *supra c. 8* mirtum *utroque loco AR* myrtum *utroque loco V* 15 coniugulum *v* coniuolum *P* conuiolum *AR* abell^{u}anas *PA* abellanas *b* abelanas *f* auellanas *cv*

nestinas, platanum, haec omnia genera a capitibus propagari eximique ad hunc modum oportebit. quae diligentius seri voles, in
3 calicibus seri oportet. in arboribus, radices uti capiant, calicem pertusum sumito tibi aut quasillum: per eum ramulum transserito: eum quasillum terra inpleto calcatoque, in arbore relinquito. ubi bimum erit, ramum tenerum infra praecidito, cum quasillo serito. eo modo quod vis genus arborum facere poteris uti radices
4 bene habeant. item vitem in quasillum propagato terraque bene operito, anno post praecidito, cum qualo serito.

CXXXIV Priusquam messim facies, porcam praecidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri [porca praecidanea] porco femina, priusquam hasce fruges condas, far, triticum, hordeum, fabam, semen rapicium. türe vino Iano Iovi Iunoni praefato, priusquam porcum
2 feminam inmolabis. Iano struem ommoveto sic, 'Iane pater, te hac strue ommovenda bonas preces precor, uti sies volens propitius mihi liberisque meis domo familiaeque meae.' fertum Iovi ommoveto et mactato sic, 'Iuppiter, te hoc ferto obmovendo bonas preces precor, uti sies volens propitius mihi liberisque meis domo
3 familiaeque meae mactus hoc ferto'. postea Iano vinum dato sic,

---

4 sūmito *Ac* aut quasillum *AR* aut quasilum *P* aut quassilum *v*. 'Aut quasillum. *Ita sane est in manu scriptis, et ita legi debet, non* Quassillum, *ut in impressis hic semper erat' Victorius* per eum *v* per ea *PAR* transserito *PR* transferito *Av* 5 quasillum *AR* quassilum *V* inpleto *A* īpleto *V* impleto *R* 6 bimum *PAbc* bienium *f* biennium *v* quasillo *AR* quasilo *P* quassilo *v* 8 quasillum *AR* quasilum *P* quassilum *v* terraque] t̄roq; *A*

10 R. CXLIII *spatio inscriptionis vacuo relicto A* Antequam messem incipias ut porcum praecidaneum facias *v, ubi* vacat *adscripsit P* Antequam messem incipias ut porcam praecidaneam facias *b Vict.* messim *R Vict.*, messem *V* messis *A* 11 Cereri porca praecidanea *seclusit Pontedera p. 73* Cereri *VR* cerei *A* 12 hasce fruges condantur *VAR.* haece fruges condantur *et deinde* faba *Popma et Pontedera* hordeum *Acf* ordeum *Vb* rapicium *Vb* rapitium *Ac*

13 thure *VAR* Iunoni *delevit Meursius* praefato] praefecto *ut videtur A* 14 inmolabis *c* immolabis *VAb* cōmoueto *VAR* 15 ommouenda *PAc* commouenda *bfv* p̄ces p̄cor *A*, *item postea*

16 fertum Ioui moueto *VAR* 17 iuppiter *bc* iupiter *A*, Iupiter *V* ferto obmouendo *bfv* fercto obmouendo *PAc* 18 uti sies *bfv* uti sis *PAc* 19 hoc ferto *Vc* hoc fercto *Abf* dato] domo *A*

'Iane pater, uti te strue ommovenda bonas preces bene precatus
sum, eiusdem rei ergo macte vino inferio esto'. postea Iovi sic,
'Iuppiter macte isto ferto esto, macte vino inferio esto'. postea
porcam praecidaneam inmolato. ubi exta prosecta erunt, Iano 4
struem ommoveto mactatoque item, uti prius obmoveris. Iovi fer-
tum obmoveto mactatoque item, uti prius feceris. item Iano vi-
num dato et Iovi vinum dato, item uti prius datum ob struem
obmovendam et fertum libandum. postea Cereri exta et vinum dato.

Romae tunicas, togas, saga, centones, sculponeas: Calibus et CXXXV
Minturnis cuculliones, ferramenta, falces, palas, ligones, secures,
ornamenta, murices, catellas: Venafro palas. Suessae et in Lu-
canis plostra, treblae albae: Romae dolia, labra: tegulae ex Ve-
nafro. aratra in terram validam romanica bona erunt, in terram 2
pullam campanica: iuga romanica optima erunt: vomeris indutilis
optimus erit. trapeti Pompeis, Nolae ad Rufri maceriam: claves,
clostra Romae: hamae, urnae oleariae, urcei aquarii, urnae vi-

---

1 cōmouenda *V* commouenda *Abc* conmouenda *f* p̄ces bene p̄catus *A* 2 inferio *Meursius*, inferiori *VR* infer | ferriore *A* postea Iovi — inferio esto *om. b* 3 iuppiter *Acf* Iupiter *V* macte isto fercto esto macte uino inferiori esto *PAcf* macte esto: uino inferiori esto *v* inferio *Meursius* 4 inmolato *c* ı̄molato *V* immolato *Abf* exta prosecta *P* extra prosecta *A* extra prosecta *bc* extra porecta *f* exta poriecta *v* Iano struem cōmoueto *P Vict.*, itano struem cōmoueto *Af* ita Nostruam commoueto *b* ita nostruē commoueto *c* ita uoueto struem cōmoueto *v* ita Iano struem commoueto *Iucundus* 5 mactatoque item uti prius obmoueris, Iovi fertum obmoveto *om. bfv, add. PAc* ferctum obmoueto *PA* fertum obuoueto *c* 8 Cereri *VR* cerei *A*

9 R. CXLIIII Tunice et cetes (res) ubicumque emantur *A* Tunicae et celere res ubicūque emantur *P* Tunicae et ceterae res ubi ementur *b* Quemadmodum tunicas caeterasque res et ubi emas *Victorius*, Tunicae et centones ferramenta et reliqua utensilia ubi emantur *v* 10 mı̄turnis *v* mēturnis *P* m̄turnis *A* menturnis *bf* meturnis *c* cuculliones *PAbf* cucculiones *c* cuculiones *v* 11 catellas] clitellas *Iucundus* suessce *A* 12 treblae *PAbc* trabe *f* trabes *v* 13 romanica *VR* romanicam *priore loco A* 14 pullam *v* pulleam *PAR* uomeris *VAR et codices Victorii*, uomis *Iucundus* indutilis *VAR*, Cutiliis *Scaliger coni. in Varr. de l. l. p. 33* 15 pompeis *PAR* pompeiis *v* Nolae] nolane *corr.* nolae *A* rufri *PAcf* rufi *bv* maceriam *Vf* macerā *A* maceriem *bc* 16 Romae] romane *A* oleariae *bv* oliariae *PAcf*

nariae, alia vasa ahenea Capuae, Nolae: fiscinae campanicae † eame
3 utiles sunt. funes subductarios, spartum omne Capuae: fiscinas
romanicas Suessae, Casino * optimae erunt Romae. //

Funem torculum siquis faciet, Casini L. Tunnius, Venafri C.
Mennius L. F. eo indere oportet coria bona VIII nostratia, recentia
quae depsta sient, quam minimum salis habeant. ea depsere et
4 unguere unguine prius oportet, tum siccare. funem exordiri
oportet longum P. LXXII. toros III habeat, lora in toros singulos
VIIII lata digitos II. cum tortus erit, longus P. XLVIIII. in commissura abibit P. III, rel. erit P. XLVI. ubi extentus erit, accedent
P. V: longus erit P. LI. funem torculum extentum longum esse
5 oportet P. LV maximis vasis, minoribus P. LI. funem loreum in
plostrum iustum P. LX, semifunium P. XLV, lora retinacula in plostrum P. XXXVI, ad aratrum P. XXVI, lora praeductoria P. XXVII S,
subiugia in plostrum lora P. XIX, funiculum P. XV, in aratrum
subiugia lora P. XII, funiculum P. IIX.

6 Trapetos latos maximos P. IIII S, orbis altos P. III S, orbis

---

11 funem torculum extentum *c. 63*   17 Trapetos *c. 22*

---

1 ahenea *P* aliena, *corr.* alenea *A*, aenea *bv* hanea *c*   eame *PAR* caniae *v* hae hamae *Iucundus,* olariae *Pontedera p. 74*. hae hamae utiles sunt *seclusit Meursius*   2 funes *PAR* funis *v*   subductarios *AR* subductarius *V*   omnie *corr.* omne *A*   fiscinae Romanicae *Pontedera*   3 casino optimae *PAbc* cassino optime *f* casinae optimae *v* cassino eae optimae *Iucundus*   4 tunnius *PAR* nummis *v*   uenafri C. Mēmius L. F. *et in margine* C. Mennius L. F. *P* Venafri C. Mēnius L. F. *Vict.*, uenafricmennius L. F. *A* uenafri c. mēnius l. *b* uenafricmenius l. f. *c* uenafri minturnis. cl. *v*   5 bona] bōa *A*   recentia quae *Abc Vict.*, recenti aquae *Pf* recenti aqua *v*   9 cum tortus fuerit, longus erit pedes XLIX. in commissura abibunt pedes III. reliquum erit pedes XLVI *Iucundus*   commissura *VAR*   10 rel. erit *PAR* reliquum erit *v*. *fortasse* reliqui erunt   11 erit *post* longus *superscr. A*   12 p. LV maximis *Rv, ubi post* L *punctum addidit P*, p .l. V maximis *A*   13 iustum p. LX *AR* iustum p. XL *V*   semifunium p. XLV *RV* semifunium pedes XLV *A*   15 subiugia in lustrum lora p. XIX *Rv* subugia in lustrum lora p. XIX *PA* subiugia in plostrum p. XIIX *supra c. 63*   in aratrum subiugia lora p. XVI *supra c. 63*   16 subiuga lora *bc*   17 orbis *utroque loco PAR* orbes *v*   altos p. III S *Pb* altos p. IIII S *corr.* altos p. III S *A* altos p. III *c* altos p. III et S *v*

medios, ex lapicidinis cum eximet, crassos pedem et palmum,
inter miliarium et labrum P. II *et* digitos II, labra crassa digitum.
secundarium trapetum latum P. IIII et palmum, inter miliarium et
labrum pes unus digitus unus, labra crassa digitos V, orbis altos
P. III et digitos V, crassos P. I et digitos III: foramen in orbis
semipedem quoquo versum facito. tertium trapetum latum P. IIII, 7
inter miliarium et labrum P. I, labrum digitos V, orbis altos P. III
et digitos III, crassos P. I et digitos II. trapetum ubi arvectum
erit, ubi statues, ibi commodato concinnatoque.

Politionem quo pacto dari oporteat. in agro Casinate et Ve- CXXXVI
nafro in loco bono parti octava corbi dividat, satis bono septima, tertio loco sexta; si granum modio dividet, parti quinta. in Venafro ager optimus nona parti corbi dividat. si communiter pisunt, qua ex parte politori pars est, eam partem in

5 foramen *c. 19*

1 ex lapricedinis *PAR* ex lapidicinis *v*. '*Antiqua lectio* Lapricedinis, *emendaui lapicidinis' Victorius* 2 et *post* p. II *om. VAR*

4 pes unus digitus unus *Pb* pes unus digitus I *Ac* pes I digit. I *v* orbis *PAR* orbes *v* 5 et digitos V crassos p. I *om. A*, *add. VR* digitos V] digit. V *Vb* dig. V *c* digi V *f* et digitos III *c* et digit. III *V* et dig. III *Abf* in orbes semiped *Pbc* in orbes semipedes *Af* in orbem in orbes semipedem *v* 6 quoquouersum *Vb* quoqueuersum *Acf* tercium *A* latum IIII *A* 7 labrum *posteriore loco om. Vf*, *add. AbcVict.* digitos V] digi. V *Pb* dig V *Acf* digit. V *v* orbis alios *PAbc* orbis *f* orbis alius *v* orbis altus *Iucundus* p. III digi. III *Pb* p. (p *om. A*) III dig III *Acf* p. III digit. III *v* 8 et digitos II *c* et digit. II *P* et dig. II *Af* et digi II *b* digit. II *v* aruectum *PAcf* aruectu *b* aduectum *v* 9 ibi e commodato *Acf* ibi ę commodato *b* ibi et commodato *P* ibi et connodato *v*

10 R. CXLV Politionem quo pacto dari oporteat *APb* Pollintionem quo pacto dari oporteat *v* Politionem — oporteat *post rubricam om. VAR*, *addidit Gesnerus* Pollintionem in agro Cassinate et Venafri sic dare oportet. in loco bono *Iucundus* 11 parte octaua *VAR* corbi *PAR* corbis *v* satis bono *Gesnerus*, satis bona *VAR* 12 tercio *A* modio *VR* modo (die) *A* parti quinta *R Vict.*, parti V *P* partē V *v* parte quinta *A*, *in quo* parte quinta — corbi diuidat *in margine scripta sunt* 13 nona parti corbi *PAR* IX partē corbis *v* sic communiter *A* 14 pisunt *PAR* pinsunt *v* politori *PAR* pollintori *v*. 'Politori pars est. *Vnico tantum l, hoc nomen in his libris scriptum offendi' Victorius*

pistrinum politor. hordeum quinta modio, fabam quinta modio dividat.

CXXXVII Vineam curandam partiario. bene curet fundum, arbustum, agrum frumentarium. partiario faenum et pabulum, quod bubus satis siet, qui illic sient. cetera omnia pro indiviso.

CXXXVIII Boves feriis coniungere licet. haec licet facere: arvehant ligna, fabalia, frumentum, quod non daturus erit. mulis, equis, asinis feriae nullae, nisi si in familia sunt.

CXXXIX Lucum conlucare Romano more sic oportet. porco piaculo facito, sic verba concipito, ‘si deus, si dea es, quoium illud sacrum est, uti tibi ius est porco piaculo facere illiusce sacri coercendi ergo harumque rerum ergo, sive ego sive quis iussu meo fecerit, uti id recte factum siet, eius rei ergo te hoc porco piaculo inmolando bonas preces precor, uti sies volens propitius mihi domo familiaeque meae liberisque meis: harumce rerum ergo

---

6 Boves feriis coniungere licet *Colum. II 21, 5* 9 Lucum conlucare *Plin. 17, 267*

---

1 politor *PAR* pollintor *v* hordeum *PAf* ordeum *bcv* modio *utroque loco Vbf* modiū *utroque A* modia *utroque c*

3 R. CXLVI Vineam redemptori partiario ut des *APb* Vineam redemptori partiario quomodo des *v*. Redemptor *in margine adscripsit P* Viniam curandam partiario uti des *Pontedera p. 74* 4 fenum *A* fęnum *b* foenum *Vcf* et *postea additum esse videtur in A* 5 caetera *V*

6 R. CXLVII Boues feris (*corr.* feriis *A²*) coniuniere licet *A* Boues feriis coniungere licet *Pb* Boues quomodo feriis coniungere licet *v* Vt boues feriis iungere tibi liceat *Victorius* hec licet *PAR* hoc licet *v* aruehant *Pc Vict.*, arueant *Ab* aruheant *f* trahant *v* 7 erit *PAR* eris *v* 8 nisi si in familia sunt *PAf* nisi in familia sunt *cv* nisi in familiȧ sint *b*

9 R. CXLVIII *loco inscriptionis vacuo relicto A* Quemadmodum lucum collucare debeas *bv*. deest in antiquo *adscripsit P* conlucarc *Pc* conculcare *A* collucare *fv* coll$\overset{u}{o}$care *b* 10 si deus si dea es quoium *Victorius*, si deus si deę . squoium *Pc* si deus si dee squoium *Af* si deus si deęs | squoium, *sed deleto in fine versus* s *b* si deus si deae cuius *v* 11 illiusce sacri *VR* illius cesari *A* 12 cohercendi *cf* harumq; *VAR* harumce *Victorius* iu$\overset{s}{s}$u *A* 13 uti id *VR* ut id *A* siet regi $\overset{o}{g}$ te pro | hoc *A* 14 inmolando *c* immolando *VAb* p̄ces p̄cor *A* 15 harunce *c* haruce *PAbf* harumsce *v*

macte hoc porco piaculo inmolando esto'. si fodere velis, altero CXL
piaculo eodem modo facito, hoc amplius dicito, 'operis faciundi
causa'. dum opus, cotidie per partes facito. si intermiseris aut
feriae publicae aut familiares intercesserint, altero piaculo facito.
Agrum lustrare sic oportet. impera suovitaurilia circumagi, CXLI
'cum divis volentibus quodque bene eveniat, mando tibi, Mani,
uti illace suovitaurilia fundum agrum terramque meam, quota
ex parte sive circumagi sive circumferenda censeas, uti cures
lustrare'. Ianum Iovemque vino praefamino, sic dicito, 'Mars 2
pater, te precor quaesoque uti sies volens propitius mihi domo
familiaeque nostrae, quoius rei ergo agrum terram fundumque
meum suovitaurilia circumagi iussi, uti tu morbos visos invisosque, viduertatem vastitudinemque, calamitates intemperiasque prohibessis defendas averruncesque; utique tu fruges, frumenta,
vineta virgultaque grandire beneque evenire siris, pastores pecua- 3
que salva servassis duisque bonam salutem valetudinemque mihi
domo familiaeque nostrae: harumce rerum ergo, fundi terrae agrique mei lustrandi lustrique faciendi ergo, sicuti dixi, macte hisce

---

1 macte *VR* mutate *A* immolando *VAb* imolando *c*

1 R. CXLVIIII *loco inscriptionis vacuo relicto A*, Si fodere uoles (uelis *v*) altero piaculo quid facere debeas *bv*. deest in antiquo *adscripsit P* 3 dum opus *PAR* cum opus *v* tum opus quotidie per partes facito *Schneiderus* intmiseris *A* 4 intcesserint *A*

5 R. CL *loco inscriptionis vacuo relicto A*, Si agrum lustraueris quid facere debeas *b* Si agrum lustraueris quid facere debeas tunc *v*. deest in antiquo *adscripsit P* imperas. uouitaurilia *Pbf* imperas noui taurilia *c* imperas uolui taurilia *A* imperans solitaurilia *v*. Impera suouitaurilia *in margine P*. '*Suouitaurilia semper in optimo exemplari, et aliis manu scriptis, scriptum est*' *Victorius* 6 mani *AR* inani *V* Mani *Iucundus* Manli *Gesnerus* 7 uti illa es uoui taurilia *PAf* uti illa es noui taurilia *b* uti illas es uoui taurilia *c* uti illa solitaurilia *v* c' uti illace suouitaurilia *in margine P* 8 *fortasse* circumagi iubes cures] cure *A* 9 uino *AR* uiuo *V*, *ubi* Iuno *ex Laurentiano 30, 10 superscripsit Politianus* marpater te pcor *A*

11 nostrae *PAR* meae *v* 12 suouitaurilia *Pbf* souitaurilia *A* taurilia *spatio paucarum litterarum ante* t *relicto c*, solitaurilia *v* tu morbos *Iucundus*, tum orbos *PAR* tamen orbos *v* 14 auerruncesque *PAb* aueruncesque *cfv* 15 siris *PAcf et codices Victorii*, seris *b* sinis *v* 16 seruasis *A* ualetudinemque *PA* ualitudinemque *Rv*

17 harunce *PAf* harūce *bc* harumsce *v* 18 hisce Suouitauri-

suovitaurilibus lactentibus inmolandis esto: Mars pater, eiusdem
4 rei ergo macte hisce suovitaurilibus lactentibus esto item [esto item] cultro facito: struem et fertum uti adsiet, inde obmoveto. ubi porcum inmolabis, agnum vitulumque, sic oportet, 'eiusque rei ergo macte suovitaurilibus inmolandis esto'. † nominare vetat Martem neque agnum vitulumque. si minus in omnis litabit, sic verba concipito, 'Mars pater, siquid tibi in illisce suovitaurilibus lactentibus neque satisfactum est, te hisce suovitaurilibus piaculo'. si uno duobusve dubitavit, sic verba concipito, 'Mars pater, quod tibi illuc porco neque satisfactum est, te hoc porco piaculo.'

CXLII Vilici officia quae sunt. quae dominus praeceperit, ea omnia, quae in fundo fieri oportet quaeque emi pararique oportet, quo

---

11 Vilici offfcia *c. 5*

---

libus *P* hisces uoui taurilibus *Abf* hisce suoui tauribus *c* hisce solitaurilibus *v* 1 immolandis *PAbf* imolandis *c* immolandus *v* 2 macte hisce Suouitaurilibus lactentibus esto Item esto Item cultro *P* macte hisces uouitaurilibus latentibus esto item esto item cultro *A* macte hisces noui taurilibus esto item esto item cultro *b* macte hisce suoui taurilibus lactentibus esto Item | cultro *c* macte hisce solilactentibus taurilibus esto Item esto Item cultro *v* 3 facite *corr.* -to *A* 4 immolabis *VAR* 5 macte suouitaurilibus *P* mactes uoui taurilibus *bf* mactes noui taurilibus *c* mactes uoui tarilibus *A* mactes hisce solitaurilibus *v* inmolandis *A* immolandis *Vb* imolandis *c* martem *PAR* matrem *v* 7 siquid tibi inillisces uoui tauribus lentibus | neque satisfactum est teisces uouitaurilibus lantentibus neque satisfac | tum est teisces uouitaurilibus lactentibus neque satisfactum est teisces uo | uouitaurilibus piaculo *A* tibi illisce suouitaurilibus lentibus *P* tibi in illisces uoui taurilibus lentibus *b* tibi in illis noui taurilibus lentibus, *sed spatio post* illis *relicto c* tibi illisce solitaurilibus lactentibus *v* 8 te hisce suouitaurilibus *P* te hisces uoui taurilibus *b* teisces noui taurilibus *c* his solitaurilibus *v* 9 dubitauit *PAR* dubitauerit *v* dubitaueris *Iucundus. fortasse* litabit 10 illoc *Meursius,* illoce *Pontedera p. 75*

11 R. CLI Vilice (*corr.* -ci) offitia *A* Vilici officia *P* Villici officia *bv* Vilici *PA* Villici *Rv* su(i)nt *b* 'Quae dominus praecipit. *Veteres codices hac parte corrupti: in optimo mendi etiam nota ad hunc locum apposita, sic illi legunt,* Quae domino praeceps' *Victorius* dominus *AV, ubi* l' -no *coniectura superscripsit Politianus,* domino *R* praeceps *PAR* praecipit *v* 12 quomodoque *Af Vict.,* quomodo quae *Vc* quum quę *b*

modoque cibaria, vestimenta familiae dari oportet, eadem uti curet faciatque moneo dominoque dicto audiens sit. hoc amplius, quo modo vilicam uti oportet et quo modo eae imperari oportet, uti adventu domini quae opus sunt parentur curenturque diligenter. vilicae quae sunt officia, curato faciat. si eam tibi dederit do- CXLIII
minus uxorem, ea esto contentus. ea te metuat facito. ne nimium luxuriosa siet. vicinas aliasque mulieres quam minimum utatur neve domum neve ad sese recipiat. ad cenam nequo eat neve ambulatrix siet. rem divinam ne faciat neve mandet, qui pro ea faciat, iniussu domini aut dominae. scito dominum pro tota familia rem divinam facere. munda siet: villam conversam munde- 2
que habeat: focum purum circumversum cotidie, priusquam cubitum eat, habeat. kalendis, idibus, nonis, festus dies cum erit, coronam in focum indat, per eosdemque dies lari familiari pro copia supplicet. cibum tibi et familiae curet uti coctum habeat. gallinas multas et ova uti habeat. pira arida, sorba, ficos, uvas 3
passas, sorba in sapa et pira et uvas in doliis et mala strutea, uvas in vinaceis et in urceis in terra obrutas et nuces prae-

16 pira arida *c. 7 Plin. 15, 85* 18 nuces praenestinas *Plin. 15, 90*

1 familiae dari *PR* familieq; dari *A* dari familiae *v* uti curet faciatque *PR* uiti curet faciatque *A* uti cures faciasque *v* 2 dominoque (*corr.* -nique *A*[2] *ut videtur*) dicto audiens sit *PAR* domino quae dicet audiens sis *v* quomodo *utroque loco Vcf*, quō *priore* q̊ mō *posteriore loco A*, quum *utroque loco b* 3 uilicam *PA* uillicam *Rv* eae *om. v*, *add. PAR* inperari *A* uti aduentu *PR* ut aduentu *A* uti in aduentu *v*

5 R. CLII Vilicae officia *AP* Villicae officia *bv* Vilicae *PA* Villicae *Rv* quae sunt officia *VR* offitia quae sunt *A* 7 siet uicinas *VR* siet et uicinas *A* quam minimum *VR* quam nimium *A* 8 neue domum *PR* neu domum *A* neue ad domum *v* cenam *Ac* cęnam *b* coenam *V* 9 ne faciat *bv* ni (*corr.* ne *ut videtur A*) faciat *PAfVict.*, ni faciet *c* qui pro ea *AR* qui propter eā *V* 11 mundeque habeat *PAR* mundamque habeat *v* 13 Kal Idibus nonis *P* Kalidibus nonis *f* calidibus nonis *Ab* Kalendibus nonis *c* Calendis nonis *v* festus dies *VR* dies festus *A* 14 per eosdemque dies *ARVict.*, per eos denique dies *P* per eos itaque dies *v*

15 suplicet *A* 16 sorua *utroque loco PAR*, sorba *priore* serua *posteriore loco v* 17 strutea *b* struthea *PAf* structea *c* strutia *v* 18 uinaceis *bv* uinaciis *PAf* uinatiis *c* in terras *A*

nestinas recentes in urceo in terra obrutas habeat. mala scan-
tiniana in doliis et alia quae condi solent et silvatica, haec omnia
quotannis diligenter uti condita habeat. farinam bonam et far
suptile sciat facere.
CXLIV Oleam legendam hoc modo locare oportet. oleam cogito recte
omnem arbitratu domini, aut quem custodem fecerit, aut cui olea
venierit. oleam ne stringito neve verberato iniussu domini aut
custodis. si adversus ea quis fecerit, quod ipse eo die legerit,
2 pro eo nemo solvet neque debebitur. qui oleam legerint, omnes
iuranto ad dominum aut ad custodem sese oleam non subripuisse
neque quemquam suo dolo malo ea oleitate ex fundo L. Manli.
qui eorum non ita iuraverit, quod is legerit omne, pro eo argen-
tum nemo dabit neque debebitur. oleam cogi recte satis dato
arbitratu L. Manli. scalae ita uti datae erunt, ita reddito, nisi
quae vetustate fractae erunt. si non erunt, reddet † eaeque ar-
3 bitratu reducetur. siquid redemptoris opera domino damni datum
erit, resolvito: id viri boni arbitratu deducetur. legulos, quot opus
erunt, praebeto et strictores. si non praebuerit, quanti conduc-
tum erit aut locatum erit, deducetur: tanto minus debebitur. de

1 mala scantiniana *c. 7 Plin. 15, 50* Oleam ne stringito *Plin. 15, 11*

1 in te[r]ra *A* scantiniana *PR* scantinianas *A* scantiana *v Plinius 15, 50, supra c. 7* 3 quotannis *bcv* quod annis *Pf* quod adnnis *A* 4 suptile *Af et P apud Gesnerum*, subtile *Vb* suttile *c*

5 R. CLIII Lex oleae legendae *A V* L. oleae legendae *b* cogito] cognito *A* 7 neue uerberato *VR* ne uerberato *A* 8 quis fecerit *VR* que fecerit *A* ipse hodie delegerit *VAR* ipse eo die delegerit *Iucundus* 9 omnes iuranto *v* omnes iunto *Pc* omne siurito *A* omnes unito *b* oms iūto *f* 10 subripuisse *Acf* surripuisse *Vb* 11 quēquam *Vcf* quequam *A* quenquam *b* oleitate *v* oleatate *PAR* 12 quod is] quod dis *A* 15 si non erunt, reddet aequas, aut arbitratu deducetur *Iucundus. fortasse* si non reddet, aequom solvito, id viri boni arbitratu deducetur reddet eeque arbitratu reducetur *P* reddet (redet *f*) eeq; arbitratur educetur *Af* reddet eeque arbitratu educetur *b* reddet eq: arbitratu reducetur *c* reddet et quod arbitratu deducetur *v* 18 et st[i]ctores *A* et sictores *PR* et factores *v.* '*In antiquis*, Et sictores: *Emendaui, Et strictores*' *Victorius*

fundo ligna et oleam ne deportato. qui oleam legerit, qui deportarit, in singulas deportationes SS. N. II deducentur neque id debebitur. omnem oleam puram metietur modio oleario. adsiduos 4
homines L praebeto, duas partes strictorum praebeto. nequis concedat, quo olea legunda et faciunda carius locetur, extra quam siquem socium inpraesentiarum dixerit. siquis adversum ea fecerit, si dominus aut custos volent, iurent omnes socii. si non 5
ita iuraverint, pro ea olea legunda et faciunda nemo dabit neque debebitur ei qui non iuraverit. accessiones in $\overset{o}{\mathrm{M}}$ ∞ CC accedit oleae salsae $\overset{o}{\mathrm{M}}$ V, olei puri P. VIIII in tota oleitate [SS. V], aceti Q. V. quod oleae salsae non acceperint, dum oleam legent, in modios singulos SS. S. S. dabuntur.

Oleam faciundam hac lege oportet locare. †facito recte arbi- CXLV
tratu domini aut custodis, qui id negotium curabit. si sex iugis vasis opus erit, facito. homines eos dato, qui placebunt aut custodi aut quis eam oleam emerit. † trapeti facito. si operarii conducti erunt aut facienda locata erit, pro eo resolvito, aut deducetur. oleum ne tangito utendi causa neque furandi causa, nisi quod 2
custos dederit aut dominus. si sumpserit, in singulas sumptiones SS. N. XL deducentur neque debebitur. factores, qui oleum fe-

---

1 ne deportato *Acf* non deportato *Vb* 2 deportationes SS. N. II *PAR* deportationes H II *v* 5 quo olea *Vbf* quo oleam *A* quot olea *c* legunda et faciunda *fv* legunda et facienda *PAc* legunda *b* 6 sotium *A* inpresentiarum *Acf* impraesentiarum *Vb*. In Prȩsentiarum *in margine adscripsit P* aduersum ea *VR* aduersūmea *A* 7 sotii *A* 9 qui non iurauerit *PAb* qui non iurauerint *c* qui non ita iurauerit *v* in $\overset{o}{\mathrm{M}}$ ∞ CC *Pcf Vict.*, in $\overset{o}{\mathrm{M}}$ MCC *A* in $\overset{o\ M}{\mathrm{M}}$ ∞ CC *b* in M. d. CC *v* accedit *PAR* accedant *v* accedent *Iucundus* 10 oletate SS. V. aceti . q. U. *PAcf* oleatate HS V aceti q. II *b* oleitate V aceti q. II *v* 11 acceperint *AR* acceperunt *V* 12 singulos SS. S̄. S. dabuntur *PAR* singulos H dabuntur *v*. *fortasse* singulos s. s. (*h. e.* supra scriptos) HS V dabuntur
13 R. CLIIII Lex oleae faciundae *AV* L. oleae faciundae *b* 15 *fortasse* placebunt domino aut custodi 16 aut quis *PAR* aut qui *v* trapetis facito *Schneiderus*. *fortasse* trapetis faciendis si operarii conducti erunt aut facienda locata erunt 19 sumptiones *VR* asumptiones *A* 20 SS. N. XL. deducentur *PAR* SSXL deducent *v*

cerint, omnes iuranto aut ad dominum aut ad custodem sese de fundo L. Manli neque alium quemquam suo dolo malo oleum neque
3 oleam subripuisse. qui eorum non ita iuraverit, quae eius pars erit, omne deducetur neque debebitur. socium nequem habeto, nisi quem dominus iusserit aut custos. siquid redemptoris opera domino damni datum erit, viri boni arbitratu deducetur. si viride oleum opus siet, facito. accedet oleum et sale suae usioni quod satis siet, vasarium vict. II.

CXLVI Oleam pendentem hac lege venire oportet. olea pendens in fundo Venafro venibit. qui oleam emerit, amplius quam quanti emerit omnis pecuniae centesima accedet, praeconium praesens SS. L et olei romanici P. ∞ D, viridis P. CC, oleae caducae $\overset{o}{\mathrm{M}}$ L, strictivae $\overset{o}{\mathrm{M}}$ X, modio oleario mensum dato, unguinis P. X, pon-
2 deribus modiisque domini dato † iri pri primae cotulas duas. dies argento ex K. Nov. mensum X oleae legendae faciendae quae locata est, et si emptor locarit, idibus solvito. recte haec dari fierique satisque dari domino, aut cui iusserit, promittito satisque dato arbitratu domini. donicum solutum erit aut ita satis datum erit, quae in fundo inlata erunt, pigneri sunto. nequid eorum de
3 fundo deportato. siquid deportaverit, domini esto. vasa torcula, funes, scalas, trapetos, siquid et aliut datum erit, salva recte reddito, nisi quae vetustate fracta erunt. si non reddet, aequom

---

2 manilii *PAR* Manlii *v* 3 subripuisse *Acf* surripuisse *Vb* 4 sotium *A* 6 uiride oleum *v* uirde oleum *A* uirdem oleum *Pf* uirde in oleum *c* $\overset{i}{\text{uirdem}}$ *b* 7 et sale suae *PAbf* et scale suae *c* et sal suae *v*. *fortasse* et oleae salsae

9 R. CLV Lex oleae pendentis *A V* L. oleae pendentis *b* 12 SS L et oleum *PAR* SS L et oleum *v* 14 'Domini dato iri etc. *Hunc locum ut in omnibus manu scriptis inueni, ita dedi: est autem manifesto mendosus, quare notam ad eum adposui' Victorius* dato iri·pri primę *Pc* dato iri pri prime *A* dato iri primae *Vict. b* datoris· pri prune *f* datoris primae *v* 16 locarit idibus *V* locati tidibus *A* locarit ydibus *b* locari dibus *spatio paucarum litterarum post* locari *relicto,* locantibus *f* 17 cui iusserit *A* cui ius erit *P* quui iusserit *b* cuius serit *c* cui iusseris *f* cuius erit *v* 19 inlata *PAcf* illata *bv* pigneri *VAc* pignori *bf* 20 torcula *VR* torcularia *A* 21 siquit et aliut *P* siquid et aliud *Rv* siquis et aliut *A*. *fortasse* et siquid aliud 22 aequom *P* equom *A* equo in *f* aequum *bcv*

solvito. si emptor legulis et factoribus, qui illic opus fecerint, non solverit, cui dari oportebit, si dominus volet, solvat. emptor domino debeto et id satis dato, proque ea re ita uti S. S. E. item pignori sunto.

Hac lege vinum pendens venire oportet. vinaceos inlutos et CXLVII
faecem relinquito. locus vinis ad K. Octob. primas dabitur. si non ante [ea] exportaverit, dominus vino quid volet faciet. cetera lex, quae oleae pendenti.

Vinum in doliis hoc modo venire oportet. vini in culleos CXLVIII
singulos quadragenae et singulae urnae dabuntur. quod neque aceat neque muceat, id dabitur. in triduo proxumo viri boni arbitratu degustato. si non ita fecerit, vinum pro degustato erit. quot dies per dominum mora fuerit, quo minus vinum degustet,
totidem dies emptori procedent. vinum accipito ante K. Ian. pri- 2
mas. si non ante acceperit, dominus vinum admetietur. quod admensus erit dominus, pro eo resolvito. si emptor postularit, dominus ius iurandum dabit verum fecisse. locus vinis ad K. Octobres primas dabitur. si ante non deportaverit, dominus vino quid volet faciet. cetera lex, quae oleae pendenti. //

Qua lege pabulum hibernum venire oporteat. qua vendas CXLIX
fini dicito. pabulum frui occipito ex Kal. Septembribus. prato sicco decedat, ubi pirus florere coeperit: prato inriguo, ubi super

---

4 pignori *hoc loco PAR* pigneri *v*

5 R. CLVI Lex uino pendentis *A* Lex uini pendentis *V* L. uino pendentis *b* inlutos *PAR* illutos *v* 6 faecem *V* fecem *Abc*

7 exportaueris *VAR* quid uolet *AR Vict.*, quod uolet *V* caetera *V*

9. R. CLVII Lex uino in doliis *AV* L. uino in doliis *b* culleos sing. *P* colleo[s] sing̃ *A* cuneos singulos *b* cules sig̃ *c* culeos sing *f* culeos singulos *v* 11 proxumo *Pc* prox[i]umo *b* proximo *Av* 12 uinum — mora fuerit *in marg. A* 13 quot dies *Afv* quod dies *Pc* quod[t] dies *b* 16 admensus erit pro eo dominus rem soluito *APbc* admensum erit pro eo dominus resoluito *v*: resoluito — dominus *om. f*

17 uinis *VR* uini *A* 18 quid uolet *PAR* quod uolet *v* 19 caetera *V*

20 R. CLVIII Lex pabulo *AV* L. pabulo *b* 21 fini *Turnebus adv. 10, 18*, finis *VAR* 22 ubi pirus *Vcf* ubi prius *Ab* coeperit *Vc* ceperit *A* ceperit *b* inriguo *PAf* irriguo *bcv*

inferque vicinus permittet, tum decedito, vel diem certam utrique
2 facito. cetero pabulo Kal. Martiis decedito. bubus domitis binis,
cantherio uni, cum emptor pascet, domino pascere recipitur. holeris, asparagis, lignis, aqua, itinere, actu domini usioni recipitur. siquid emptor aut pastores aut pecus emptoris domino damni dederit, viri boni arbitratu resolvat. siquid dominus aut familia aut pecus emptori damni dederit, viri boni arbitratu resolvetur. donicum pecuniam satisfecerit aut delegarit, pecus et familia, quae illic erit, pigneri sunto. siquid de iis rebus controversiae erit, Romae iudicium fiat.

CL Fructum ovium hac lege venire oportet. in singulas casei P. I S dimidium aridum, lacte feriis quod mulserit dimidium et praeterea lactis urnam unam: hisce legibus, agnus diem et noctem qui vixerit in fructum: et Kal. Iun. emptor fructu decedat; si
2 interkalatum erit, K. Mais. agnos XXX ne amplius promittat.
oves quae non pepererint binae pro singulis in fructu cedent. die lanam et agnos vendat menses X, ab coactore releget. porcos serarios in oves denas singulos pascat. conductor duos menses pastorem praebeat. donec domino satisfecerit aut solverit, pignori esto.

---

1 uitinus *A* permittet *v* promittet *PAbc* promitet *f* 2 caetero *V* papulo *corr.* pabulo *A* decedito] cedito *VAR* binis *v* bimis *PAbc* bibis *f* 3 cantherio uni *b* cantherio uini *PAcf* canterio uni *v* holeris *PAf* oleris *bv* : oleris — recipitur *om. c* 4 usioni *Vbf* usiouis *A* 5 emptor] eptor *A* 6 viri boni arbitratu resolvat] boni uiri resoluat *v*, *ubi* ua (c'ut) *pro* uiri *adnotavit P*, boniuare soluat *A* bonina resoluat *b* boniuare soluat *c* boni resoluat *f* boni uiri arbitratu resoluat *Iucundus* 7 dampni *A* 8 donicum satisfecerit aut pecuniam delegarit *Schneiderus* 9 pigneri *Vc* pignori (e) *b* pignori *f* pignito *A* de iis *PAf* de his *bcv*

11 R. CLVIIII Fructus ouium qua lex ueneat *A* Fructus ouium qua lege uenierit *V* Fructus ouium qua l. ueneat *b* 12 p. I. (S) dimidium *A* p. is. dimidium *PR* pondo. I. S. dimidium *v* 15 interkalatum *Ac* intercalatum *Vf* intercalcatum *b* K. mais *PAf* kl. maiis *bc* tamen calend. maiis *v* 16 quae] qui *A corr.* que A^2 18 serarios *PAR* sectarios *v*. '*In excusis libris, Sectarios: in manu scriptis omnibus* Serarios, *scriptum inueni*' *Victorius* 19 praebeat *VR* prebeant *A* pignori *hoc loco VAR*

Semen cupressi quo modo legi seri propagarique oporteat et CLI
quo pacto cupresseta seri oporteat. Manius Percennius Nolanus
ad hunc modum monstravit. semen cupressi tarentinae per ver legi 2
oportet; materiem, ubi hordeum flavescit. id ubi legeris, in sole ponito, semen purgato. id aridum condito, uti aridum expostum siet. per ver serito in loco ubi terra tenerrima erit, quam pullam vocant, ubi aqua propter siet. eum locum stercorato primum bene stercore caprino aut ovillo, tum vortito bipalio, terram cum stercore bene permisceto, depurgato ab herba graminibusque, bene
terram conminuito. areas facito pedes latas quaternos: subcavas 3
facito, uti aquam continere possint: inter eas sulcos facito, qua herbas de areis purgare possis. ubi areae factae erunt, semen serito crebrum, ita uti linum seri solet. eo cribro terram incernito, dimidiatum digitum terram altam succernito. id bene tabula aut manibus aut pedibus conplanato. siquando non pluet, 4
uti terra sitiat, aquam inrigato leniter in areas. si non habebis unde inriges, gerito inditoque leniter. quotienscumque opus erit, facito uti aquam addas. si herbae natae erunt, facito uti ab herbis

---

1 Semen cupressi *c. 48 Plin. 16, 139. 141* 6 quam pullam vocant *Plin. 17, 36* 12 semen serito crebrum *Gell. III 14, 17*

---

1 R. CLX Cupressum quomodo seras. Semen cupressi q̊ m̄ō legi seri propagarique oporteat *A* Cupressum quomodo seras. semen cupressi q̄n̄ legi / seri / propagariq; oporteat *P* Cupressum quomodo seras *b Vict.*, Quo pacto cupresseta seri oporteat *v* Semen cupressi quando legi seri propagarique oporteat et quo pacto cupresseta seri oporteat *Victorius*, et quo pacto cupresseta seri oporteat (oportet *corr.* -eat *A*) *post rubricam in initio capitis PAR, post rubricam om. v* 2 Manius *Victorius*, minius *AR* Memius *V*, *ubi* al' menius *in margine adscripsit P, sed primum* minius *scriptum fuisse, deinde* i *in* e *mutato* menius *factum esse videtur* percennius *Af Vict.* percēnius *bc* parcēnius *P* Parthenius *v* 3 tarentinae *VR* terrentine *A* 4 hordeum *P* ordeum *ARv* 5 expostum *PAR* expositum *v* 8 ouillo *PR* ouilo *A* ouilo *v* 9 ab] ad *A* 10 cōminuito *V* comminuito *R* comminuto *A* areas] aream *A corr.* areas *ut videtur* A^2 11 uti aquam *AR Vict.*, uti cauae aquam *V* 12 de areis] de arris *A* 14 id] ibi *ut videtur corr.* id *A* 15 cōplanato *VA* complanato *R* 16 inrigato *Af* irrigato *Vbc* 17 inriges *PAcf* irriges *bv* quotienscunque *VR* quotiescumque *A* 18 facito uti aquam *Abf* facies uti aquam *V*: facito — erunt *om. c*

purges. quam tenerrimis herbis, et quotiens opus erit, purges. per aestatem ita *uti* dictum est fieri oportet, et ubi semen satum siet, stramentis operiri; ubi germen nascere coeperit, tum demi.

CLII Q. A. M. Manlii monstraverunt. in diebus XXX, quibus vinum legeris, aliquotiens facito scopas virgeas ulmeas aridas, in asserculo alligato, eabus latera doliis intrinsecus usque bene perfricato, ne faex in lateribus adhaerescat.

CLIII Vinum faecatum sic facito. fiscinas olearias campanicas duas illae rei habeto. eas faecis inpleto sub prelumque subdito exprimitoque.

CLIV Vinum emptoribus sine molestia quo modo admetiaris. labrum culleare illae rei facito. id habeat ad summum ansas IIII, uti transferri possitur. id imum pertundito: ea fistulam subdito, uti opturari recte possit: et ad summum, qua fini culleum capiet,

4 in diebus XXX *c. 26* 8 Vinum faecatum *Plin. 10, 86*

---

1 purget *corr.* -es *priore loco A* quam tenerrimis herbis *AR Vict.*, quam tenerrimis *V* 2 ita uti dictum est *v* ita dictum est *PAbc* uti dictum est *f* 3 germen nascere *PAR* gramen nasci *v* coeperit *V* ceperit *A* cęperit *bc* tum demi *VR* tum demi .q̄. a. M̄ manlii monstrauerunt *A*

4 R. CLXI De scopis uirgeis *APb* Quae Memius et M. Manlius de uino emptoribus admetiendo monstrauerint *v* Q̄. ā. M̄. (Quem ā. iii. *f*) manlii monstrauerunt *PR*, *hoc loco om. A*, Quod autem Memius et M. Manlius monstrauerunt *v* 5 asserculo *Vb* as^{s}erculo *A* aserculo *cf* 6 aligato *A* instrinsecus *Af* 7 ne faex *V* nefa ex *Acf* ne fex *b* in *ante* lateribus *om. A, add. VR*

8 R. CLXII Deunum factum fecato, *sed deleto* factum *A* De uino faecato *Vb* faecatum *Vc* fecatum *b* fecato *A corr.* -tum A^2 8 fiscinas *VR* fascinas *A* 9 illę rei *Pc* ille rei *Ab corr.* illi rei *ut videtur* A^2 illius rei *v* faecis *Vc* fecis *Ab* inpleto *A* īpleto *V* impleto *R* praelumque *V*

11 R. CLXIII Vinum emptoribus quomodo (quō *A*) admetiaris *AVb*

12 culleare *PAc* collocare *b* culeate *f* culeare *v* illę rei *PR* ille rei *A* illi rei *v* 13 transferri possitur *PA* trasferri positur *c* transferri possit *bfv*. 'Vti transferri possitur. *Prisca haec lectio' Victorius* 14 opturari erete *vel* crete *A* opturarier recte *P* obturari erecte *bf* opturari errecte *c* obturarier rite *v* et at (*corr.* et ad *A*) summum *PA* et ad summum *bfv* et asummum *c* culleum *PAbc* culeum *fv*

pertundito. id in suggestu inter dolia positum habeto, uti in culleum † deco vinum salire possit. id inpleto, postea obturato.

Per hiemem aquam de agro depelli oportet. in monte fossas CLV
inciles puras habere oportet. prima autumnitate cum pulvis est, tum maxime ab aqua periculum est. cum pluere incipiet, familiam cum ferreis sarculisque exire oportet, incilia aperire, aquam diducere in vias et segetem curare oportet uti fluat. in villa, 2
cum pluet, circumire oportet, sicubi perpluat, et signare carbone, cum desierit pluere, uti tegula mutetur. per segetem in frumentis aut in segete aut in fossis sicubi aqua constat aut aliquid aquae obstat, id emittere, patefieri removerique oportet.

De brassica quod concoquit. brassica est quae omnibus ho- CLVI
leribus antistat. eam esto vel coctam vel crudam. crudam si edes, in acetum intinguito. mirifice concoquit, alvum bonam facit, lotiumque ad omnes res salubre est. si voles in convivio multum

---

12 De brassica *Plin. 19, 57. 20, 78* 15 si voles in convivio *Varr. I 2*

---

1 in suggestu *VA*[2]*bf* in suggestū *c* his suggestus *A* uti in *AR* uti hoc in *V* culleum *PAbc* culeum *fv* 2 decouinum *PA* de quo uinum *b Vict.*, deco uinus *c* dea uinum *f* de ea uinum *v* de eo uinum *Gesnerus*, de dolio uinum *Pontedera p. 82* inpleto *A* impleto *VR* obturato *hoc loco VAR*

3 R. CLXIII Per hiemem aquam de agro depellere *Ab Vict.* Per hiemem de agro aquam depellere *P* Per hyemem de agro aquam pellere *v* 4 inciles puras *bv* inciles paras *A* incales puras *c* incilles puras *f* inciles pellere puras *P* iniciles pellere puras *cod. Laur. 30, 10* cum puluis est *PAR* cum pluuius est *v* cum pluuia est *Iucundus* 5 pluere] pluerent *A* 6 fereis *Af* 7 curare oportet] curare oportet incilia, *sed deleto* incilia *A* 11 emitere *Af*

12 R. CLXV De brassico (*vel* -ce *corr.* -ca *A*[2]) quod medicamenta habeat et aliis ad medicinam *A* De brassica quod medicamenta habeat | et aliis ad medicinam pertinentibus *P* Brassica quot medicamenta in se habeat et aliis ad medicinam pertinentibus *b* Brassica quot medicamenta in se habeat *Victorius*, Medicamenta brassicae *v* concoquit *Vbc* conquoquid *A* conquoquit *f* holeribus *P* oleribus *ARv* 13 antistat *Vb* antistite *ut videtur corr.* antistat *A* antistate *c* anistate *f* 14 concoquit *Vbc* conquoquid *A* cū quoquit *f* 15 si voles] *rubricata* S *littera in initio versus initium novi capituli indicatum est in A. similiter litteris maioribus rubricatis et spatio in fine praecedentis versus relicto distinctio quaedam capitulorum in A facta est his locis,*

bibere cenareque libenter, ante cenam esto crudam quantum voles ex aceto, et item, ubi cenaveris, comesto aliqua V folia. reddet te quasi nihil ederis, bibesque quantum voles.

2 Alvum si voles deicere superiorem, sumito brassicae quae levissima erit P. IIII. inde facito manipulos aequales tres conligatoque. postea ollam statuito cum aqua. ubi occipiet fervere paulisper, demittito unum manipulum, fervere desistet. postea ubi occipiet fervere paulisper, demittito ad modum dum quinque nu-
3 meres, eximito. item facito alterum manipulum, item tertium. postea conicito, contundito, item eximito in linteum, exurgeto sucum quasi heminam in pocillum fictile. eo indito salis micam quasi ervum et cumini fricti tantum quod oleat. postea ponito pocillum in sereno noctu. qui poturus erit, lavet calida, bibat
4 aquam mulsam, cubet incenatus. postea mane bibat sucum deambuletque horas IIII, agat, negoti siquid habebit. ubi libido veniet, nausea adprehendet, decumbat purgetque sese. tantum bilis pitui-

---

98, 4 Aluum si uoles, 99, 4 Verum quibus, 100, 1 De brassica, 101, 16 Et si uoles, 103, 10 Et hoc, 103, 15 Et quibus, 103, 16 Si caput, 104, 13 Et siquis ulcus, *item interposita nota* 104, 19 Et si polibus, 105, 2 Auribus
1 cenareque *Ac* cęnareque *b* coenareque *V* cenam *Ac* coenam *Vb* quantum uoles *VR* quanto uoles *A* 2 cenaueris *Ac* cęnaueris *b* coenaueris *V* aliqua Ū folia *PAf* aliqua ut folia *b* aliqua II folia *c* aliqua Vbi folia *v*, 'Aliqua quinque folia. *Sic in manu scriptis, non* Alia, *ut in excusis' Victorius,* aliqua folia quinque *Varro I 2 extr.* reddet *PAR* reddent *v* 3 nichil *A* ederes bibesque *PAR* ederis biberisque bibesque *v* 4 *ante* alvum *rubrica* Aluum deicere si uoles quid facere debeas *addita est in b* 5 conligatoque *Acf* colligatoque *Vb* 7 demittito *priore loco Av* dimittito *Pbc*, demittito *posteriore loco VAb* dimittito *c*, dimitito *utroque loco f* unum manipulum — demittito *in marg. A* 10 conicito *PR* coniucito *A* coniicito *v* contunditum *A corr.* contundito A^{2} *fortasse* item eximito, in linteum indito exurgeto *PR* exugeto *A* (?) *Iucundus* exuggito *v* 11 sucum *AR* succum *V* salis mi^{c}nam *A ubi* c *superscripsit* A^{2} *ut videtur* 12 fricti *PAR* triti *v*. '*Vetus lectio Fricti, non Triti, ut habent impressi' Victorius* 13 calida *fv* cauda *corr.* calida *A* cauda *Pbc* 14 incenatus *PAc* incęnatus *b* incoenatus *v* mane *superscr. A* sucum *PAbc* succum *fv* 15 negotii *AR* negocii *V* 16 nasica (*corr.* nausea) adprehendet *A* nausiae apprehendet *P* naus^{e}ia apprehendet *b* nausia aphendet *c* nausia adphendet *f* nauseae et apprehendet *v*

taeque eiciet, uti ipse miretur, unde tantum siet. postea ubi
deoritum versus ibit, heminam aut paulo plus bibat. si amplius
ibit, sumito farinae minutae concas duas, infriet in aquam, pau-
lum bibat, constituet. verum quibus tormina molesta erunt, bras- 5
sicam aqua macerare oportet. ubi macerata erit, coicito in aquam
calidam, coquito usque donec conmadebit bene, aquam defundito.
postea salem addito et cumini paululum et pollinem polentae eodem
addito et oleum. postea fervefacito, infundito in catinum, uti fri- 6
gescat. eo interito quod volet cibi, postea edit. sed si poterit
solam brassicam esse, edit. et si sine febre erit, dato vini atri
duri aquatum bibat quam minimum; si febris erit, aquam. id
facito cotidie mane. nolito multum dare, ne pertaedescat, uti
possit porro libenter esse. ad eundem modum viro et mulieri et
puero dato. nunc de illis, quibus aegre lotium it quibusque sub- 7
stillum est. sumito brassicam, coicito in aquam ferventem, co-
quito paulisper, uti subcruda siet. postea aquam defundito non
omnem. eo addito oleum bene et salem et cumini paululum, in-
fervefacito paulisper. postea inde iusculum frigidum sorbere et
ipsam brassicam esse, uti quam primum excoquatur. cotidie id
facito.

---

2 deoritum *PAR*, *corr.* deorsum A^2 dormitum *cod. Laur. 30, 10*, decoritum *v.* c'. l'dormitum *superscripsit et* c'deorsum *in margine adposuit coniectura Politianus* 3 concas *Ac* conchas *Vbf* 4 consistet *Iucundus* brassica in aqua *AR* brassicam in aquam *V* 5 coicito *PR* conicito *A* coniicito *v* 6 calidam *VR* callidam *A* donec commadebit *Pb* don 7 (*h. e.* donet) commadebit *A* dor et comedebit *spatio paucarum litterarum post* dor *relicto c* doc ex commadebit *f* dum ea commadebit *v.* 'Vsque donec commadebit bene. *Vetus lectio*, Vsque doc ec, *emendaui, usque donec' Victorius* 9 eo cyminum interito *Iucundus* edit *priore loco Pcf et superscr. A* ed$\overset{i}{a}$t *b* edat *v*, edit *posteriore loco AR* edat *V.* '*Hic etiam bis Edit, pro Edat, posuisse Cato uidetur, quemadmodum antea admonuimus: sequenti etiam capite, idem bis facit, quare totiens in fidelissimis codicibus a nobis inuentam locutionem, quamuis inusitatam, non debuimus repudiare' Victorius* 10 uini atri duri aquatum *PR* uini atri puri aquatum *A* uini atri duri. aquae tum *v. fortasse* vini atri cum aqua 11 si febris erit *Abv* si febres erit *Pcf* 14 lotium *Vc* locium *Ab* loctium *f* 15 coicito *PAbf* proicito *c* coniicito *v* 19 esse uti quam primum excoquatur (exquoquatur *f*) *VR* esse oportet uti quam primum excoquat *Iucundus A* (?)

CLVII De brassica pythagorea, quid in ea boni sit salubritatisque. principium te cognoscere oportet, quae genera brassicae sint et cuius modi naturam habeant. omnia ad salutem temperat commutatque sese semper cum calore, arida simul et umida et dulcis et amara et acris. † sed quae vocatur septem bona in conmixturam, natura omnia haec habet brassica. nunc uti cognoscas naturam earum, prima est levis quae nominatur: ea est grandis, latis foliis, caule magno, validam habet naturam et vim magnam
2 habet. altera est crispa, apiacon vocatur: haec est natura et aspectu bona, ad curationem validior est quam quae supra scripta est. et item est tertia, quae lenis vocatur, minutis caulibus, tenera, et acerrima omnium est istarum, tenui suco vehementissima. et primum scito, de omnibus brassicis nulla est illius modi
3 medicamento. ad omnia vulnera tumores eam contritam inponito. haec omnia ulcera purgabit sanaque faciet sine dolore. eadem tumida concoquit, eadem erumpit, eadem vulnera putida cance-

6 nunc uti cognoscas *Plin. 19, 136. 20, 79*

1 De brassica pythagorea quid in ea (Debrassica pytagorea quid in e$\overset{a}{o}$ *b*) boni sit salubritatisque. Principium *PAR* Principio *in initio novi capitis cum rubrica* Quot brassicae genera et quae natura *v* 2 cognosere *A* 3 teperat *A* commutatque *Victorius*, cōmetatque *P* com metatque *A* commętatquę *b* cum maetatque *c* cōmecatque *f* conmoetatque *cod. Laur. 30, 10* cōmeatque *v.* '*unum tantum modice uariauimus, pro Commutat, enim in antiquis* Commoetat' *Victorius* 4 arido *VAbf* arrido *c* simul umida *Af* simul humida *Pc* simul tumida *b* simul humido *v* et dulci et amaro *VAR* 5 et acris *PR* et acri *A* (?) *v* uocatur *VAbf* uocantur *c* septem bona *VAR* septembrina *in margine f* in cōmixturam *PAb* in conmisturā *c* in comixturam *f* incōmixta *v* 6 uti cognoscas *VR* ut cognoscat *corr.* -as *A*

9 Altera *rubricata* A *littera in A* apiacon uocatur *P et codices Victorii*, apia conuocatur *R* apia $\overset{cū}{\text{uocatur}}$ *A* apia uocatur *v.* Apiacon *in margine adscripsit P.* quam apiacam vocant *Plinius 19, 136. fortasse* apiaca quae uocatur 10 supra scripta est Et item est *Abf rubricata* E *littera in A*, supra est EST et item est *spatio post* supra est *relicto c*, supra scripta est item est *P* supra scripta item est *v* 11 uocatur *bis scriptum sed posteriore loco deletum A* 12 suco *Ab* succo *Vf* sulco *c* 13 braścicis *A* 14 inponito *A* imponito *VR*

16 concoquit *VR* conquoquit *A* putida *PAc* putrida *bv* purida *f.* 'Vulnera putida canceresque. *Prisca haec lectio, ubi in ex-*

resque purgabit sanosque faciet, quod *aliud* medicamentum facere
non potest. verum prius quam id inponas, aqua calida multa
lavato: postea bis in die contritam inponito. ea omnem putorem
adimet. cancer ater, is olet et saniem spurcam mittit; albus
purulentus est, sed fistulosus et subtus suppurat sub carne. in 4
ea vulnera huiusce modi teras brassicam, sanum faciet: optima
est ad huiusce modi vulnus. et luxatum siquod est, bis die aqua
calida foveto, brassicam tritam opponito, cito sanum faciet: bis
die [id] opponito, dolores auferet. et siquid contusum est, erum-
pet, brassicam tritam opponito, sanum faciet. et siquid in mam-
mis ulceris natum et carcinoma, brassicam tritam opponito, sanum
faciet. et si ulcus acrimoniam eius ferre non poterit, farinam 5
hordeaceam misceto, ita opponito. huiusce modi ulcera omnia
haec sana faciet, quod aliud medicamentum facere non potest
neque purgare. et puero et puellae si ulcus erit huiusce modi,
farinam hordeaceam addito. et si voles eam consectam lautam
siccam sale aceto sparsam esse, salubrius nihil est. quo libentius 6
edis, aceto mulso spargito: lautam siccam et rutam coriandrum
sectam sale sparsam paulo libentius edes. id bene faciet et mali
nihil sinet in corpore consistere et alvum bonam faciet. siquid

---

cusis Putrida, et Putrescere: in antiquis libris, Putida, et Putescere, scriptum inueni' Victorius canceresque *PAR* cancrosque *v*
1 quod medicamentum (medicamtum *A*) facere *PAR* quod medicamentum aliud facere *v* 2 imponas *VAR* 3 imponito *Vf* ponito *Abc* 4 cancer ater is olet *V* cancer ateri solet *Acf* cancer atteri solet *b* 5 subtus *Vbc* sūptus *Af* suppurat *VAbf* suspurat *c.* Suppurat *in margine adscripsit P* 6 tętras brassica *P* tetras brassica *Abc* terras brassica *f* tere brassicam *v.* teras *coniecit Politianus.* 'Teras brassicam. *Mendose in antiquis* Taetras brassica' *Victorius* 7 *fortasse* et luxatum siquid est, bis in die 8 faueto *A corr.* foueto *A*[2] faciat *corr.* faciet *A* *fortasse* bis in die apponito
9 auferent *A* siquis (d *superscr.*) contusum *A* 13 hordeaceam *V* ordeaceam *Abf* hordea eo *c* huiuscemodi ulcera *bf* huiusscemodi ulcera *A* hui'scemodi ulcera *c* huiusmodi ulcera *V* 14 sana *v* sanum *PAR* 15 neque purgare *AR Vict.*, nec purgare *V* erit huiuscemodi *Vbf* erit huiusscemodi *A* erit hui'scemodi *c* 16 ordeaceam *VAb* ordeam *c* 17 acceto *priore loco A* nichil *A* 18 edis *PAR* edas *v* coriandrum sectam *VR* coriandrum sectum *A* 19 faciens *A corr.* faciet *A*[2] 20 nichil *A* album bonam fatiet *A*

antea mali intus erit, omnia sana faciet, et de capite et de oculis
omnia deducet et sanum faciet. hanc mane esse oportet ieiunum.
7 et si bilis atra est et si lienes turgent et si cor dolet et si iecur
aut pulmones aut praecordia, uno verbo omnia sana faciet [et]
intro quae dolitabunt. eodem silpium inradito, bonum est. nam
venae omnes ubi sufflatae sunt ex cibo, non possunt perspirare
in toto corpore: inde aliqui morbus nascitur. ubi ex multo cibo
alvus non it, pro portione brassica si uteris, id ut te moneo,
nihil istorum usu veniet [morbis]. verum morbum articularium
nulla res tam purgat, quam brassica cruda, si edes concisam et
rutam et coriandrum concisam siccam et laserpitium inrasum et
8 brassicam ex aceto oxymeli et sale sparsam. haec si uteris, omnis
articulos poteris experiri. nullus sumptus est, et si sumptus esset, tamen valetudinis causa experire. hanc oportet mane ieiunum esse. † omnis vel siquis est seniosus, hac eadem curatione

---

2 ieiunum *VR* ieiunium *A* 4 faciet et intro *AR* facit et intro *V* facit intro *Iucundus* 5 silpium *PAR* silfium *v* 6 ueneę *A* 7 inde aliqui morbus nascitur *Ac Vict.*, inde aliqui' morbus nascitur *b* inde aliquis morbus nascitur *f* unde aliquis morbus nascitur *V* inde aliqui morbi nascuntur *Iucundus* 8 non it *Vbf* nō · it *una littera ante* it *deleta A* nōnit *c* pro portione] Proportione *in margine adscripsit P* *fortasse* ita uti moneo 9 nichil *A* 10 si eam edes cum ruta et coriandro concisam. sic et laserpitium inrasum cum brassica ex aceto oxymelli et sale sparsa *Iucundus* 11 et coriendrum concisam sictam et sirpicium inrasā et brassica ex aceto oxymeli *P* et coriendum et concisam sitam (c *suprascr.*) et sirpitium inrasā et brassica exaceto oximeli *A* et coriandrum concisam sictam et sirpicium inrasum ex brassica ex aceto oximeli *b* et coriandrum concisam sictam et sirpitium in rasam et brassica et acceto oximeli *c* et corriandrum concisam siccam et sirpicium in rasam et brassicam ex aceto oximeli *f* et coriandrum concisam. sic et laserpitium in salsa ex brassica et aceto oximelle *v* 12 et sale sparsa *VAR* haec si uteris *Vb* hec sic uteris *cf* hec sic utus *A* hac si uteris *Iucundus*.. *fortasse* haec si conteres: *cf. Plin. 20, 80* tantamque esse vim, ut qui terat haec validiorem fieri se sentiat 13 nullus suptus est et (si add. A^2) suptū' esset *A* 14 experirus *PA et codices Victorii*, experiri is *b* experiris *c* experitus *f* experirer *v* experirere *Meursius* ieiunum *Vcf* ieiunium *A* ieiunium *b* 15 omnis uel siquis est seniosus *PR et codices Victorii*, oms̄ uel siquis ē semosus *A* omnis qui insomniosus est *v*. *fortasse* insomnis vel seniosus siquis est. *cf. Plin. 20, 82* insomnia

sanum facies. verum assam brassicam et unctam caldam, salis
paulum dato homini ieiuno. quam plurimum ederit, tam citissime
sanus fiet ex eo morbo. tormina quibus molesta erunt, sic facito. 9
brassicam macerato bene, postea in aulam coicito, defervefacito
bene. ubi cocta erit bene, aquam defundito. eo addito oleum
bene et salis paululum et cuminum et pollinem polentae. postea
ferve bene facito. ubi ferverit, in catinum indito. dato edit, si
poterit, sine pane; si non, dato panem purum ibidem madefaciat.
et si febrim non habebit, dato vinum atrum bibat. cito sanus
fiet. et hoc siquando usus venerit, qui debilis erit, haec res 10
sanum facere potest. brassicam edit ita uti S. S. E. et hoc amplius.
lotium conservato eius qui brassicam essitarit, id calfacito,
eo hominem demittito, cito sanum faciet hac cura: expertum hoc
est. item pueros pusillos si laves eo lotio, numquam debiles
fient. et quibus oculi parum clari sunt, eo lotio inunguito, plus
videbunt. si caput aut cervices dolent, eo lotio caldo lavito, desinent
dolere.// et si mulier eo lotio locos fovebit, numquam † um- 11
seri fient, et fovere sic oportet. ubi in scutra fervefeceris, sub

---

etiam uigiliasque tollere decoctam, si ieiuni edent quam plurimam ex oleo et sale 1 caldam *PAcf* calidam *b* calidam *v* 3 moleta *A* 4 in aulam *VAbc* in ollam *f* coicito *PAR* deiicito *v* 5 aquam] aq (a *superscr.*) *A* 6 paululum *ARVict.*, paulum *V* polentae] pollentē *corr.* -te *A* 7 edit *PAbc* edi *f* edat *v* 8 dato panē purū *f* dato pane purum *PAbc* dato panem parum *v* 9 febrim *VR* februm *A* atrum *v* acrum *PAR* 10 fiet *AR* siet *V* siquamdo *A* 12 essitarit *PAcf* esitarit *b* esitauerit *v* calfacito *VAcf* calefacito *b* 13 demittito *Vbc* demitito *f* dimittito *A* sanum facies hac cura *Iucundus*. *fortasse* sanum faciet haec cura expertum ē hoc ē, *sed deleto priore loco* ē *A* 14 item *V* idem *AR* 15 fient *VR* fiant *A* 16 caldo *VAcf* calido *b* lauito] lauto (i *superscr.*) *Ab* desinent dolere *bcv* desinent dolore *PA Vict.*, desient dolore *f* 17 locos] Loci *in margine adscripsit P* numquam umseri fient *Pbf* numquam unsepi (*corr.* unseri) fient *A* nunquam unseri fient *c* numquam miseri fient *cod. Laur. 30, 10*, numquam ii uirosi fient *v*. 'Nunquam ii uirosi fient. *Receptam hanc lectionem retinui, notam tamen facere antiquam uolo, quae deprauata omnino est, quod etiam librarius non parum diligens cognouit, ad eam enim notam adposuit:* Nunquamum seri fient' *Victorius*. *fortasse* numquam ulcerosi fient 18 ubi *superscr. A* in scutra *PbfVict.*, inscruta *A* in scrutra *c* in scutea *v*

sellam supponito pertusam. eo mulier adsidat, operito, circum
vestimenta eam dato.
12 Brassica erratica maximam vim habet. eam arfacere et con-
terere oportet bene minutam. siquem purgare voles, pridie ne
cenet, mane ieiuno dato brassicam tritam, aquae cyatos IIII. nulla
res tam bene purgabit, neque elleborum neque scamonium, et
13 sine periculo, et scito salubrem esse corpori. quos diffidas sanos
facere, facies. qui hac purgatione purgatus erit, sic eum cu-
rato. sorbitione liquida hoc per dies septem dato. ubi esse volet,
carnem assam dato. si esse non volet, dato brassicam coctam et
panem, et bibat vinum lene dilutum, lavet raro, utatur unctione.
qui sic purgatus erit, diutina valetudine utetur, neque ullus
morbus veniet nisi sua culpa. et siquis ulcus taetrum vel recens
habebit, hanc brassicam erraticam aqua spargito, opponito: sanum
14 facies. et si fistula erit, turundam intro trudito. si turundam
non recipiet, diluito, indito in vesicam, eo calamum alligato: ita
premito, in fistulam introeat. ea res sanum faciet cito. et ad
omnia ulcera vetera et nova contritam cum melle opponito, sanum
15 faciet. et si polypus in naso intro erit, brassicam erraticam ari-
dam tritam in malum conicito et ad nasum admoveto, ita sub-
ducito susum animam quam plurimum poteris: in triduo polypus

---

3 Brassica erratica *Plin. 20, 92*

---

1 supponito *VAbf* subponito *c* eo mulier *AR* ea mulier *V* adsidat *Acf* assidat *Vb* 3 erratica *VR* eratica *A* conterrere *A* 4 bene minutam] be | minutam *A* 5 cenet *Ac* cęnet *b* coenet *V* cyathos *VAf* ciatos *bc* 6 elleborum *VR* eleborum *A* scamonium *PAR* scamoneum *v* 7 difidas *A* 8 purgatus *VAbc* purgatūs *f* purgandus *Iucundus. fortasse* purgaturus 9 dies] diem *A* 10 assam *v* asinam *PAR*. '*Antiqui libri*, Carnem asinam dato, si esse non solet' *Victorius* non uolet *v* non solet *PAR* 11 untione *A* 13 tetrum *VAR* 15 turundam] μότος Turunda *in margine adscripsit P* 17 infistu | introeat *A*, *ubi* la *post* fistu *in margine add.* A^2 sanum sanum faciet *priore loco A* 18 contritam *Iucundus,* contrita *VAbc* contricta *f* 19 polypus *V* polipus *corr.* polibus *A* polipus *bc* polupus *f* intro erit *PR* introierit *A*(?)*v* 20 in malum] in manum *Gesnerus* conicito *PR* conmitito *A* coniicito *v* ad sanum *corr.* ad nasum *A* 21 polypus *VA* polipus *R*

excidet. et ubi exciderit, tamen aliquot dies idem facito, ut ra-
dices polypi persanas facias. auribus si parum audies, terito cum 16
vino brassicam, sucum exprimito, in aurem intro tepidum instil-
lato: cito te intelleges plus audire. † depetiginis porcae brassicam
opponito, sanam faciet et ulcus non faciet.

Alvum deicere hoc modo oportet, si vis bene tibi deicere. CLVIII
sume tibi ollam, addito eo aquae sextarios sex et eo addito un-
gulam de perna. si ungulam non habebis, addito de perna frustum
P. S quam minime pingue. ubi iam coctum incipit esse, eo ad-
dito brassicae coliculos duos, betae coliculos duos cum radice sua,
feliculae pullum, herbae mercurialis non multum, mitulorum L. II,
piscem capitonem et scorpionem I, cochleas sex et lentis pugil-
lum. haec omnia decoquito usque ad sextarios III iuris. oleum 2
ne addideris. indidem sume tibi sextarium unum tepidum, adde
vini coi cyatum unum, bibe, interquiesce, deinde iterum eodem
modo, deinde tertium: purgabis te bene. et si voles insuper
vinum coum mixtum bibere, licebit bibas. ex iis tot rebus quod

---

1 aliquod dies *PAbf* aliquo[t]d dies *c* aliquot dies *v* 2 polypi *VA* polipi *bc* 3 sucum *PAR* succum *v* insti[l]lato *A* 4 intelleges *A* inteleges *f* intelliges *Vbc* de petiginis porcae *PAR* deinde impetigini porcae *v*. '*Antiqui libri*, De petigenis porcae' *Victorius*. depetigini spurcae *Schneiderus*. *cf. Plin. 20, 83* et inpetigines eadem sanari sine ulcere 5 sanam faciet *VR* sanam faciet *corr.* -ies *A*

6 R. CLXVI Album deicere hoc modo oportet *A* Aluum deiicere hoc modo oportet *V* Aluum deicere si uoles quid facere debeas *b* Aluum si uoles deiicere *Victorius* Aluum (Album *A*) deicere (deiicere *P*) hoc modo oportet si uis bene tibi deicere *PAbc* Album hoc modo deicere oportet si uis bene tibi deicere *f* Aluum si uis bene deiicere *v* 8 habebis addito de perna *AR Vict.*, habebis pone de perna *V* 10 brassicae colicolos duos *Pc* brassice coliculos duos *A* brassicae colicolos II *b* brassicae collicos duos *f* brassicae coliculos II *v* bete (betre *c*) colicolos II *PR* betie II *A* betae coliculos II *v* 11 pullum *PAR* paulum *v* 12 cochleas sex *P* cochleas VI *Av* cocleas sex *bc* coclileas VI *f* 13 decoquito *bc* dequoquito *A* coquito *V*, *om. f* 14 indidem interquiesce deinde iterum eodem sume, *sed deletis* interquiesce — eodem *A*. sextarium unum] sextarium uinum *A* 15 uini coi *v* uini cui *PAcf* uini c[o]ui *b* cyathum I *Pc* cyatum I *A* ciatum unum *b* cyathum unum *v* 16 tertium *V* tercium *Abf* tertotum *c* 17 ex iis tot rebus *A Vict.*, exusto tre-

scriptum est unum, quod eorum vis, alvum deicere potest. verum ea re tot res sunt, uti bene deicias, et suave est.

CLVIIII Intertrigini remedium. in via cum ibis, apsinthi pontici surculum sub anulo habeto.

CLX Luxum siquod est, hac cantione sanum fiet. harundinem prende tibi viridem P. IIII aut quinque longam, mediam diffinde, et duo homines teneant ad coxendices. incipe cantare in alio s. f. moetas uaeta daries dardaries asiadarides una petes, usque dum coeant. motas uaeta daries dardares astataries dissunapiter, usque dum coeant. ferrum insuper iactato. ubi coierint et altera alteram

---

3 Intertrigini remedium *Plin. 26, 91* 5 Luxum siquod est *Plin. 17, 267. 28, 21*

---

bus *f* eusto trebus *c* ex his tot rebus *Vb* quod scriptum est *PAR* quot scriptum est *v* 1 deicere *AR* deiicere *V* 2 deicias *AR* deiicias *V*

3 R. CLXVII Intertrigini remedium si uiabis *A* Intertrigini remedium si uia ibis *P* Intertrigini remedia *b* Ad intertriginem remedia *v* Intertrigini si uia ibis remedium *Victorius* Intertigrini *A* in uia cum ibis *A* in uiā cum ibis *P* in uiam cum ibis *R Vict.*, cum in uia ibis *v* apsinthi *PAcf* absinthi *b* absynthii *v* 4 anulo *VR* annulo *A*

5 R. CLXVIII Luxum ut excantes *A Vb* 6 uiridem *VR* uiridam *A* p. IIII aut quinque *PAc* p. IIII aut V *bf* p. III aut V *v* 7 coxendices *V* coxemdices *Ab* coxem dice *spatio paucarum litterarum post* dice *relicto c* incipe cantare *VR* 'cantare "incipe *A* S. f. moetas uęta daries dardaries asiadarides una petes usque dum coeant motas. uęta Daries Dardares astataries Dissunapiter usque. dum coeant Ferrum *P* S. f. metas [ueta] daries | dardaries. asia dardaries. una pedes usque. dum coeant motas. ueta da|ries dardaries astataries dis . . (*rasura duarum litterarum*) sumapiter usque dum coeant ferrum *A* S. f. motas danata daries dardaries astararies dic una pariter usque dum coeant Ferro *v* S. F. motas uaeta daries dardaries astataries dissunapiter usque dum coeant ferrum *Victorius.* 'Dic una pariter usque dum coeant. *Hunc locum mendo uacare non puto. Antiqua lectio contaminata est:* Vna pe[t]es usque dum etc. *Nam prima dictio huius clausulae in uetustis non legitur' idem* 8 ueta *b* uata *f* daries dardares asta,[da]ries dissuna petes, *sed deleto* diss *c* 9 motas — coeant *om. f* motas ueta *b* motatas ueta *c* dardares] dardaries *b*

10 ubi coierint *Vcf* ubi coierit *A* ubi coierunt *b* et altera al-

tetigerint, id manu prehende et dextera sinistra praecide, ad luxum aut ad fracturam alliga, sanum fiet. et tamen cotidie cantato in alio s. f. vel luxato. vel hoc modo, huat hauat huat ista pista sista dannabo dannaustra, et luxato. vel hoc modo, huat haut haut istasis tarsis ardannabou dannaustra.

CLXI

Asparagus quo modo seratur. locum subigere oportet bene, qui habeat umorem, aut locum crassum. ubi erit subactus, areas facito, ut possis dextra sinistraque sarire runcare, ne calcetur. cum areas deformabis, intervallum facito inter areas semipedem latum in omnes partes. deinde serito, ad lineam palo grana bina aut terna demittito et eodem palo cavum terra operito. deinde supra areas stercus spargito bene. serito secundum aequinoctium 2 vernum. ubi erit natum, herbas crebro purgato cavetoque ne asparagus una cum herba vellatur. quo anno severis, stramentis per hiemem operito, ne peruratur. deinde primo vere aperito, sarito runcatoque. post annum tertium, quam severis, incendito

---

6 Asparagus quo modo seratur *Plin. 19, 147*

---

terā tetigerint *Pbc* et al̄tam al̄tam tetigerint *A* et alteram tetigerit *f* et alteram altera tetigerint *v* 1 prehende *PR* p̄hende *A* prende *v* dextera *Pc* dex̄ta *A* dextra *bfv* 4 dannabo dannaustra *priore loco P* dannabo danuaustra *A* damnabo damnaustra *b* damabo dānaustra *c* dāpnabo dannaustra *f* damiabo damaustra *v* Huat haut haut istasis tarsis ardannabou dannaustra (damnaustra *b* danaustra *c*) *posteriore loco PR* huat · haut · haut · istasis · tarsis · ardannabo u. danna ustra *A* Haut haut haut istagis tursis ardannabon damaustra *v*

6 R. CLXVIIII Asparagus quomodo seratur (serratur *A*) *AVb* Asparagus quo modo seratur *post rubricam om. VAR, add. Gesnerus* 7 humorem *VAR* aut locū (*corr.* loco) crasso *A* aut loco crasso *VR*: *cf. Plin. 19, 147* locum subigi iubet umidum aut crassum 8 sarire *PAR* sarrire *v* 10 omnes *VR* om̄s *A* 11 terra *v* terrae *P* terre *Acf* terrę *b* 13 cavetoque] caveri ne cum herbis evellatur asparagus *Plinius* 14 stramentis] sūstramentis *PR* sumstramentis *A* substramentis *v*. primo anno stramento ab hieme protegi *Plinius* 15 hiemem *Ab* hyemem *Vcf* peruratur *f* praeuratur *Vbc* perurantur *A* 16 sarito runcatoque *AR Vict.*, sarritoque runcatoque *V*. 'Sarito runcatoque. *Vnico tantum r, hoc uerbum scripsi: in his enim antiquissimis libris, quibus ad hoc munus usus sum, semper ita scriptum obseruaui' Victorius*

vere primo. deinde ne ante sarueris, quam asparagus natus erit,
3 ne in sariendo radices laedas. tertio aut quarto anno asparagum
vellito ab radice. nam si defringes, stirpes fient et intermorientur.
usque licebit vellas, donicum in semen videris ire. semen maturum fit ad autumnum. ita cum sumpseris semen, incendito, et
cum coeperit asparagus nasci, sarito et stercorato. post annos
VIII aut novem, cum iam est vetus, digerito et in quo loco
4 posturus eris terram bene subigito et stercorato. deinde fossulas
facito, qua radices asparagi demittas. intervallum sit ne minus
pedes singulos inter radices asparagi. vellito, sic circumfodito,
ut facile vellere possis: caveto ne frangatur. stercus ovillum
quam plurimum fac ingeras: id est optimum ad eam rem: aliut
stercus herbas creat.

CLXII Salsura pernarum et ofellae puteolanae. pernas sallire sic
oportet in dolio aut in seria. cum pernas emeris, ungulas earum
praecidito. salis romaniensis moliti in singulas semodios. in
fundo dolii aut seriae sale sternito, deinde pernam ponito, cutis
deosum spectet, sale obruito totam. deinde alteram insuper po-
2 nito, eodem modo obruito, caveto ne caro carnem tangat. ita

---

1 ante sarueris *PbfVict.*, ante saueris *corr.* ante sarieris *A* ante saꝛ̃ueris *c* ante sarrieris *v* asparagus] aspagus *A* 2 sariendo *PAbf* sarriendo *cv* tercio *A* 3 stirpes] turpes *corr.* stirpes *A* 4 usque licebit] velli donec in semen eat, id autem maturescere ad ver incendique *Plinius* 5 autumnum *Abc* auctũnum *V* 6 cum coeperit *V* conceperit *A* quum cęperit *b* cum ceperit *c* sarito. et stercorato *Abf* sarrito et stercorato *Vc* 7 VIII aut nouem *PAb* VIII aut VIIII *c* VIII aut IX *v* 8 posturus *PAR* positurus *v* stercorato *ARv* stercerato *P* fossulas *VR* fosulas *A* 9 demittas *VR* dimittas *A* 10 uellito *Victorius*, euellito *VAR* sic circũfodito *V* si circũfodito *A* sic circunfodito *b* sic circumfundito *c* 11 uellere *PAR* euellere *v* 12 ingeras id est optimum *Vb* ingeras · i · optimum *Ac* alint *P*. aliud *ARv*

14 R. CLXX Salsura (De salsura *b*) pernarum et ofellae puteolanae *AVb* Salsura — puteolanae *post rubricam om. VAR* sallire *PAbc* salire *fv* 16 romaniensis *Vcf* romanensis (i *supra*) *b* romanensis *A* semodius *Iucundus* 17 sale sternito *PAR* salem sternito *v*. 'Salem sternito. *Antiqua lectio* Sale. *Ante etiam, ubi de lege oleae faciundae agit, in iisdem, Et sale suae usioni*' *Victorius* 18 deosum *PA* deorsum *Rv* obruto (i *supra*) *primo loco A*